

NOWY PRZEGLĄD NOTARIALNY

ISSN 1506-9443

Nr 4 (97) 2024

NOWY PRZEGLĄD NOTARIALNY

ISSN 1506-9443

Nr 4 (97) 2024

Czasopismo Rady Izby Notarialnej
w Warszawie

NOWY PRZEGŁĄD NOTARIALNY

Redaktor naczelna
not. Anna Szmigiera-Wyrzykowska

Zespół redakcyjny
not. dr Krzysztof Buk
not. Robert Dor
not. Wiktor Karpowicz
SSA Aleksandra Kempczyńska
em. not. Czesława Kołcun
not. Kinga Nałęcz
not. Ewelina Wachowska-Giers
not. Marek Watrakiewicz

Sekretarz redakcji
Aneta Muszel

Projekt graficzny
Sylwia Szafrąńska

Tłumaczenie abstraktów
Nicholas Faulkner

Wydawca
Rada Izby Notarialnej w Warszawie
02-639 Warszawa, ul. Karwińska 3
info@notariusze.waw.pl
tel. 22 844 78 33; 22 844 19 36; fax 22 844 17 96
www.notariusze.waw.pl

Adres do korespondencji
„Nowy Przegląd Notarialny”
02-639 Warszawa, ul. Karwińska 3
redakcjanpn@notariusze.waw.pl
info@notariusze.waw.pl

Skład, łamanie i przygotowanie do druku
MW Skład Maciej Wojtkowski, tel. 602 44 64 69

Druk
MAQTRA www.maqtra.pl

© Copyright by Rada Izby Notarialnej w Warszawie

Wersją pierwotną (referencyjną) czasopisma jest wydanie papierowe.

ISSN 1506-9443 (druk)
ISSN 2956-4999 (online)

SPIS TREŚCI

ARTYKUŁY

Paweł Czubik – Nabycie garażu i komórki lokatorskiej w świetle art. 8 ustawy o nabywaniu nieruchomości przez cudzoziemców	5
--	---

Józef Jagieła – Postępowanie w sprawach o uchylenie zarejestrowanego aktu poświadczenia dziedziczenia	17
---	----

GŁOSY

Grzegorz Wolak – Jurysdykcja sądów polskich w sprawach o spadek po obywatelach polskich, gdy w skład spadku wchodzi nieruchomość położona na Białorusi. Glosa do postanowienia Sądu Najwyższego z 28 marca 2024 r., II CSKP 552/23	63
--	----

DZIAŁ MIĘDZYNARODOWY

Tomasz Kot – Stosunki majątkowe małżeńskie po angielsku. . .	83
---	----

SPIS TREŚCI

Z ŻYCIA SAMORZĄDU NOTARIALNEGO

Klaudia Najdowska – Notariat warszawski na przełomie 2024 i 2025 roku	93
Wywiad z notariuszem Dariuszem Sałajczykiem	101

ORZECZNICTWO

Wybrane orzeczenia Sądu Najwyższego (27 marca – 29 października 2024 roku).	113
--	-----

ZMIANY W PRAWIE

Zmiany w prawie (7 listopada – 23 grudnia 2024 roku).	117
---	-----

WYKAZ SKRÓTÓW

Wykaz skrótów	121
-------------------------	-----

PAWEŁ CZUBIK

Nabycie garażu i komórki lokatorskiej w świetle art. 8 ustawy o nabywaniu nieruchomości przez cudzoziemców

■ WSTĘP

W praktyce notarialnej zdarzają się niekiedy przypadki, które – choć dotyczą przedmiotów o zwykle niewielkiej wartości – wymagają szczególnej uwagi notariusza ze względu na regulacje ustawowe. Cechą charakterystyczną Ustawy z dnia 24 marca 1920 r. o nabywaniu nieruchomości przez cudzoziemców¹ jest wiele wyjątków od jej zastosowania. *Primo*, ustawa przewiduje sytuacje, w których jej przepisy nie obowiązują w całości (art. 7 ust. 1, 2, 5)², *secundo*, określa przypadki zwolnienia od przewidzianego w ustawie wymogu (niegdyś dla niej kluczowego³) uzyskania zezwolenia na nabycie nieruchomości

¹ Tekst jednolity: Dz.U. z 2017 r. poz. 2278, dalej: u.n.n.c.

² I w takiej sytuacji nie mają zastosowania przepisy ustawy, tzn. nie tylko nie stosuje się przepisów dotyczących zezwolenia na nabycie nieruchomości, ale również tych dotyczących notyfikacji nabycia nieruchomości do Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji.

³ W pierwotnej (sprzed ponad wieku) wersji ustawy, która wówczas nosiła tytuł Ustawa z dnia 24 marca 1920 r. o nabywaniu nieruchomości przez obcokrajowców

(art. 8). Warto jednak pamiętać, że nawet jeśli nieruchomości może być przedmiotem nabycia przez cudzoziemca bez koncesji, to notariusz lub sąd ma obowiązek powiadomić o takim nabyciu resort spraw wewnętrznych, czyli przesyłać stosowny wypis lub odpis, zgodnie z art. 8a ustawy. Nie dotyczy to natomiast tych przypadków nabycia, do których ustawa nie ma zastosowania.

W artykuł 8 ust. 1 u.n.n.c. przewidziano dwa wyjątki przedmiotowe (pkt 1 i 1a), które odnoszą się wyłącznie do rodzaju nieruchomości, niezależnie od upływu czasu rezydencji cudzoziemca lub/i jego szczególnego statusu. Ustęp 1 tegoż artykułu enumeratywnie wskazuje przedmiotowe przypadki zwolnienia od wymogu posiadania zezwolenia na nabycie nieruchomości przez cudzoziemca. Natomiast w ust. 2 zniesiono obowiązek uzyskania zezwolenia przez określone podmioty, tzn. cudzoziemców będących obywatelami lub przedsiębiorcami państw-stron umowy o Europejskim Obszarze Gospodarczym (EOG) albo Konfederacji Szwajcarskiej. Obecnie zwolnienie to dotyczy wszelkich rodzajów nieruchomości, ponieważ wyjątki przewidziane w ust. 2 wygasły wraz z upływem okresów

(Dz.U. z 1920 r. Nr 31, poz. 178), wymóg uzyskania zezwolenia był ujęty w formie imperatywnego przepisu, obowiązującego w każdym przypadku nabycia nieruchomości przez cudzoziemca. Należy zauważyć, że o ile ustawa w pierwotnej wersji nie przewidywała żadnych przedmiotowych lub podmiotowych wyjątków dotyczących nabycia nieruchomości przez cudzoziemca, o tyle wyłączała całkowicie spod zakresu zastosowania ustawy nabycie przez spadkobierców w drodze dziedziczenia (zob. art. 8 ustawy w wersji pierwotnej: „Postanowienia niniejszej ustawy nie dotyczą przeniesienia prawa własności na spadkobierców”). Było to rozwiązanie bardziej liberalne niż obowiązujące współcześnie, gdyż wyłączenie dotyczyło zarówno dziedziczenia ustawowego, jak i testamentowego cudzoziemca. W aktualnym stanie prawnym wyłączone z zakresu zastosowania ustawy jest jedynie dziedziczenie cudzoziemców będących w kręgu dziedziczących ustawowo (niezależnie od tego, czy dziedziczą w taki sposób czy też z testamentu). W pierwotnym brzmieniu ustawy cudzoziemiec mógł nabyć dowolną nieruchomość w drodze dziedziczenia bez wymogu uzyskania zezwolenia, nawet jeśli był wyłącznie spadkobiercą testamentowym. Obecnie odnosi się to wyłącznie do cudzoziemców zaliczanych do kręgu spadkobierców ustawowych, choć mogą oni dziedziczyć także na podstawie testamentu. Ustawa w wersji pierwotnej przewidywała nabycie przez spadkobiercę jedynie *mortis causa*, choć samo brzmienie art. 8 było nie do końca precyzyjne. Zasadniczo mowa w nim jednak o nabyciu przez spadkobiercę (a więc w razie zgonu spadkodawcy), a nie osobę uprawnioną do dziedziczenia (a więc za życia spadkodawcy).

prześciowych. W ustępie 3 jedynie uchylono zastosowanie ust. 1 w odniesieniu do nieruchomości w strefie nadgranicznej oraz gruntów rolnych o powierzchni przekraczającej 1 ha. W efekcie wyjątek z ust. 2 nadal obowiązuje w pełnym zakresie, co oznacza, że cudzoziemców z państw członkowskich UE i EFTA nie dotyczą żadne wymogi koncesyjne.

Pierwszy wyjątek⁴ objęty art. 8 ust. 1 pkt 1 u.n.n.c. jest powszechnie stosowany w praktyce notarialnej i pozwala na sporządzanie przez notariusza aktów dokumentujących nabycie przez cudzoziemca, również spoza UE i EFTA, nieruchomości stanowiącej samodzielny lokal mieszkalny. Wyjątek ten nie obejmuje jednak nieruchomości lokalowych leżących w strefie nadgranicznej. W takim wypadku możliwość nabycia nieruchomości bez zezwolenia dotyczy wyłącznie obywateli państw EOG i Szwajcarii. Tym samym poza strefą nadgraniczną możliwe jest nabycie lokalu mieszkalnego bez zezwolenia przez każdego cudzoziemca, a więc nie tylko przez obywateli państw zjednoczonej gospodarczo Europy, lecz także obywateli Ukrainy, USA czy Wielkiej Brytanii. W strefie nadgranicznej natomiast nabycie lokalu mieszkalnego przez obywateli państw spoza UE i EFTA wymaga zezwolenia.

■ **LOKAL GARAŻOWY JAKO PRZEDMIOT NABYCIA PRZEZ CUDZOZIEMCA**

Drugim wyjątkiem przewidzianym w art. 8 ust. 1 pkt. 1a u.n.n.c.⁵, wprowadzonym ze względu na konieczność uregulowania prak-

⁴ Wprowadzony Ustawą z dnia 15 marca 1996 r. o zmianie ustawy o nabywaniu nieruchomości przez cudzoziemców (Dz.U. z 1996 r. Nr 45, poz. 198). Wówczas zastosowano w ustawie zasadniczą konstrukcję obecnego art. 8.

⁵ Wprowadzony Ustawą z dnia 20 lutego 2004 r. o zmianie ustawy o nabywaniu nieruchomości przez cudzoziemców oraz ustawy o opłacie skarbowej (Dz.U. z 2004 r. Nr 49, poz. 466). Był to ostatni wyjątek dodany do ustawy, zmieniający jej zakres koncesjonowania. Kolejne zmiany ustawowe odnosiły się do kwestii jedynie „technicznych” (w związku ze zmianą innych przepisów) lub notyfikacyjnych.

tycznych kwestii związanych z nieruchomościami mieszkalnymi (a dokładnie potrzebami komunikacyjnymi), było zwolnienie z uzyskania zezwolenia na „nabycie samodzielnego lokalu użytkowego o przeznaczeniu garażowym lub udziału w takim lokalu, jeżeli jest to związane z zaspokojeniem potrzeb mieszkaniowych nabywcy lub właściciela nieruchomości lub samodzielnego lokalu mieszkalnego”.

Językowa konstrukcja tego przepisu jest wysoce wadliwa i niezgodna z zasadami językowymi poprawnej legislacji (podobnie jak cała ustawa). Zaskakujące jest, jak poprawka wprowadzająca pkt 1a do art. 8 ust. 1 ustawy zyskała akceptację ze strony legislatorów parlamentarnych. Oczywiście jest, że jeżeli zwolnienie dotyczy nabycia samodzielnego lokalu użytkowego o przeznaczeniu garażowym, to tym bardziej, zgodnie z regułą *a maiori ad minus*, dotyczy nabycia udziału w takim lokalu. Na marginesie warto dodać, że ustawa nigdzie, poza tym punktem, nie posługuje się pojęciem udziału w nieruchomości. Jest oczywiste, że reżim prawny dotyczący nabycia udziału jest identyczny jak w wypadku nabycia całości nieruchomości. Zarówno uzyskanie koncesji na nabycie udziału, jak i objęcie go zwolnieniem podlegają tym samym zasadom. Jest to więc typowe *superfluum*, które niepotrzebnie wprowadza redundancję. Karygodnym błędem jest także użycie określenia „nieruchomości lub samodzielnego lokalu mieszkalnego”, które stanowi kolejne *superfluum* z błędem polegającym na użyciu alternatywy pojęć, w których zakres znaczeniowy jednego zawiera się w drugim (porównywalnej do stwierdzenia „ssak lub kot”), ponieważ samodzielny lokal mieszkalny jest rodzajem nieruchomości. Może to sugerować, że autor poprawki skutkującej wprowadzeniem pkt 1a w ogóle nie rozumiał, co pisze⁶, chyba że zakładał, iż pojęcie nieruchomości odnosi się wyłącznie do lokalu garażowego, co również byłoby nielogiczne

Oczywiście zakres koncesjonowania zmienił się *ipso iure* wskutek wygaśnięcia ograniczeń przewidzianych w okresach przejściowych (nabycia przez cudzoziemca unijnego nieruchomości leśnych lub rolnych czy tzw. drugiego domu).

⁶ Jak wskazuje się w literaturze, nadmiarowość językowa w tekstach prawnych to „opóźniający rozumienie tekstu przejaw wadliwej legislacji spowodowany niezupełnym uświadomieniem sobie przez piszących znaczeń użytych wyrazów”

(patrz dalej). Swoją drogą jest skandaliczne, że od tylu lat, pomimo dużej nowelizacji ustawy w 2016 r.⁷, która dotyczyła także treści art. 8, nie nadano pkt 1a brzmienia odpowiadającego regułom języka prawniczego.

Mimo licznych błędów językowych i legislacyjnych przepis ten ma istotne znaczenie praktyczne. Aby skorzystać ze zwolnienia przewidzianego w tym przepisie, cudzoziemiec musi wskazać, że nabycie nieruchomości garażowej związane jest z zaspokojeniem jego potrzeb mieszkaniowych jako „nabywcy lub właściciela nieruchomości lub samodzielnego lokalu mieszkalnego”. Przepis ten jest jednak dotknięty wadą amfibolii (dwuznaczności), co powoduje istotne trudności interpretacyjne. Przepis może być rozumiany na dwa sposoby:

1. Nabycie lokalu garażowego związane jest z zaspokojeniem potrzeb mieszkaniowych tegoż właśnie „nabywcy lub właściciela” tejże nieruchomości lokalowej o przeznaczeniu garażowym.
2. Nabycie lokalu garażowego związane jest z zaspokojeniem potrzeb mieszkaniowych nabywcy (nabywającego jednocześnie wraz z lokalem garażowym) lub już właściciela „nieruchomości lub samodzielnego lokalu mieszkalnego”.

Przeciwko pierwszemu sposobowi interpretacji przemawia fakt, że zastosowane w takim wypadku określenie „nabywcy lub właściciela” nie ma większego sensu – jest on bowiem w chwili nabycia własności lokalu garażowego nabywcą i staje się dopiero w efekcie nabycia właścicielem tejże. Nabycie nie może więc zaspokajać potrzeb już właściciela, zaspokaja jedynie potrzeby nabywcy.

(M. Kłodawski, *Superfluum i nadwyżki znaczeniowe jako przykłady redundancji tekstu prawnego*, „Archiwum Filozofii Prawa i Filozofii Społecznej” 2013, z. 2, s. 39).

⁷ Ustawa z dnia 2 grudnia 2016 r. o zmianie ustawy o nabywaniu nieruchomości przez cudzoziemców oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2016 r. poz. 2175) przewidziała znaczące rozszerzenie obowiązków notyfikacyjnych na czynności polegające na przeniesieniu na rzecz cudzoziemca własności akcji, udziałów bądź ogółu praw do spółek będących właścicielami nieruchomości, dotychczas nieobjęte obowiązkiem notyfikacją MSWiA. Przy okazji dokonała też istotnych zmian w treści art. 7 i 8 aktualizujących ustawę w związku ze zmianą reguł prawa spadkowego.

Przyjmując taką konstrukcję, sankcjonujemy błąd językowy ustawodawcy⁸. Błąd ten nie może być uznany za nadmiar tekstowy – *superfluum*, ponieważ desygnat „właściciela” w opisanej sytuacji nabycia nie istnieje, dopiero powstaje. Oznaczałoby to możliwość nabycia lokalu garażowego przez osobę niedysponującą tytułem własności do lokalu mieszkalnego, a jedynie zaspokajającą potrzeby mieszkaniowe poprzez dysponowanie innym tytułem prawnym do lokalu, np. najmem. Prowadzić to może do nabywania przez cudzoziemca wyłącznie własności lokalów garażowych przy jednoczesnym braku własności nieruchomości mieszkalnych (a dysponowania innym tytułem prawnym).

Przeciwko drugiemu sposobowi interpretacji przemawia wskazane niepoprawne użycie zakresu znaczeniowego alternatywy pojęć („ssak lub kot”) „nieruchomości lub samodzielnego lokalu mieszkalnego”. Abstrahując od tego błędu i uznając go za marginalny, należy wskazać, że nabycie lokalu użytkowego o przeznaczeniu garażowym bez zgody jest w takim wypadku zarezerwowane na rzecz cudzoziemców, którzy są jednocześnie właścicielami lokalu mieszkalnego (lub staną się właścicielami w efekcie równoległego nabycia – nabywają lokal mieszkalny wraz z lokalem użytkowym garażowym) lub innej nieruchomości, w której realizują swoje cele mieszkaniowe, a niemieszkalny lokal garażowy stanowi jedynie funkcjonalne „uzupełnienie” celów mieszkaniowych tej nieruchomości.

O ile w większości przypadków interpretacyjnych dualizmów *tertium non datur*, o tyle w analizowanym schemacie można sobie wyobrazić połączenie obu tych interpretacji – tak, by uwzględnić całość treści przepisu. Taki kompromis oznaczałby jednak przyjęcie pierwszej interpretacji za właściwą. Drugi sposób interpretacji, nawet gdyby nie wynikał wprost z przepisu, mógłby zostać uznany

⁸ Trudno uznać tego typu wypowiedź za poprawną czy pożądaną w praktyce, choć można się dopatrzeć w niej próby podkreślenia znaczenia komunikacyjnego (jak od biedy można postrzegać określenie „udział” w lokalu garażowym) (M. Kłodawski, *Superfluum...*, s. 47). Wiedzie ona raczej do braku poprawności postrzegania przepisu prawa jako takiego.

za efekt wnioskowania *a fortiori*, skoro można nabyć lokal garażowy dla zaspokojenia własnych potrzeb, to w gruncie rzeczy nie ma znaczenia, czy nabywca jest właścicielem lokalu mieszkalnego, czy też nie. Interpretacja prokonsumencka zakładałaby z pewnością taki model.

Pomimo rosnącej popularności modelu długoterminowego najmu jako sposobu zaspokajania potrzeb mieszkaniowych w Europie Zachodniej, należy jednak przychylić się do drugiej interpretacji. I to bynajmniej nie z tego powodu, że model ten wciąż nie cieszy się dużą popularnością w Polsce ani protekcyjnego (a nie prorynkowego) charakteru analizowanej ustawy, lecz ze względu na nieprzypadkowe (choć wadliwie skonstruowane językowo) ujęcie w pkt 1a kwestii nabycia lub własności nieruchomości innej niż lokal użytkowy o przeznaczeniu garażowym, w szczególności lokalu mieszkalnego⁹. W efekcie cudzoziemiec spoza UE i EFTA, będący najemcą nieruchomości wykorzystywanej na cele mieszkaniowe (w szczególności najemca samodzielnego lokalu mieszkalnego), nie może bez zezwolenia nabyć lokalu użytkowego o przeznaczeniu garażowym.

Natomiast miejsce położenia nieruchomości wykorzystywanej na cele mieszkaniowe nie ma w tym wypadku bezpośredniego znaczenia, a weryfikacja, czy nabycie garażu faktycznie służy zaspokojeniu potrzeb komunikacyjnych, jest w praktyce trudna. Dopuszczalne jest zatem nabycie przez cudzoziemca lokalu użytkowego o przeznaczeniu garażowym wyodrębnianego z nieruchomości innej niż nieruchomość, z której wyodrębniono lokal mieszkalny – we współczesnej praktyce deweloperskiej nie jest to rzadki przypadek.

Z punktu widzenia przedmiotowego ustawa przewiduje możliwość nabycia przez cudzoziemca lokalu o konkretnym przeznaczeniu garażowym. Musi to być jednak samodzielny lokal użytkowy (lub oczywiście udział w tym lokalu). Teoretycznie cudzoziemiec może bez zezwolenia kupić (o ile uzasadnione jest to jego potrzebami

⁹ Tak moim zdaniem należy rozumieć sformułowanie „nieruchomości lub samodzielnego lokalu mieszkalnego” zastosowane w art. 8 pkt 1a u.n.n.c.

mieszkaniowymi)¹⁰ cały garaż wielostanowiskowy stanowiący odrębny lokal użytkowy w budynku. Jednakże wykluczone na gruncie litery tego przepisu jest nabycie całego budynku garażowego posadowionego na nieruchomości gruntowej, jeśli nie jest on wyodrębniony jako samodzielny lokal użytkowy o przeznaczeniu garażowym. Dotyczy to zarówno małych garaży, jak i dużych obiektów wielostanowiskowych. Przedmiotem nabycia bez zezwolenia może być wyłącznie lokal użytkowy o przeznaczeniu garażowym (garaż, garaż wielostanowiskowy).

Wykluczone jest również nabycie działki budowlanej (z powołaniem się na ów wyjątek z art. 8 pkt 1a u.n.n.c.) w celu budowy garażu czy obiektu, z którego będą wyodrębniane lokale garażowe. Wykluczone jest także nabycie bez zezwolenia lokalu użytkowego przez cudzoziemca pozaunijnego w obszarze niebędącym obszarem nadgranicznym, nieprzeznaczonego w chwili nabycia na garaż, nawet jeśli w przyszłości miałby spełniać taką funkcję.

Oczywiście, gdy miejsce garażowe jest nabywane jako prawo do użytkowania w ramach podziału *quoad usum* określonej części wspólnej (garaż wielostanowiskowy lub garaże znajdują się na częściach wspólnych nieruchomości, z której wyodrębniono lokale mieszkalne), ustawa z 1920 r. nie wprowadza żadnych ograniczeń – nabycie za zezwoleniem lub bez niego dotyczy wyłącznie lokalu mieszkalnego. Podział *quoad usum* nieruchomości wspólnej stanowiącej współwłasność nabywcy (wiążącą się z nabywanym samodzielnym lokalem mieszkalnym) nie jest nabyciem własności nieruchomości przez cudzoziemca, a więc nie wymaga uzyskania zezwolenia.

Należy również podkreślić, że wyjątek dotyczący lokalu garażowego – podobnie jak nabycie samodzielnego lokalu mieszkalnego – nie obowiązuje w strefie nadgranicznej w przypadku nabycia przez cudzoziemca niebędącego obywatelem UE i EFTA.

¹⁰ Trudno to jednak zweryfikować. Cudzoziemiec może być bowiem kolekcjonerem samochodów. Ani weryfikacja notariusza, ani tym bardziej sądu, ani też zapewne MSWiA nie obejmuje tak szerokiego zakresu.

■ KOMÓRKA LOKATORSKA JAKO PRZEDMIOT NABYCIA PRZEZ CUDZOZIEMCA

Biorąc powyższe pod uwagę, należy zauważyć, że paradoksalnie rozważania dotyczące lokali mieszkalnych czy lokali garażowych nie mogą znaleźć *per analogiam* zastosowania do komórek lokatorskich, które stanowią odrębną nieruchomość – samodzielne lokale użytkowe. Krąg wyjątków z art. 8 u.n.n.c. ma charakter zamknięty, co wyklucza rozszerzenie ich na inne nieruchomości, nawet jeśli mają one niższą wartość ekonomiczną i służą zaspokajaniu podobnych potrzeb. Paradoksalnie, choć komórka lokatorska stanowiąca odrębną nieruchomość cechuje się znacznie niższą wartością ekonomiczną niż lokal garażowy, a tym bardziej lokal mieszkalny, jej nabycie przez cudzoziemca jest znacznie trudniejsze.

Jednym z możliwych rozwiązań tego problemu byłoby wskazanie w zaświadczeniu o samodzielności lokalu, że komórka lokatorska, pełni funkcję komórki garażowej, służącej np. do przechowywania opon, co zresztą często jest jej rzeczywistym przeznaczeniem w inwestycjach deweloperskich. Jednak bez wyraźnego określenia tego rodzaju funkcji komórka lokatorska powinna być traktowana jako lokal użytkowy stanowiący przedmiot koncesjonowania. Tym samym niedopuszczalne jest jej nabycie przez cudzoziemca spoza UE i EFTA bez stosownej zgody MSWiA.

Oczywiście powyższe uwagi nie dotyczą komórki lokatorskiej stanowiącej *de iure* udział w garażu wielostanowiskowym. W takim wypadku sprzedaż udziału mieści się w zakresie objętym wyjątkiem z art. 8 pkt 1a u.n.n.c. – bez znaczenia jest wiążący się z tym udziałem w lokalu garażowym podział *quoad usum* wskazujący na korzystanie z udziału w garażu wielostanowiskowym jako „komórki lokatorskiej”. Nabycie udziału w garażu jest bowiem, zgodnie z uregulowaniem art. 8 ust. 1 pkt 1a u.n.n.c., związane z szeroko pojętym zaspokojeniem potrzeb mieszkaniowych (a więc także przechowywanie rzeczy – do czego może służyć wyodrębniona jedynie faktycznie, a nie prawnie, komórka lokatorska stanowiąca udział

w garażu wielostanowiskowym), a nie jedynie wąsko rozumianych potrzeb garażowania pojazdu. Takie niewystępujące w rzeczywistości brzmienie tego przepisu wykluczałoby nabycie udziału w garażu wielostanowiskowym, który służyłby wyłącznie jako magazyn, a nie gwarantowałby możliwości parkowania pojazdu.

■ ZAKOŃCZENIE

In fine należy podkreślić, że problematyka „drogi wspólnej”, czyli udziału nabywcy nieruchomości lokalowej w nieruchomości służącej jako droga wspólna, ujmowanej jako osobna nieruchomość z odrębną księgą wieczystą, budzi istotne wątpliwości teoretyczno-prawne dotyczące konieczności uzyskania zezwolenia na jego nabycie przez cudzoziemca¹¹. Choć z teleologicznego punktu widzenia można kwestionować zasadność wymogu uzyskania zgody na nabycie nieruchomości niezbędnej dla właściwego użytkowania nieruchomości, której nabycie przez cudzoziemca nie jest koncesjonowane, to jednak przyjęcie zasady „jedna nieruchomość – jedna księga wieczysta”, nie wydaje się kontrowersyjne. Zasadniczo praktyka notarialna (mimo pojedynczych orzeczeń sądów powszechnych wskazujących na stosowanie do „drogi wspólnej” tego samego reżimu prawnego co do nabywanego lokalu mieszkalnego lub garażowego)¹² przychyliła się do poglądu, że udział w drodze wspólnej

¹¹ Problematyką tą zajmowałem się już kilka lat temu na forum „Nowego Przeglądu Notarialnego”, zob. P. Czubik, *Udział w drodze wspólnej jako objęty reglamentacją sprzedaży gruntu na rzecz cudzoziemców – uwagi aprobowane na kanwie postanowienia z dnia 15 lutego 2012 r. Skarb Państwa (MSWiA) v. AS i MW (sygn. akt I Ca 346/11, Sąd Okręgowy w Suwałkach)*, „Nowy Przegląd Notarialny” 2015, nr 1, s. 51-58. Choć moje stanowisko w tej kwestii pozostaje niezmienione, praktyka notarialna – zasadniczo unikająca wchodzenia w kolizję z poglądami prezentowanymi przez MSWiA – *de facto* przesądziła o konieczności uzyskania zgody na nabycie udziału w drodze wspólnej przez cudzoziemca spoza UE lub EFTA.

¹² Problem nabycia udziału w drodze wspólnej przez cudzoziemca nie doczekał się – w efekcie rozstrzygnięcia instancyjnego wspomnianych wcześniej spraw – oceny w orzecznictwie Sądu Najwyższego.

objętej odrębną księgą wieczystą wymaga zezwolenia na nabycie przez cudzoziemca.

O ile jednak o udziale w drodze wspólnej jako o koncesjonowanym przedmiocie nabycia można dyskutować, o tyle inne rodzaje nieruchomości wyodrębnionych do osobnych ksiąg wieczystych, które nie służą bezpośrednio zapewnieniu dostępu do drogi publicznej – takich jak np. udziały w parkach osiedlowych, parkingach zewnętrznych, budynkach technicznych itd., często zbywane przez deweloperów przy okazji przeniesienia własności lokali mieszkalnych – bezwzględnie wymagają zgody na nabycie nieruchomości przez cudzoziemca, jeśli nabywca pochodzi spoza kręgu określonego w art. 8 ust. 2 u.n.n.c.

ZARYS TREŚCI

Ustawa o nabywaniu nieruchomości przez cudzoziemców z 1920 r. jest najstarszym obowiązującym aktem prawnym w Polsce. W ciągu ponad stu lat przeszła liczne nowelizacje. Niektóre z nich były dość niezgrabne pod względem językowym lub wiodły do dwuznaczności. W ostatnich trzech dekadach wprowadzono do niej regulacje, które do dziś budzą wątpliwości w praktyce notarialnej. Częściowo wydają się one nieadekwatne do współczesnych realiów oraz specyfiki inwestycji deweloperskich. Artykuł przedstawia problematykę nabywania pewnych rodzajów lokali niemieszkalnych w kontekście zastosowania przepisów ustawy.

SŁOWA KLUCZOWE – nabycie nieruchomości przez cudzoziemca, nieruchomość garażowa, zezwolenie na nabycie nieruchomości, wyjątki od zastosowania ustawy

ABSTRACT

ACQUIRING A GARAGE AND STORAGE ROOM IN LIGHT OF ARTICLE 8 OF THE LAW ON THE ACQUISITION OF REAL ESTATE BY FOREIGNERS

The Law on the Acquisition of Real Estate by Foreigners of 1920 is the oldest law still in force in Poland. Of course, it has undergone numerous changes over the course of more than a century. Some of them were quite clumsy in terms of language or led to ambiguities. Regulations have been introduced into the law over the past three decades that still raise questions in civil law notary practice today. In some cases, they seem out of step with modern times and the nature of real estate development. The article presents the issue of acquiring certain types of non-residential premises in the context of applying the provisions of this law.

KEYWORDS – Acquisition of real estate by a foreigner, garage property, permission to acquire real estate, exceptions to the application of the Law

PAWEŁ CZUBIK – profesor doktor habilitowany nauk prawnych, kierownik Katedry Prawa Międzynarodowego Publicznego i Europejskiego w Instytucie Prawa w Kolegium Ekonomii, Finansów i Prawa Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie, sędzia Sądu Najwyższego w Izbie Kontroli Nadzwyczajnej i Spraw Publicznych; ORCID 0000-0003-0268-8665

PAWEŁ CZUBIK – Full Professor of Juridical Sciences, head of the Department of International Public and European Law in the Institute of Law at the College of Economics, Finance and Law, at the Krakow University of Economics, a judge of the Supreme Court in the Chamber of Extraordinary Control and Public Affairs. ORCID 0000-0003-0268-8665

JÓZEF JAGIEŁA

Postępowanie w sprawach o uchylenie zarejestrowanego aktu poświadczenia dziedziczenia

■ WPROWADZENIE

Zgodnie z art. 95j Ustawy z dnia 14 lutego 1991 r. Prawo o notariacie¹ zarejestrowany akt poświadczenia dziedziczenia wywołuje skutki prawomocnego postanowienia o stwierdzeniu nabycia spadku. Natomiast zgodnie z art. 95p zadanie pierwsze pr. not. ilekroć w przepisach odrębnych jest mowa o postanowieniu o stwierdzeniu nabycia spadku, należy przez to rozumieć także zarejestrowany akt poświadczenia dziedziczenia. Jeżeli ustawa wyznacza początek lub koniec biegu terminu na dzień uprawomocnienia się postanowienia sądu o stwierdzeniu nabycia spadku, należy przez to rozumieć dzień zarejestrowania aktu poświadczenia dziedziczenia. Notarialne poświadczenia dziedziczenia stanowi zatem alternatywny sposób potwierdzenia praw do spadku wobec sądowego stwierdzenia

¹ Tekst jednolity: Dz.U. z 2023 r. poz. 1394 ze zm., dalej: pr. not.

nabycia spadku². Sporządzony i zarejestrowany akt poświadczenia dziedziczenia nie jest jednak ani orzeczeniem sądowym, ani aktem notarialnym, ani poświadczeniem w rozumieniu przepisów Prawa o notariacie³. Jest to odrębna czynność dokonywana przez notariusza (art. 79 pkt 1a pr. not.) o doniosłym znaczeniu przede wszystkim dla osób uczestniczących w jego sporządzeniu. Może się jednak zdarzyć, że stwierdzenie nabycia spadku zostanie dokonane zarówno w drodze postanowienia sądowego, jak i przez sporządzenie oraz zarejestrowanie aktu poświadczenia dziedziczenia przez notariusza⁴. Ustawodawca przewidział możliwość zarejestrowania dwóch lub więcej aktów poświadczenia dziedziczenia dotyczących tego samego spadku (art. 669¹ § 2 k.p.c.)⁵. Nie można również wykluczyć

² Tak. m.in. K. Grzybczyk, M. Szpunar, *Notarialne poświadczenie dziedziczenia jako alternatywny sposób stwierdzenia prawa do dziedziczenia*, „Rejent” 2006, nr 2, s. 44 i n.; M. Lampart, *Prawo o notariacie. Komentarz do zmian wprowadzonych Ustawą z dnia 24 sierpnia 2007 r. o zmianie ustawy – Prawo o notariacie oraz niektórych innych ustaw*, LEX/el. 2009, uwaga 4 do art. 79; B. Kordasiewicz [w:] *Prawo spadkowe*, red. B. Kordasiewicz, Warszawa 2015 („System Prawa Prywatnego”, t. 10), s. 582; J. Sadowska, *Akt poświadczenia dziedziczenia z perspektywy czynności orzekania* [w:] *Symbolae Andreae Marciniak dedicate. Księga jubileuszowa dedykowana profesorowi Andrzejowi Marciniakowi*, red. J. Jagieła, R. Kulski, Warszawa 2022, s. 959.

³ P. Księżak, *Charakter prawny aktu poświadczenia dziedziczenia* [w:] *Notarialne poświadczenie dziedziczenia*, red. A. Marciniak, Warszawa 2019, s. 3 i n.; G. Bieniek, *Notarialne poświadczenie dziedziczenia*, „Rejent” 2008, nr 9, s. 32; A.J. Szereda, *Czynności notarialne. Komentarz do art. 79–112 Prawa o notariacie*, Warszawa 2018, s. 356; J. Sadowska, *Akt poświadczenia...*, s. 963.

⁴ Mogło do tego dojść przed wejściem w życie Ustawy z dnia 10 lipca 2015 r. o zmianie ustawy – Kodeks cywilny, Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U z 2015 r. poz. 1311), tj. przed 8 września 2016 r., gdy na sąd został nałożony obowiązek wpisywania prawomocnych postanowień o stwierdzeniu nabycia spadku, uchylających lub zmieniających postanowienia o stwierdzeniu nabycia spadku do Rejestru Spadkowego za pośrednictwem systemu teleinformatycznego, o którym mowa w art. 95i § 1 pr. not. (art. 679¹ k.p.c.). Natomiast po tej dacie mogło dojść do tego typu sytuacji, jeżeli akt poświadczenia dziedziczenia został sporządzony i zarejestrowany po wydaniu przez sąd postanowienia o stwierdzeniu nabycia spadku, a przed jego uprawomocnieniem. Zgodnie z art. 679¹ k.p.c. wpisaniu do Rejestru Spadkowego podlegają bowiem jedynie postanowienia prawomocne. (A.J. Szereda, *Czynności...*, s. 350).

⁵ Możliwość zarejestrowania dwóch lub więcej aktów poświadczenia dziedziczenia po tym samym spadkodawcy w aktualnie obowiązującym stanie prawnym jest mało prawdopodobna (teoretyczna), gdyż przepis art. 95e § 2 pkt 1 pr. not. stanowi,

wadliwości aktu pod względem formalnym (naruszenie przy jego sporządzaniu przepisów Prawa o notariacie) lub merytorycznym. Powstaje wówczas problem usunięcia kolizji pomiędzy aktami oraz skorygowania ujawnionych wad.

Prawo o notariacie nie reguluje jednak zasad postępowania w wypadku zarejestrowania kilku aktów poświadczenia dziedziczenia dotyczących tego samego spadku lub równoczesnego istnienia aktu poświadczenia dziedziczenia i prawomocnego postanowienia sądu o stwierdzeniu nabycia spadku ani w wypadku konieczności weryfikacji zarejestrowanych aktów wadliwych. Nie jest zatem możliwe usunięcie przez notariusza wad zarejestrowanego aktu poświadczenia dziedziczenia poprzez jego uchylenie lub zmianę, nawet za zgodą i z udziałem osób biorących udział przy jego sporządzaniu⁶. Prawo o notariacie przewiduje jedynie możliwość sporządzenia przez notariusza aktu uzupełniającego, jeżeli w akcie poświadczenia dziedziczenia nie wskazano spadkobierców dziedziczących gospodarstwo rolne (art. 95l pr. not.)⁷ lub osób, na których rzecz spadkodawca uczynił zapisy windykacyjne⁸. Dopuszczalne jest również na ogólnych zasadach

że notariusz odmówi sporządzenia aktu, jeżeli w stosunku do spadku został już uprzednio sporządzony akt poświadczenia dziedziczenia lub wydane postanowienie o stwierdzeniu nabycia spadku.

⁶ Z. Truszkiewicz, *Uchylenie aktu poświadczenia dziedziczenia*, PS 2010, nr 7/8, s. 9; P. Księżak, *Charakter prawny...*, s. 13.

⁷ Sporządzenie przez notariusza aktu uzupełniającego akt poświadczenia dziedziczenia jest dopuszczalne tylko w odniesieniu do spadków otwartych do 13 lutego 2001 r., a nie jest dopuszczalne w odniesieniu do spadków otwartych po tej dacie. Wynika to z wyroku TK z 31 stycznia 2001 r., P 4/99 („Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego” 2001, nr 1, poz. 5) dotyczącego zasad dziedziczenia gospodarstw rolnych. Akty poświadczenia dziedziczenia w odniesieniu do spadków otwartych po wejściu w życie wskazanego wyżej wyroku Trybunału Konstytucyjnego, tj. po 13 lutego 2001 r., nie zawierają wskazania spadkobierców dziedziczących gospodarstwo rolne podlegające dziedziczeniu z ustawy oraz udziałów w nim, jak stanowi art. 95f § 1 pkt 7 pr. not.

⁸ W aktualnym stanie prawnym sporna jest kwestia sporządzenia aktu uzupełniającego w odniesieniu do zapisu windykacyjnego. Z art. 95o pr. not., który wyłącza stosowanie art. 95l pr. not., przewidującego sporządzenie aktu uzupełniającego (m.in. w odniesieniu do zapisu windykacyjnego) wynika, że nie jest to dopuszczalne (tak A.J. Szereda, *Czynności...*, s. 361; W. Gonet [w:] *Prawo o notariacie. Komentarz. Wzory aktów notarialnych i poświadczeń*, Warszawa 2022, s. 603; J. Sadowska [w:]

sprostowanie protokołem niedokładności, błędów pisarskich, rachunkowych lub innych oczywistych omyłek (art. 95n § 1 w zw. z art. 80 § 4 pr. not.)⁹. Nie można jednak sprostować zmian dotyczących kręgu spadkobierców, wysokości ich udziałów w spadku, kręgu zapisobierców i przedmiotu zapisu windykacyjnego wskazanych w akcie.

Nie oznacza to wykluczenia przez ustawodawcę możliwości usunięcia kolizji między sądowym stwierdzeniem nabycia spadku a zarejestrowanym aktem poświadczenia dziedziczenia czy między zarejestrowanymi aktami poświadczenia dziedziczenia oraz skorygowania wadliwości wynikłych w związku ze sporządzonym i zarejestrowanym aktem poświadczenia dziedziczenia. Uregulowania przewidziane w tym zakresie zmierzają z jednej strony do usunięcia kolizji i korygowania tych wadliwości, z drugiej zaś do zapewnienia względnej stabilności stanu prawnego wynikającego z zarejestrowanego aktu poświadczenia dziedziczenia. Z tego względu możliwość usunięcia ujawnionych wadliwości, choć nie jest wyłączona, podlega istotnym ograniczeniom. Dlatego też uprawnienie to powierzono wyłącznie sądowi spadku, który może uchylić akt poświadczenia dziedziczenia jedynie w wypadkach wskazanych w ustawie, a mówiąc ściślej, w Kodeksie postępowania cywilnego (art. 669¹ § 3 k.p.c.)¹⁰. Nie wchodzi w rachubę zmiana przez sąd spadku aktu poświadczenia dziedziczenia¹¹ ani korekta każdej wadliwości związanej z jego sporządzeniem,

Prawo o notariacie. Komentarz, red. A.J. Szereda, Warszawa 2022, s. 786). Odmienienie: A. Stempniak [w:] *Prawo i postępowanie spadkowe. Komentarz*, red. K. Osajda, Warszawa 2018 („Komentarze Prawa Prywatnego”, t. 4B), s. 730; A. Oleszko, *Prawo o notariacie. Komentarz*, cz. 2, t. 2, Warszawa 2012, s. 542 (jego zdaniem akt uzupełniający może obejmować także zapis windykacyjny z zastrzeżeniem, że nie będzie to miało wpływu na ustalony w zarejestrowanym akcie porządek dziedziczenia); podobnie: D. Dończyk, *Notarialne poświadczenie dziedziczenia. Komentarz*, Warszawa 2011, s. 134; W. Borysiak [w:] *Prawo i postępowanie spadkowe. Komentarz*, red. K. Osajda, Warszawa 2018 („Komentarze Prawa Prywatnego”, t. 4B), s. 1067.

⁹ P. Książak, *Charakter prawny...*, s. 13; W. Kolańska [w:] *Notariat. Czynności notarialne*, red. A.J. Szereda, Warszawa 2021, s. 1400; J. Sadowska, *Akt notarialny...*, s. 967.

¹⁰ M. Uliasz, *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, Warszawa 2008, s. 983; Z. Truszkiewicz, *Uchylenie aktu...*, s. 9.

¹¹ A. Stempniak [w:] *Prawo i postępowanie...*, s. 729.

a jedynie niektórych o doniosłym znaczeniu. Mimo braku wyraźnej regulacji w tym zakresie, w doktrynie przyjmuje się, że konieczność uchylenia zarejestrowanego aktu poświadczenia dziedziczenia zachodzi również wtedy, gdy doszło do sporządzenia aktu bądź aktów obejmujących ten sam przedmiot zapisu windykacyjnego¹².

Uchylenie, a niekiedy nawet sama możliwość uchylenia zarejestrowanego aktu poświadczenia dziedziczenia kolidującego z postanowieniem sądu o stwierdzeniu nabycia spadku, aktów wzajemnie sprzecznych lub wadliwych ma istotny wpływ na możliwość dokonania czynności notarialnych, w których strony powołują się na akt uchylony i nie tylko, o czym bliżej w końcowym rozdziale niniejszego opracowania pt. *Wpływ uchylenia zarejestrowanego aktu poświadczenia dziedziczenia oraz możliwości jego uchylenia na dokonanie czynności notarialnych*.

■ UCHYLENIE AKTU POŚWIADCZENIA DZIEDZICZENIA

Jak już zaznaczono, akt notarialny może zostać uchylony wyłącznie w wypadkach wskazanych w ustawie, a przyczyny uzasadniające uchylenie aktu mogą być różne. W razie wydania postanowienia o stwierdzeniu nabycia spadku i zarejestrowania aktu poświadczenia dziedziczenia albo zarejestrowania kilku aktów poświadczenia dziedziczenia po tej samej osobie, ustawodawca przyznał pierwszeństwo sądowemu stwierdzeniu nabycia spadku¹³. W pierwszym przypadku

¹² Zob. J. Gudowski [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. 3, red. T. Erciński, Warszawa 2016, s. 549, 580; A. Stempniak [w:] *Prawo i postępowanie...*, s. 643. W związku z tym ilekroć dalej będzie mowa o uchyleniu aktu poświadczenia dziedziczenia, tylekroć dotyczyć to będzie także uchylenia aktu poświadczenia nabycia przedmiotu zapisu windykacyjnego.

¹³ A. Stempniak [w:] *Prawo i postępowanie...*, s. 646. Zob. też M. Blok, *Notarialny akt poświadczenia dziedziczenia a sądowe stwierdzenie nabycia spadku*, „Rejent” 2010, nr 7/8, s. 10; B. Kordasiewicz [w:] *Prawo spadkowe...*, s. 584; P. Księżak, *Charakter prawny...*, s. 4 (przyp. 8); D. Dończyk, *Notarialne...*, s. 121.

sąd spadku uchyła zarejestrowany akt poświadczenia dziedziczenia (art. 669¹ § 1 k.p.c.)¹⁴, w drugim natomiast – uchyła wszystkie zarejestrowane akty poświadczenia dziedziczenia i wydaje postanowienie o stwierdzeniu nabycia spadku (art. 669¹ § 2 k.p.c.).

Regulacje zawarte w art. 669¹ k.p.c. są wyrazem prymatu sądowego stwierdzenia nabycia spadku nad notarialnym poświadczeniem dziedziczenia. W razie kolizji uchyleniu podlega bowiem zawsze akt poświadczenia dziedziczenia, niezależnie od tego, czy został sporządzony wcześniej, czy miał wady oraz czy postanowienie sądu o stwierdzeniu nabycia spadku jest wadliwe. Akt poświadczenia dziedziczenia podlega zatem uchyleniu nawet wtedy, gdy jest niewadliwy, wadliwe jest natomiast postanowienie sądu o stwierdzeniu nabycia spadku¹⁵. Również uchylenie wszystkich zarejestrowanych aktów poświadczenia dziedziczenia następuje niezależnie od tego, który z nich był wcześniej zarejestrowany i czy są wadliwe, czy nie.

Innym przypadkiem, w którym możliwe jest uchylenie zarejestrowanego aktu poświadczenia dziedziczenia (mowa o nim w art. 669¹ § 3 k.p.c.), jest uchylenie postanowienia o uznaniu za zmarłego lub stwierdzającego zgon. W takim wypadku sąd spadku na podstawie art. 678 k.p.c. uchyli z urzędu zarejestrowany akt poświadczenia dziedziczenia. Przepisu tego nie stosuje się jednak w sytuacji, gdy

¹⁴ Możliwość wydania przez sąd postanowienia o stwierdzeniu nabycia spadku oraz sporządzenia i zarejestrowania przez notariusza aktu poświadczenia dziedziczenia w odniesieniu do tego samego spadku jest ograniczona przez art. 679¹ k.p.c., nakładający na sąd obowiązek niezwłocznego wpisania prawomocnego postanowienia o stwierdzeniu nabycia spadku za pośrednictwem systemu teleinformatycznego do Rejestru Spadkowego oraz art. 95h § 4 pr. not., według którego zarejestrowanie aktu poświadczenia nie następuje, jeśli poświadczenie dziedziczenia albo prawomocne postanowienie w przedmiocie stwierdzenia nabycia spadku dotyczące tego samego spadku zostały już wpisane do Rejestru Sądowego. Należy zaznaczyć, że w doktrynie przyjmuje się, iż mimo braku wyraźnego przepisu sąd przed wydaniem postanowienia o stwierdzeniu nabycia spadku powinien z urzędu ustalić, czy w odniesieniu do danego spadkodawcy nie doszło do zarejestrowania aktu poświadczenia dziedziczenia (B. Kordasiewicz [w:] *Prawo spadkowe...*, s. 584; Z. Truszkiewicz, *Uchylenie...*, s. 14).

¹⁵ W. Borysiak [w:] *Prawo i postępowanie spadkowe...*, s. 1045 i cyt. tam literatura; A. Stępniański [w:] *Prawo i postępowanie...*, s. 650–651.

na podstawie art. 542 zdanie drugie k.p.c. zmieniono postanowienie o uznaniu za zmarłego lub stwierdzeniu zgonu wskutek ustalenia innej chwili śmierci, a także w razie uchylenia postanowienia o uznaniu za zmarłego z powodu wskazania innej chwili śmierci niż oznaczona w tym postanowieniu i stwierdzenia zgonu. Nie ulega natomiast wątpliwości, że zmiana lub uchylenie takiego postanowienia może skutkować modyfikacją kręgu spadkobierców oraz ich udziału w spadku. Przeciwno stosowaniu art. 678 k.p.c. w opisanych wyżej sytuacjach przemawia jego wyjątkowy charakter, który wyklucza możliwość interpretacji rozszerzającej¹⁶. Zarówno w orzecznictwie¹⁷, jak i w doktrynie¹⁸ przyjmuje się, że należy wówczas stosować art. 679 k.p.c., w którym przewidziano możliwość zmiany stwierdzenia nabycia spadku zgodnie z rzeczywistym stanem prawnym¹⁹. Nie ulega wątpliwości, że zaprezentowane wyżej rozwiązanie o niedopuszczalności stosowania w takich przypadkach art. 678 k.p.c. jest aktualne w odniesieniu do aktu poświadczenia dziedziczenia.

Możliwość uchylenia zarejestrowanego aktu poświadczenia dziedziczenia przewidziana jest również w art. 679 § 4 k.p.c., który nakazuje odpowiednie stosowanie przepisów § 1–3 tego artykułu do zarejestrowanego aktu poświadczenia dziedziczenia oraz do stwierdzenia

¹⁶ J. Gudowski [w:] *Kodeks...*, s. 573; P. Prus [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. 2, red. M. Manowska, Warszawa 2022, s. 707; A. Stempniak [w:] *Prawo i postępowanie...*, s. 715; M. Walasik [w:] *Postępowanie nieprocesowe. Postępowania z zakresu prawa osobowego, rodzinnego i rzeczowego*, red. P. Ryłski, M. Walasik, Warszawa 2023 („System Prawa Procesowego Cywilnego”, t. 4, cz. 2), s. 209.

¹⁷ Postanowienie SN z 26 marca 1999 r., III CKN 197/98, LEX nr 519253.

¹⁸ J. Gudowski [w:] *Kodeks...*, s. 573; P. Prus [w:] *Kodeks...*, s. 707; A. Stempniak [w:] *Prawo i postępowanie...*, s. 715; T. Demendecki [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. 1, red. A. Jakubecki, Warszawa 2017, s. 1133.

¹⁹ W odniesieniu do postanowienia o stwierdzeniu nabycia spadku można także odnotować pogląd, że sąd na podstawie art. 678 k.p.c. może zmienić postanowienie o stwierdzeniu nabycia spadku w razie udowodnienia innej chwili śmierci osoby, którą uznano za zmarłą niż w postanowieniu o uznaniu za zmarłego (art. 539 i art. 542 § 1 k.p.c.). Tak m.in. A. Napiórkowski, *Postępowanie o stwierdzenie nabycia spadku*, „Nowe Prawo” 1969, nr 5, s. 748. Nie ulega wątpliwości, że rozwiązanie to nie może mieć zastosowania w odniesieniu do aktu poświadczenia dziedziczenia, gdyż ten, jak już była mowa, może być tylko uchylony, nie może zostać natomiast zmieniony nawet przez sąd.

nabycia przedmiotu zapisu windykacyjnego o uchyleniu i zmianie stwierdzenia nabycia spadku. Należy podkreślić, o czym już była mowa, że ani Kodeks postępowania cywilnego, ani ustawa Prawo o notariacie nie przewidują zmiany aktu poświadczenia dziedziczenia, lecz jedynie jego uchylenie w przypadkach wskazanych w ustawie (art. 669¹ § 3 k.p.c.). Z literalnej wykładni art. 679 § 4 w zw. z § 1 k.p.c. wynika, że sąd może jedynie uchylić akt poświadczenia dziedziczenia, który nieprawidłowo określa krąg spadkobierców lub ich udziały w spadku i wydać postanowienie o stwierdzeniu nabycia spadku zgodnie z rzeczywistym stanem prawnym. W doktrynie istnieją dwa stanowiska dotyczące wykładni art. 679 § 4 w zw. z § 1 k.p.c. Zwolennicy ścisłej („językowej”) interpretacji uważają, że uchylenie aktu poświadczenia dziedziczenia może nastąpić w razie wykazania dowodem, że osoba, której prawa do spadku zostały stwierdzone w akcie, nie jest spadkobiercą, lub że jej udział w spadku jest inny niż w tym akcie określony²⁰. Natomiast zwolennicy wykładni rozszerzającej przyjmują, że wadliwe merytorycznie akty poświadczenia dziedziczenia mogą być uchylone na podstawie art. 679 § 4 w zw. z § 1 k.p.c. także wtedy, gdy nie zachodzi potrzeba przeprowadzenia nowego dowodu w celu zweryfikowania stanu faktycznego będącego podstawą ustalenia praw do spadku w akcie poświadczenia dziedziczenia²¹.

Drugie stanowisko wydaje się bardziej przekonujące, ponieważ umożliwia usunięcie z obrotu prawnego wadliwych aktów poświadczenia dziedziczenia. Ścisłe stosowanie art. 679 § 1 w zw. z § 4 k.p.c.

²⁰ J. Gudowski [w:] *Kodeks...*, s. 79; P. Prus [w:] *Kodeks...*, s. 712. Dokumentem takim może być m.in. postanowienie o uchyleniu postanowienia o uznaniu za zmarłego, stwierdzające równocześnie zgon oraz zmieniające postanowienie o stwierdzeniu zgonu lub uznaniu za zmarłego co do ustalenia innej chwili śmierci niż oznaczona w postanowieniu o stwierdzeniu zgonu lub uznaniu za zmarłego, o ile oczywiście miało to wpływ na krąg spadkobierców lub ich udziały w spadku określone w zarejestrowanym akcie poświadczenia dziedziczenia.

²¹ Z. Truszkiewicz, *Uchylenie...*, s. 18. Pogląd ten akceptują A. Stempniak [w:] *Prawo i postępowanie...*, s. 730 i jak się wydaje P. Borkowski, *Notarialne poświadczenie dziedziczenia*, Warszawa 2011, s. 266 oraz T. Żyznowski [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. 3, red. T. Wiśniewski, Warszawa 2021, s. 625.

mogłoby prowadzić do utrzymania w mocy i funkcjonowania w obrocie prawnym wadliwych aktów poświadczenia dziedziczenia, co rodzi wątpliwości aksjologiczne. Nie można przy tym pomijać okoliczności, że art. 679 § 4 k.p.c. odsyła do stosowania przepisów art. 679 § 1–3 k.p.c. odpowiednio, a zatem z możliwością modyfikacji do okoliczności danej sprawy²².

Istotną kwestią pozostaje także konieczność wykazania przez wnioskodawcę występującego z wnioskiem o uchylenie aktu poświadczenia dziedziczenia, że określenie spadkobierców lub ich udziałów w akcie poświadczenia dziedziczenia było wadliwe. Będzie on musiał powołać się nie tylko na nowe dowody, lecz także na fakty i dowody przedstawione notariuszowi przez uczestników przy sporządzaniu aktu poświadczenia dziedziczenia. W istocie wskaże na wadliwą ocenę faktów i dowodów przyjętych przez notariusza za podstawę sporządzenia aktu. Można zaryzykować twierdzenie, że wniosek o uchylenie aktu poświadczenia dziedziczenia pełniłby w takim wypadku funkcję środka zaskarżenia. Dlatego niekiedy w doktrynie wskazuje się, że gdy w toku postępowania prowadzonego na podstawie art. 679 § 4 w zw. z § 1 k.p.c. okaże się, iż kwestionowany akt poświadczenia dziedziczenia odpowiada prawu (prawidłowo wskazuje spadkobierców i ich udziały), sąd powinien wniosek o uchylenie aktu i stwierdzenie nabycia spadku oddalić²³.

Dyskusyjna jest natomiast możliwość stosowania art. 679 § 4 w zw. z § 1 k.p.c. w sytuacji pominięcia w zarejestrowanym akcie poświadczenia dziedziczenia osób, na rzecz których spadkodawca w testamencie uczynił zapisy windykacyjne, oraz przedmiotów zapisu windykacyjnego (art. 95f § 1 pkt 7 pr. not.). Można odnotować poglądy opowiadające się za taką możliwością²⁴, jak i przeciwnie.

²² Z. Truszkiewicz, *Uchylenie...*, s. 18; A. Stempniak [w:] *Prawo i postępowanie...*, s. 730.

²³ Zob. A. Stempniak [w:] *Prawo i postępowanie...*, s. 730; podobnie, jak się wydaje P. Borkowski, *Notarialne...*, s. 267.

²⁴ A. Stempniak [w:] *Prawo i postępowanie...*, s. 730; W. Borysiak [w:] *Prawo i postępowanie spadkowe...*, s. 1067.

Zwolennikiem pierwszego poglądu wydaje się także Andrzej J. Szereda²⁵, choć pozostawia do rozważenia drogę wskazaną przez Sąd Najwyższy w uchwale z 7 lutego 2014 r., III CZP 95/13²⁶, w której przyjęto, że gdy sąd nie orzekł o zapisie windykacyjnym, uczestnik postępowania może wystąpić z odrębnym wnioskiem o stwierdzenie nabycia przedmiotu zapisu windykacyjnego, o czym bliżej w końcowym rozdziale niniejszego opracowania pt. *Wpływ uchylenia zarejestrowanego aktu poświadczenia dziedziczenia oraz możliwości jego uchylenia na dokonanie czynności notarialnych*.

Ponieważ w obecnie obowiązującym stanie prawnym nie jest dopuszczalne sporządzenie aktu uzupełniającego akt poświadczenia dziedziczenia (art. 95l w zw. z art. 95o pr. not.)²⁷, właściwe wydaje się stanowisko pierwsze. Nie wydaje się również zasadne wystąpienie w takiej sytuacji do sądu z wnioskiem ograniczonym do stwierdzenia nabycia zapisu windykacyjnego. Skoro akt poświadczenia dziedziczenia powinien zgodnie z art. 95f § 1 pkt 7a pr. not. zawierać wskazanie zapisobierców windykacyjnych i przedmiotów tych zapisów, akt, który nie zawiera tych elementów, jest aktem wadliwym, którego uchybienie może być usunięte w trybie określonym w art. 679 § 4 w zw. z § 1 k.p.c.²⁸

²⁵ A.J. Szereda, *Czynności...*, s. 361.

²⁶ OSNCP 2014, nr 11, poz. 112 z aprobowaną glosą Pawła Księżaka (PS 2015, nr 3, s. 132 i n.). Wyłączenie takiej możliwości wynika z tej uchwały, o ile przyjmiemy jej obowiązywanie w odniesieniu do notarialnego aktu poświadczenia dziedziczenia, ponieważ uchwała została wydana w odniesieniu do postanowienia sądu o stwierdzeniu nabycia spadku.

²⁷ Zob. przyp. 8.

²⁸ Należy zaznaczyć, że gdyby przyjąć dopuszczalność stwierdzenia przez sąd tylko zapisu windykacyjnego, mogłoby to powodować problemy z ujawnieniem wydanego postanowienia w Rejestrze Spadkowym, gdyż zgodnie z art. 679¹ k.p.c. sąd spadku wpisuje do tego rejestru prawomocne postanowienie o stwierdzeniu nabycia spadku i prawomocne postanowienie uchylające lub zmieniające postanowienie o stwierdzeniu nabycia. Przepis ten nie przewiduje natomiast wpisania postanowień o stwierdzeniu nabycia zapisu windykacyjnego. Nie można też pomijać i tej okoliczności, że w Rejestrze Spadkowym istniałby już wpis aktu poświadczenia dziedziczenia po danym spadkodawcy, bez wskazania nabywcy windykacyjnego i przedmiotów tego zapisu, gdyż zgodnie z art. 95h § 1 pr. not. tych danych do Rejestru Spadkowego się nie wpisuje.

Ostatnim przypadkiem, w którym może dojść do uchylenia zarejestrowanego aktu poświadczenia dziedziczenia, jest prawomocne zatwierdzenie przez sąd uchylenia się od skutków prawnych oświadczenia o przyjęciu lub odrzuceniu spadku²⁹. Jeśli prowadzi to do zmiany kręgu osób wymienionych w zarejestrowanym akcie poświadczenia dziedziczenia jako spadkobiercy, sąd uchyla akt poświadczenia dziedziczenia. Nie w każdym zatem przypadku zatwierdzenia przez sąd uchylenia się od skutków prawnych przyjęcia lub odrzucenia spadku nastąpi uchylenia zarejestrowanego aktu poświadczenia dziedziczenia. Przede wszystkim nie dojdzie do uchylenia aktu, gdy spadkobierca uchyla się od skutków przyjęcia spadku wprost i składa oświadczenie o przyjęciu spadku z dobrodziejstwem inwentarza³⁰.

Podsumowując, uchylenie aktu poświadczenia dziedziczenia może nastąpić w różnych sytuacjach, a przebieg postępowania w każdym z tych przypadków może się różnić. W związku z tym zasadna jest łączna analiza procedury uchylenia notarialnego aktu poświadczenia dziedziczenia, ze wskazaniem istotnych różnic w poszczególnych przypadkach, o ile występują.

■ WŁAŚCIWOŚĆ SĄDU

W sprawach o uchylenie aktu poświadczenia dziedziczenia zasadniczo nie budzi wątpliwości kwestia właściwości rzeczowej i miejscowej oraz składu sądu. Sądem wyłącznie właściwym w tych sprawach jest sąd spadku, którym – zgodnie z art. 628 § 2 k.p.c. – jest sąd miejsca ostatniego zwykłego pobytu spadkodawcy, a jeżeli miejsca zwykłego pobytu w Polsce nie da się ustalić – sąd miejsca, w którym znajduje się majątek spadkowy lub jego część. Jeżeli żadna

²⁹ Na równi z uchyleniem się od skutków prawnych oświadczenia o przyjęciu lub odrzuceniu spadku należy traktować uchylenie się od skutków prawnych niezłożenia oświadczenia o przyjęciu lub odrzuceniu spadku w ustawowym terminie. Zob. uchwała SN z 22 listopada 2013 r., III CZP 77/13, OSNC 2014, nr 9, poz. 86.

³⁰ J. Pietrzykowski, K. Pietrzykowski [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. 3, red. A. Marciniak, Warszawa 2020, s. 1295.

z powyższych podstaw nie zachodzi, sądem spadku jest sąd rejonowy dla m.st. Warszawy. Dotyczy to także sytuacji, gdy na skutek uchylenia aktu poświadczenia dziedziczenia zachodzi konieczność stwierdzenia nabycia spadku (art. 669¹ § 2 k.p.c., art. 679 § 4 w zw. § 1) oraz w razie przyjęcia, że do orzekania o uchyleniu aktu poświadczenia dziedziczenia może dojść także w postępowaniu o zatwierdzenie uchylenia się od skutków oświadczenia o przyjęciu lub odrzuceniu spadku (art. 690 § 2 k.p.c.). Sąd w sprawach o uchylenie aktu poświadczenia dziedziczenia orzeka w składzie jednoosobowym.

W kontekście właściwości sądu konieczne jest przybliżenie kwestii dopuszczalności orzekania o uchyleniu zarejestrowanego aktu poświadczenia dziedziczenia przez referendarza sądowego. Kwestia ta wiąże się z przepisem art. 509¹ § 3 k.p.c.³¹, zgodnie z którym referendarz sądowy może wykonywać czynności w sprawach z zakresu prawa spadkowego, z wyjątkiem prowadzenia rozprawy, zabezpieczenia spadku oraz przesłuchania świadków testamentu ustnego³². Skoro przepisy przewidujące uchylenie aktu poświadczenia dziedziczenia nie wymagają przeprowadzenia w tym zakresie rozprawy, z brzmienia art. 509¹ § 3 k.p.c. zdaje się wynikać, że o uchyleniu zarejestrowanego aktu poświadczenia dziedziczenia może orzekać także referendarz sądowy. Teza ta nie uwzględnia jednak faktu, że w niektórych przypadkach – wskazanych w art. 669¹ § 2, art. 679 § 4 w zw. z § 1 i 3, art. 690 § 2 k.p.c. – uchylenie zarejestrowanego aktu poświadczenia dziedziczenia pociąga za sobą konieczność jednoczesnego stwierdzenia nabycia spadku. Z kolei art. 669 k.p.c. przewiduje, że sąd spadku wydaje postanowienie o stwierdzeniu nabycia spadku dopiero po przeprowadzeniu rozprawy, której prowadzenie przez referendarza sądowego, jak już wskazano, jest wyłączone na mocy art. 509¹

³¹ Art. 509¹ § 3 k.p.c. został dodany Ustawą z dnia 24 sierpnia 2007 r. o zmianie ustawy – Prawo o notariacie oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2007 r. Nr 181, poz. 1287).

³² W doktrynie niekiedy wskazuje się, że zakres spraw powierzanych referendarzowi sądowemu jest zbyt szeroki i obejmuje zbyt złożone zagadnienia. Jako przykład wskazuje się zarząd spadku nieobjętego. (M. Margoński, *Kurator spadku*, Warszawa 2009, s. 32; A. Stempniak, *Zarząd spadku nieobjętego w ujęciu przepisów KPC*, cz. 3, MoP 2010, nr 20, s. 1119; *idem* [w:] *Prawo i postępowanie...*, s. 236).

§ 3 k.p.c. Oznacza to, że referendarz sądowy może prowadzić postępowanie o uchylenie zarejestrowanego aktu poświadczenia dziedziczenia wyłącznie w przypadkach, w których nie jest wymagane prowadzenie rozprawy, a więc w sytuacjach, gdy uchylenie aktu nie pociąga za sobą konieczności jednoczesnego stwierdzenia nabycia spadku³³.

Referendarz sądowy niewątpliwie może prowadzić postępowanie o uchylenie zarejestrowanego aktu poświadczenia dziedziczenia, jeżeli w odniesieniu do tego samego spadku zostało wydane prawomocne postanowienie o stwierdzeniu nabycia spadku i zarejestrowany akt poświadczenia dziedziczenia (art. 669¹ § 1 k.p.c.) oraz w razie uchylenia postanowienia o uznaniu za zmarłego albo o stwierdzeniu zgonu (art. 678 k.p.c.)³⁴. W tych postępowaniach sąd w pierwszym przypadku bada jedynie, czy istnieje prawomocne postanowienie o stwierdzeniu nabycia spadku, natomiast w drugim, czy istnieje prawomocne postanowienie o uchyleniu postanowienia o uznaniu za zmarłego albo stwierdzeniu zgonu. Nie dokonuje natomiast ustaleń, kto jest spadkobiercą i jaki jest jego udział w spadku, ani nie orzeka o stwierdzeniu nabycia spadku³⁵. Jak zaznacza Tadeusz Żyznowski, w sytuacji wskazanej w art. 669¹ § 1 k.p.c. sąd uchyła zarejestrowany akt poświadczenia dziedziczenia bez względu na stanowisko lub wnioski zainteresowanych³⁶.

Skoro referendarzowi sądowemu powierza się dokonywanie czynności w sprawach z zakresu prawa spadkowego, z wyłączeniem prowadzenia rozprawy oraz czynności, które mogą być dokonane zarówno na posiedzeniu jawnym niebędącym rozprawą³⁷, jak i na po-

³³ A. Stempniak [w:] *Prawo i postępowanie...*, s. 716.

³⁴ Tak też w odniesieniu do postępowania o uchylenie aktu poświadczenia dziedziczenia w wypadku przewidzianym w art. 678 k.p.c. Zob. J. Gudowski [w:] *Kodeks...*, s. 574 oraz P. Prus [w:] *Kodeks...*, s. 695, 708, także w przypadku postępowania przewidzianych w art. 678 oraz w art. 669¹ § 1 k.p.c.; T. Żyznowski [w:] *Kodeks...*, s. 605, 624; A. Stempniak [w:] *Prawo i postępowanie...*, s. 649–650 (w odniesieniu do art. 669¹ k.p.c.), 716 (w odniesieniu do art. 768).

³⁵ A. Stempniak [w:] *Prawo i postępowanie...*, s. 649–650, 716.

³⁶ T. Żyznowski [w:] *Kodeks...*, s. 605.

³⁷ A. Stempniak [w:] *Prawo i postępowanie...*, s. 649. Więcej na temat jawnych posiedzeń sądowych niebędących rozprawą w postępowaniu nieprocesowym zob. J. Jagieła,

siedzeniu niejawnym, to należy przyjąć, że może on oddalić wniosek o uchylenie aktu poświadczenia dziedziczenia, jeżeli z treści wniosku wynika oczywisty brak uprawnienia wnioskodawcy (art. 514 § 2 k.p.c.)³⁸. Dotyczy to również przypadków, w których uchylenie aktu poświadczenia dziedziczenia wymaga jednoczesnego stwierdzenia nabycia spadku (art. 669¹ § 2, art. 679 § 4 w zw. z § 3, art. 690 § 2 k.p.c.). Wydaje się, że również w tych przypadkach wniosek o uchylenie zarejestrowanego aktu poświadczenia może oddalić referendarz sądowy na posiedzeniu niejawnym. W takich sytuacjach nie wchodzi w rachubę orzekanie o prawach do spadku w sposób pozytywny, czyli kto jest spadkobiercą i jaki jest jego udział w spadku, lecz do wydania orzeczenia negatywnego³⁹, stwierdzającego jedynie, że osoba zgłaszająca wniosek o uchylenie aktu poświadczenia dziedziczenia nie jest w sposób oczywisty uprawniona (legitymowana) do jego zgłoszenia.

■ UCZESTNICY POSTĘPOWANIA

Uczestnikami postępowania o uchylenie zarejestrowanego aktu poświadczenia dziedziczenia są osoby zainteresowane w rozumieniu art. 510 § 1 k.p.c., czyli każdy, czyich praw dotyczy wynik postępowania, albo mówiąc inaczej – każdy, kto ma interes prawny w uchyleniu zarejestrowanego aktu poświadczenia dziedziczenia. Uczestnikiem tego postępowania nie może być notariusz, który sporządził akt poświadczenia dziedziczenia. Krąg uczestników postępowania będzie jednak różnił się w poszczególnych przypadkach, w których przewidziane jest uchylenie zarejestrowanego aktu poświadczenia dziedziczenia.

Posiedzenia sądu w postępowaniu nieprocesowym [w:] Kodeks postępowania cywilnego z perspektywy pięćdziesięciolecia jego obowiązywania. Doświadczenia i perspektywy, red. E. Marszałkowska-Krześ, I. Gil, Ł. Błaszczak, Sopot 2016, s. 515 i n.

³⁸ A. Stempniak [w:] *Prawo i postępowanie...*, s. 649–650, 716.

³⁹ P. Prus [w:] *Kodeks...*, s. 695.

Niewątpliwie w każdym z postępowań o uchylenie aktu poświadczenia dziedziczenia uczestnikami powinny być osoby biorące udział w sporządzeniu protokołu dziedziczenia, na podstawie którego wydano zarejestrowany akt poświadczenia dziedziczenia, nawet wtedy, gdy nie zostały wymienione w akcie poświadczenia dziedziczenia jako spadkobiercy czy zapisobiercy windykacyjni. Uczestnikami postępowania o uchylenie aktu poświadczenia dziedziczenia powinny być ponadto osoby zainteresowane, które z różnych przyczyn nie brały udziału w postępowaniu prowadzącym do sporządzenia aktu poświadczenia dziedziczenia, a powinny być jego uczestnikami. Należą do nich przede wszystkim wszyscy spadkobiercy ustawowi, testamentowi oraz zapisobiercy windykacyjni. W razie sporządzenia kilku aktów poświadczenia dziedziczenia uczestnikami postępowania o uchylenie powinny być wszystkie osoby, które brały i powinny brać udział w sporządzeniu wszystkich aktów.

W postępowaniu o uchylenie aktu poświadczenia dziedziczenia na podstawie art. 669¹ § 1 k.p.c. (jeżeli w odniesieniu do tego samego spadku zostało wydane postanowienie o stwierdzeniu nabycia spadku), uczestnikami postępowania powinny być także osoby uczestniczące w postępowaniu o stwierdzenie nabycia spadku oraz te, które nie brały udziału w tym postępowaniu, a powinny w nim uczestniczyć⁴⁰. Natomiast w postępowaniu o uchylenie aktu poświadczenia dziedziczenia, w którym sąd ma obowiązek wydać jednocześnie postanowienie o stwierdzeniu nabycia spadku (art. 669¹ § 2, art. 679 § 4 w zw. z § 3, art. 690 § 2 k.p.c.), uczestnikami postępowania powinny być wszystkie osoby mogące wchodzić w rachubę jako spadkobiercy ustawowi, testamentowi oraz zapisobiercy windykacyjni, nawet gdy nie dziedziczą. Uczestnikami mogą być również inne osoby, które mogłyby być wnioskodawcą w postępowaniu o stwierdzenie nabycia spadku. Jak zauważył Sąd Najwyższy w uzasadnieniu postanowienia z 28 stycznia 2009 r., IV CSK 361/08⁴¹, w świetle art. 1025 § 1 k.c.,

⁴⁰ A. Stempniak [w:] *Prawo i postępowanie...*, s. 649.

⁴¹ Postanowienie SN z 28 stycznia 2009 r., IV CSK 361/08, OSNC 2010, zbiór dodatkowy, nr A, poz. 9. Szerzej zob. A. Stempniak [w:] *Prawo i postępowanie...*, s. 632.

wniosek o stwierdzenie nabycia spadku może złożyć każdy, kto ma w tym interes prawny w prawidłowym wykazaniu następstwa po spadkodawcy. Może to być więc każda osoba, która jest zainteresowana w wywołaniu skutków prawnych związanych z prawomocnym stwierdzeniem nabycia spadku, w szczególności skutków określonych w art. 1025 § 2 i art. 1027 k.c. O tym, czy wnioskodawca ma rzeczywiście interes w zgłoszeniu żądania stwierdzenia nabycia spadku, czyli obiektywną potrzebę wszczęcia postępowania, decydują jednak okoliczności faktyczne konkretnej sprawy. Mogą to być zatem nie tylko spadkobiercy, lecz także ich następcy prawni, wierzyciele spadku i wierzyciele spadkobierców, zapisobiercy, nabywcy spadku lub udziału w spadku, współwłaściciele przedmiotów wchodzących w skład spadku, kuratorzy spadku oraz wykonawcy testamentu, itp.⁴²

Podsumowując, należy stwierdzić, że nie jest możliwe stworzenie wyczerpującego katalogu uczestników tego postępowania, w tym wnioskodawców w postępowaniu o uchylenie aktu poświadczenia dziedziczenia, gdyż każda sprawa wymaga indywidualnej oceny danych okoliczności. Uczestnikiem postępowania będzie jednak zawsze wnioskodawca występujący z wnioskiem o uchylenie aktu poświadczenia dziedziczenia, nawet gdy nie jest osobą zainteresowaną w sprawie w rozumieniu art. 510 § 1 k.p.c. Sąd może jedynie oddalić wniosek na podstawie art. 514 § 2 k.p.c. na posiedzeniu niejawnym, jeżeli z treści wniosku wynika oczywisty brak uprawnienia wnioskodawcy, nie może natomiast nie dopuścić go do udziału w sprawie⁴³. Sąd może natomiast nie dopuścić do udziału w sprawie osób, które zostały wskazane we wniosku jako zainteresowane oraz zgłaszające swój udział w sprawie na podstawie art. 510 § 1 k.p.c.

⁴² *Ibidem*.

⁴³ Zob. postanowienie SN z 12 stycznia 1983 r., III CRN 218/82, OSNCP 1983, nr 8, poz. 124.

■ KUMULACJA ROSZCZEŃ

W sprawach o uchylenie zarejestrowanego aktu poświadczenia dziedziczenia pojawia się kwestia dopuszczalności kumulacji tego roszczenia z innymi roszczeniami. Dotyczy to w szczególności kumulacji z roszczeniem o uchylenie postanowienia orzekającego uznanie za zmarłego albo stwierdzającego zgon (art. 541 § 1 k.p.c.) oraz o zatwierdzenie przez sąd uchylenia się od skutków prawnych przyjęcia lub odrzucenia spadku (art. 690 § 1 k.p.c.).

Problem kumulacji roszczenia o uchylenie zarejestrowanego aktu poświadczenia dziedziczenia z roszczeniem o uchylenie postanowienia o uznaniu za zmarłego albo stwierdzającego zgon powstaje w sytuacji⁴⁴, gdy wnioskodawca we wniosku o uchylenie postanowienia o uznaniu za zmarłego albo stwierdzającego zgon wystąpi ponadto z żądaniem uchylenia zarejestrowanego aktu poświadczenia dziedziczenia. Należy jednak zauważyć, że zgodnie z art. 678 k.p.c. sąd spadku uchyla zarejestrowany akt poświadczenia dziedziczenia z urzędu w razie uchylenia postanowienia o uznaniu za zmarłego albo stwierdzającego zgon z urzędu. Nie zwalania to jednak sądu z powinności ustosunkowania się do wniosku w tym zakresie.

Kumulacja nie jest dopuszczalna przede wszystkim z powodu niezachowania warunku dotyczącego tego samego trybu postępowania. Wprawdzie w postępowaniu nieprocesowym nie wyróżnia się odrębnych trybów postępowania, lecz różne postępowania odrębne⁴⁵, które – na potrzeby oceny dopuszczalności kumulacji roszczeń – należy jednak traktować tak jak tryby postępowania, o jakich mowa w art. 191 § 1 k.p.c. Analogiczny wniosek wynika z wypowiedzi Kazimierza Korzana, którego zdaniem kumulacja

⁴⁴ Zgodnie z art. 541 § 1 zdanie drugie k.p.c. sąd może uchylić także z urzędu postanowienie o uznaniu za zmarłego albo stwierdzającego zgon.

⁴⁵ W. Broniewicz, A. Marciniak, I. Kunicki, *Postępowanie cywilne w zarysie*, Warszawa 2023, s. 30.

roszczeń w postępowaniu nieprocesowym jest dopuszczalna tylko wtedy, gdy roszczenia są tego samego rodzaju⁴⁶.

Skoro uchylenie postanowienia o uznaniu za zmarłego albo stwierdzenie zgonu należą do spraw z zakresu prawa osobowego, natomiast uchylenie zarejestrowanego aktu poświadczenia dziedziczenia do spraw z zakresu prawa spadkowego, nie powinno budzić wątpliwości, że brakuje podstaw do kumulacji obu roszczeń. Z tego względu sąd orzekający w sprawie o uchylenie postanowienia o uznaniu za zmarłego albo stwierdzającego zgon powinien rozpoznać wniosek o uchylenie zarejestrowanego aktu poświadczenia dziedziczenia odrębnie w postępowaniu (trybie) dla niego właściwym (art. 191 § 1, art. 201 § 2 k.p.c.), tj. jako sprawę z zakresu prawa spadkowego⁴⁷. Działając zaś jako sąd spadku, rozpozna wniosek o uchylenie zarejestrowanego aktu poświadczenia dziedziczenia po uprawomocnieniu się postanowienia o uznaniu za zmarłego albo stwierdzającego zgon. Natomiast w razie oddalenia wniosku o uchylenie postanowienia o uznaniu za zmarłego albo stwierdzającego zgon, wniosek o uchylenie zarejestrowanego aktu poświadczenia dziedziczenia powinien zostać oddalony jako bezzasadny. Rozpoznanie go w postępowaniu odrębnym jest konieczne, gdyż nie dotyczy on rozstrzygnięcia, które sąd powinien z urzędu zamieścić w postanowieniu o uchyleniu postanowienia o uznaniu za zmarłego albo stwierdzającego zgon.

W orzecznictwie Sądu Najwyższego wskazano ponadto na dopuszczalność kumulacji roszczenia o uchylenie zarejestrowanego aktu poświadczenia dziedziczenia z roszczeniem o zatwierdzenie uchylenia się od skutków prawnych oświadczenia o przyjęciu lub odrzuceniu spadku. Kumulacja taka jest możliwa w sytuacji, gdy na skutek zatwierdzenia przez sąd uchylenia się od skutków prawnych oświadczenia o przyjęciu lub odrzuceniu spadku ulega zmianie

⁴⁶ K. Korzan, *Postępowanie nieprocesowe*, Warszawa 1997, s. 144.

⁴⁷ W obu sprawach zasadniczo właściwy będzie ten sam sąd rejonowy. Zob. art. 526 § 1 i art. 535 k.p.c. co do właściwości w sprawach o uznanie za zmarłego i stwierdzenie zgonu i art. 628 k.p.c. w sprawach z zakresu prawa spadkowego, w tym o uchylenie zarejestrowanego aktu poświadczenia dziedziczenia.

krąg osób, objętych zarejestrowanym aktem poświadczenia dziedziczenia. Wprawdzie stanowisko Sądu Najwyższego dotyczy orzekania w jednym postępowaniu o zmianie postanowienia o stwierdzeniu nabycia spadku w związku z zatwierdzeniem uchylenia się od skutków prawnych oświadczenia o przyjęciu lub odrzuceniu spadku, lecz pozostaje ono niewątpliwie aktualne także w odniesieniu do uchylenia zarejestrowanego aktu poświadczenia dziedziczenia z jednoczesnym stwierdzeniem nabycia spadku. W uchwale z 22 listopada 2013 r., III CZP 77/13 Sąd Najwyższy stwierdził, że w jednym piśmie procesowym możliwe jest połączenie wniosku o zatwierdzenie przez sąd uchylenia się od skutków prawnych oświadczenia o przyjęciu lub odrzuceniu spadku (art. 1019 § 3 k.c.) z wnioskiem o stwierdzenie nabycia spadku na podstawie art. 191 w zw. z art. 13 § 2 k.p.c. oraz połączenie takich spraw z urzędu do łącznego rozpoznania na zasadzie art. 219 w zw. z art. 13 § 2 k.p.c.⁴⁸ Według Sądu Najwyższego takie połączenie jest celowe i usprawnia postępowanie spadkowe, ponieważ zatwierdzenie przez sąd oświadczenia spadkobiercy (określonego w art. 1019 § 2 k.c.) z jednoczesnym odrzuceniem spadku ma bezpośredni wpływ na ustalenie kręgu spadkobierców i na ich odpowiedzialność za długi spadkowe. Integralność obu postępowań wyraża się natomiast w finalnym zweryfikowaniu uprawnień do spadkobrania.

■ WSZCZĘCIE I PRZEBIEG POSTĘPOWANIA

Sposób wszczęcia postępowania o uchylenie zarejestrowanego aktu poświadczenia dziedziczenia jest uregulowany w różny sposób w zależności od konkretnej sytuacji, a w niektórych przypadkach brak jest jednoznacznych regulacji w tym zakresie. Co więcej, ustawodawca uregulował wszczęcie przedmiotowego postępowania w taki

⁴⁸ OSNC 2014, nr 9, poz. 86. Pogląd Sądu Najwyższego spotkał się aprobatą w doktrynie (m.in. T. Żyznowski [w:] *Kodeks...*, s. 662; T. Radkiewicz [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. 2, red. T. Szancilo, Warszawa 2023, s. 68).

sposób, który niekiedy opiera się na niejednoznacznej terminologii, co rodzi wątpliwości interpretacyjne. Problem komplikuje się dodatkowo w sytuacji, gdy uchylenie aktu poświadczenia dziedziczenia wymaga uprzedniego wydania innego orzeczenia o określonej treści (prejudykatu) (art. 678, art. 690 § 2 k.p.c.), a w razie jego uchylenia – jednoczesnego stwierdzenia nabycia spadku (art. 669¹ § 2, art. 679 § 4 w zw. z § 3, art. 690 § 2 k.p.c.).

Postępowanie o uchylenie aktu poświadczenia dziedziczenia może być zatem wszczęte na wniosek osoby zainteresowanej w dwóch przypadkach, po pierwsze, gdy zostały zarejestrowane dwa akty lub więcej poświadczenia dziedziczenia w odniesieniu do tego samego spadku (art. 669¹ § 2 k.p.c.), po drugie, gdy osoba wskazana jako spadkobierca w akcie poświadczenia dziedziczenia nie jest spadkobiercą lub jej udział w spadku jest inny niż określony w tym akcie (art. 679 § 4 w zw. z § 3 k.p.c.). W obu sytuacjach wniosek powinien obejmować zarówno uchylenie zarejestrowanego aktu poświadczenia dziedziczenia, jak i stwierdzenie nabycia spadku. Nie można jednak wykluczyć, że wniosek zostanie ograniczony do żądania uchylenia aktu poświadczenia dziedziczenia. W tej sytuacji należy przyjąć, że *implicite* zawiera on również wniosek o stwierdzenie nabycia spadku⁴⁹.

Wątpliwości budzi sposób wszczęcia postępowania o uchylenie zarejestrowanego aktu poświadczenia dziedziczenia w przypadku określonym w art. 669¹ § 1 k.p.c., czyli gdy w odniesieniu do tego samego spadku zostało wydane przez sąd postanowienie o stwierdzeniu nabycia spadku i zarejestrowany akt poświadczenia dziedziczenia. Ustawodawca ograniczył się w tym przepisie jedynie do stwierdzenia, że „sąd spadku uchyla” zarejestrowany akt poświadczenia dziedziczenia i nie sprecyzował, czy odbywa się to z urzędu, czy na wniosek. Brak jednoznacznej regulacji doprowadził do rozbieżności w doktrynie. Dominuje jednak stanowisko, że sąd wszczyna

⁴⁹ J. Gudowski [w:] *Kodeks...*, uwaga 4 do art. 669; A. Stempniak [w:] *Prawo i postępowanie...*, s. 651; T. Radkiewicz [w:] *Kodeks...*, s. 660.

z urzędu postępowanie o uchylenie zarejestrowanego aktu dziedziczenia na podstawie art. 669¹ § 1 k.p.c.⁵⁰ Inny pogląd zakłada, że postępowanie to może być wszczęte wyłącznie na wniosek osoby zainteresowanej⁵¹. Pojawia się również stanowisko pośrednie, zgodnie z którym uchylenie aktu może nastąpić zarówno z urzędu (ze względu na interes publiczny), jak i na wniosek⁵².

Wydaje się, że rozwiązanie zarysowanego wyżej sporu należy poszukiwać na gruncie art. 506 k.p.c., który przewiduje zasadę, że postępowanie nieprocesowe jest wszczynane na wniosek, a ściślej rzecz ujmując, przez złożenie wniosku wszczynającego postępowanie⁵³. Jedynie w wypadkach wskazanych w ustawie sąd może wszczęć postępowanie z urzędu. Jeżeli zatem ustawodawca w art. 669¹ § 1 k.p.c. nie rozstrzygnął sposobu wszczęcia postępowania, należy przyjąć, że postanowienie o uchylenie zarejestrowanego aktu poświadczenia dziedziczenia może zostać wszczęte zgodnie z zasadą wyrażoną w art. 506 k.p.c. na wniosek osoby zainteresowanej. Trafnie zauważa Piotr Borkowski, że samo użycie przez ustawodawcę w art. 669¹ § 1 k.p.c. zwrotu „sąd uchyla” dotyczy tego, że sąd ma obowiązek uchylenia zarejestrowanego aktu poświadczenia dziedziczenia w postępowaniu toczącym się na podstawie tego przepisu, nie przesądza natomiast jeszcze samo przez się o możliwości działania sądu z urzędu⁵⁴. Nie przekonuje argumentacja przeciwników tego poglądu, że możliwość uchylenia przez sąd z urzędu aktu poświadczenia dziedziczenia i tym samym wszczęcia postępowania podyktowana

⁵⁰ D. Dończyk, *Notarialne...*, s. 127; M. Markiewicz, *Zasady orzekania w postępowaniu nieprocesowym*, Warszawa 2013, s. 233; J. Gudowski [w:] *Kodeks...*, s. 549; P. Prus [w:] *Kodeks...*, s. 695; T. Demendecki [w:] *Kodeks...*, s. 1121; T. Radkiewicz [w:] *Kodeks...*, s. 691; N. Krej [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, red. E. Marszałkowska-Krześ, Legalis/el 2023, uwaga 3 do art. 669¹ i jak się wydaje T. Żyżnowski [w:] *Kodeks...*, s. 605.

⁵¹ M. Blok, *Notarialny akt...*, s. 22; P. Borkowski, *Notarialne...*, s. 260–261; A. Stępnia [w:] *Prawo i postępowanie...*, s. 649 oraz jak się wydaje T. Żyżnowski [w:] *Kodeks...*, s. 605.

⁵² A. Zieliński, K. Flaga-Gieruszyńska, *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, Warszawa 2024, s. 1564.

⁵³ Zob. W. Broniewicz, A. Marciniak, I. Kunicki, *Postępowanie...*, s. 443.

⁵⁴ P. Borkowski, *Notarialne...*, s. 261.

jest potrzebą realizacji interesu publicznego w tym postępowaniu⁵⁵. Nie ulega bowiem wątpliwości, że interes ten realizowany w takim samym stopniu także w innych przypadkach, w których ustawodawca jednoznacznie postanowił, iż uchylenie aktu poświadczenia dziedziczenia może nastąpić na wniosek osoby zainteresowanej (art. 669¹ § 2, art. 679 § 4 w zw. z § 2 k.p.c.). Nie można także zgodzić się z argumentem, że uchyleniu przez sąd spadku zarejestrowanego aktu poświadczenia dziedziczenia z urzędu nie narusza przepisu art. 506 k.p.c., gdyż postępowanie o stwierdzenie nabycia spadku przed sądem spadku jest wszczynane na wniosek, a uchylenie aktu poświadczenia dziedziczenia jest elementem orzeczenia wydawanego w tym postępowaniu. Sąd spadku nie wszczyna więc całego postępowania o uchylenie aktu z urzędu, lecz orzeka o uchyleniu aktu w ramach postępowania wszczętego na wniosek⁵⁶.

Jeszcze bardziej złożony jest problem wszczęcia postępowania o uchylenie zarejestrowanego aktu poświadczenia dziedziczenia w przypadkach określonych w art. 678 i w art. 690 § 2 k.p.c. W przepisach tych jest mowa „o uchyleniu zarejestrowanego aktu poświadczenia dziedziczenia z urzędu”, a nie o wszczęciu z urzędu postępowania o uchylenie aktu, jak wynika np. z przepisów art. 506 czy art. 570 k.p.c. Ponadto, jak już wspomniano, warunkiem uchylenia zarejestrowanego aktu poświadczenia dziedziczenia na podstawie art. 678 i art. 690 § 2 k.p.c. jest uprzednie wydanie innego orzeczenia określonej treści (prejudykatu), a w razie uchylenia aktu ponadto stwierdzenie nabycia spadku (art. 669¹ § 2, art. 679 § 4 w zw. z § 3, art. 690 § 2 k.p.c.). W przypadku określonym w art. 678 k.p.c. jest to prawomocne uchylenie postanowienia o uznaniu za zmarłego albo o stwierdzeniu zgonu (art. 541 k.p.c.)⁵⁷, natomiast w art. 690 § 2 k.p.c. – prawomocne zatwierdzenie przez sąd uchylenia się

⁵⁵ J. Gudowski [w:] *Kodeks...*, s. 549.

⁵⁶ N. Krej [w:] *Kodeks...*, uwaga 3 do art. 669¹ k.p.c. Podobnie M. Malczyk [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Art. 245–729*, red. A. Góra-Błaszczkowska, t. 1B, Warszawa 2020, s. 844.

⁵⁷ Uchylenie uznania za zmarłego albo o stwierdzeniu zgonu może nastąpić na wniosek i z urzędu (art. 541 k.p.c.).

od skutków prawnych oświadczenia o przyjęciu lub odrzuceniu spadku (art. 690 § 2 k.p.c.)⁵⁸. Pojawia się zatem pytanie, czy uchylenie „z urzędu” przez sąd spadku zarejestrowanego aktu poświadczenia dziedziczenia w przypadkach opisanych w art. 678 i art. 690 § 2 k.p.c. następuje (jest orzekane) w ramach postępowań toczących się na podstawie tych przepisów (stanowi jedno z wydawanych rozstrzygnięć w tych postępowaniach), czy też wymaga wszczęcia przez sąd spadku postępowania odrębnego z urzędu w razie wystąpienia przesłanek przewidzianych w art. 678 k.p.c. (prawomocnego uchylenia postanowienia o uznaniu za zmarłego albo stwierdzającego zgon) albo w 690 § 2 k.p.c. (prawomocnego zatwierdzenia uchylenia się od skutków prawnych przyjęcia lub odrzucenia spadku).

Problem sposobu uchylenia aktu poświadczenia dziedziczenia nie budzi wątpliwości w razie prawomocnego uchylenia postanowienia o stwierdzeniu zgonu lub o uznaniu za zmarłego. Z chwilą uprawomocnienia się postanowienia uchylającego postanowienie o uznaniu za zmarłego albo o stwierdzeniu zgonu definitywnie kończy się postępowanie w tych sprawach i nie mogą w jego ramach być dokonywane żadne inne czynności, w tym orzekanie o uchyleniu zarejestrowanego aktu poświadczenia dziedziczenia. W tym celu sąd spadku musi z urzędu wszcząć odrębne i samodzielne postępowanie⁵⁹, dla

⁵⁸ Przepis art. 690 § 2 k.p.c. jest podstawą do uchylenia się od skutków prawnych także niezłożenia oświadczenia o przyjęciu lub odrzuceniu spadku w terminie. Zob. uchwały SN z: 6 czerwca 2008 r., III CZP 53/07, OSNC 2008, nr 7/8, poz. 78; 22 listopada 2013 r., III CZP 77/13, OSNC 2014, nr 9, poz. 86; 19 października 2017 r., III CZP 48/17, OSNC 2018, nr 6, poz. 58; T. Radkiewicz [w:] *Kodeks...*, s. 700. W doktrynie występuje rozbieżność terminologiczna dotycząca postępowania w przedmiocie uchylenia się od skutków prawnych oświadczenia o przyjęciu lub odrzuceniu spadku. Według jednego ujęcia jest to „postępowanie o uchylenie się...”, według drugiego „postępowanie o zatwierdzenia uchylenia się...”. Więcej na ten temat zob. A. Stempniak [w:] *Prawo i postępowanie...*, s. 884 i cyt. tam literatura. Postępowanie o zatwierdzenie oświadczenia o uchyleniu się od skutków prawnych oświadczenia oraz niezłożenia oświadczenia w terminie o przyjęciu lub odrzuceniu spadku może być wszczęte tylko na wniosek, nie może nastąpić z urzędu.

⁵⁹ Zob. A. Stempniak [w:] *Prawo i postępowanie...*, s. 715. Jak była mowa w poprzednim rozdziale niniejszego opracowania pt. *Kumulacja roszczeń*, wszczęcie postępowania o uchylenie zarejestrowanego aktu poświadczenia dziedziczenia może

którego prejudykatem będzie odpowiednio prawomocne postanowienie o uchyleniu postanowienia o stwierdzeniu zgonu lub o uznaniu za zmarłego. Mimo że sądem właściwym miejscowo w sprawach o uchylenie postanowienia o stwierdzeniu zgonu lub o uznaniu za zmarłego nie jest sąd spadku, mający kompetencje do orzekania o uchyleniu zarejestrowanego aktu poświadczenia dziedziczenia, zasadniczo będzie to ten sam sąd rejonowy.

Analogiczne rozwiązanie należy przyjąć w razie uchylenia się przez spadkobiercę od skutków prawnych przyjęcia lub odrzucenia spadku. Postępowanie to kończy się z chwilą prawomocnego zatwierdzenia przez sąd uchylenia, o którym mowa⁶⁰. Także w tym przypadku wymagane będzie wszczęcie przez sąd spadku odrębnego, samodzielnego postępowania o uchylenie zarejestrowanego aktu poświadczenia dziedziczenia⁶¹, choć powiązanego i ujętego w jednym artykule z postępowaniem o zatwierdzenie uchylenia się od skutków prawnych przyjęcia lub odrzucenia spadku. Nie oznacza to jednak, że w każdym przypadku prawomocnego zatwierdzenia uchylenia się od skutków prawnych przyjęcia lub odrzucenia spadku dojdzie do wszczęcia z urzędu postępowania o uchylenie zarejestrowanego aktu poświadczenia dziedziczenia. Nastąpi jedynie wtedy, gdy w następstwie uchylenia się od skutków prawnych przyjęcia lub odrzucenia spadku ulegnie zmianie krąg osób, którym przyznano prawo do spadku w zarejestrowanym akcie poświadczenia dziedziczenia. Jak wskazuje doktryna, do wszczęcia z urzędu postępowania i w konsekwencji uchylenia zarejestrowanego aktu poświadczenia dziedziczenia nie dojdzie także wówczas, gdy spadkobierca, który uchylił się od skutków prawnych prostego przyjęcia spadku, złoży oświadczenie o przyjęciu spadku z dobrodziejstwem inwentarza⁶².

być wszczęte także przez złożenie wniosku połączonego z wnioskiem o uchylenie postanowienia o uznaniu za zmarłego albo stwierdzającego zgon.

⁶⁰ Zob. A. Stempniak [w:] *Prawo i postępowanie...*, s. 888.

⁶¹ A. Stempniak, *Postępowanie o zatwierdzenie uchylenia się od skutków prawnych oświadczenia o przyjęciu lub odrzuceniu spadku*, cz. 2, MoP 2013, nr 12, s. 630, 636; idem [w:] *Prawo i postępowanie...*, s. 886, 903; T. Radkiewicz [w:] *Kodeks...*, s. 701.

⁶² Zob. J. Pietrzykowski, K. Pietrzykowski [w:] *Kodeks...*, s. 1295.

Rozpoznanie sprawy, której przedmiotem jest orzeczenie o uchyleniu aktu poświadczenia dziedziczenia, może nastąpić podczas różnych posiedzeń sądu. Wyznaczenie rozprawy jest obligatoryjne, jeżeli:

1. Przedmiotem żądania wniosku jest uchylenie dwóch lub więcej zarejestrowanych aktów poświadczenia dziedziczenia (art. 669¹ § 2 k.p.c.)⁶³;
2. Zgłoszono we wniosku dowód, że osoba, która została wskazana w akcie poświadczenia dziedziczenia jako spadkobierca, nim nie jest albo jej udział w spadku jest inny (art. 679 § 4 w zw. z § 3 k.p.c.);
3. Uchylenie aktu ma nastąpić wskutek prawomocnego zatwierdzenia przez sąd uchylenia się od skutków prawnych przyjęcia lub odrzucenia spadku, jeżeli jego następstwem jest zmiana kręgu osób, wobec których zostało stwierdzone nabycie spadku w zarejestrowanym akcie poświadczenia dziedziczenia (art. 690 § 2 k.p.c.)⁶⁴.

Obowiązek wyznaczenia rozprawy w powyższych przypadkach nie wynika jednak z samego przedmiotu postępowania o uchylenie zarejestrowanego aktu poświadczenia dziedziczenia. Jak wykazano wyżej, sąd w tym postępowaniu nie dokonuje ustaleń, które z osób wchodzących w rachubę jako osoby dziedziczące spadek są rzeczywiście spadkobiercami, ani jakie są ich udziały w spadku⁶⁵. Konieczność wyznaczenia rozprawy wynika z obowiązku jednoczesnego ustalenia i rozstrzygnięcia o uchyleniu zarejestrowanego aktu poświadczenia dziedziczenia oraz o stwierdzeniu nabycia spadku (art. 669 k.p.c.). Zgodnie z art. 514 § 1 k.p.c. sąd może jednak wyznaczyć rozprawę także w tych przypadkach, w których o uchyleniu aktu poświadczenia dziedziczenia może orzec na posiedzeniu niejawnym, tj.

⁶³ A. Stempniak [w:] *Prawo i postępowanie...*, s. 652; P. Pruś [w:] *Kodeks...*, s. 695; M. Kuchnio [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, red. O. Piaskowska, LEX/el. 2024, uwaga 5 do art. 669¹ k.p.c.

⁶⁴ A. Stempniak [w:] *Prawo i postępowanie...*, s. 901; T. Żyznowski [w:] *Kodeks...*, s. 664.

⁶⁵ Zob. A. Stempniak [w:] *Prawo i postępowanie...*, s. 716.

na podstawie art. 669¹ § 1 k.p.c. (jeżeli w odniesieniu do tego samego spadku zostało wydane postanowienie o stwierdzeniu nabycia spadku i zarejestrowany akt poświadczenia dziedziczenia) oraz na podstawie art. 678 k.p.c. (wskutek uchylenia postanowienia o stwierdzeniu zgonu lub uznaniu za zmarłego), jeżeli uzna to za celowe.

Poczynione spostrzeżenia nie wyczerpują jednak problematyki posiedzeń sądu w sprawach o uchylenie zarejestrowanego aktu poświadczenia dziedziczenia. Pierwszym zagadnieniem wymagającym uwagi jest kwestia rodzaju posiedzenia, na którym sąd rozpoznaje sprawę o uchylenie aktu poświadczenia dziedziczenia w przypadkach przewidzianych w art. 669¹ § 1 i 678 k.p.c., gdyż przepisy nie regulują tej kwestii. W doktrynie dominuje pogląd, że w tych przypadkach uchylenie aktu może nastąpić na posiedzeniu niejawnym⁶⁶. Stanowisko to nie zawsze poparte jest szczegółowym uzasadnieniem i nie uwzględnia regulacji zawartych w art. 514 § 1 i art. 148 § 1 w zw. z art. 13 § 2 k.p.c., z których wynika, że w przypadku gdy ustawa nie przewiduje rozpoznania sprawy co do istoty na rozprawie, sąd rozpoznaje ją na posiedzeniu jawnym niebędącym rozprawą. Przewidziana w art. 514 § 1 k.p.c. konieczność wyznaczenia rozprawy w wypadkach wskazanych w ustawie oraz według uznania sądu nie oznacza bowiem, że w pozostałych sytuacjach rozpoznanie sprawy następuje zawsze na posiedzeniu niejawnym, jak się niekiedy przyjmuje w orzecznictwie⁶⁷ i doktrynie⁶⁸. Sprawa podlega zatem rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym, gdy przepis szczególny tak stanowi (art. 9k.p.c.). Należy jednak odnotować także pogląd odmienny, zgodnie z którym, gdy ustawa nie przewiduje

⁶⁶ A. Stempniak [w:] *Prawo i postępowanie...*, s. 650, 716; P. Pruś [w:] *Kodeks...*, s. 695.

⁶⁷ Zob. uchwały SN z: 26 stycznia 2012 r., III CZP 83/11, OSNC 2012, nr 8, poz. 82; 27 lutego 2002 r., III CZP 3/02, OSNC 2002, nr 12, poz. 145; 26 stycznia 2012 r., III CZP 83/11, OSNC 2012, nr 7/8, poz. 82. Zob. uzasadnienie postanowienia SN z 18 kwietnia 2013 r., III CZP 10/13, LEX nr 1331318.

⁶⁸ Zob. K. Markiewicz, *Glosa do uchwały SN z 26.01.2012 r., III CZP 83/11*, PS 2012, nr 10, s. 114 i n. oraz literatura cyt. w przyp. 10, 11; J. Gudowski [w:] *Kodeks...*, s. 73; M. Rejda [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. 3, red. A. Marciniak, Warszawa 2020, s. 669.

obligatoryjnego rozpoznania sprawy w postępowaniu nieprocesowym na rozprawie, nie oznacza to, że sąd zawsze rozpoznaje ją na posiedzeniu niejawnym⁶⁹. Zgodnie z art. 514 § 2 k.p.c. sąd nawet w wypadkach, gdy ustawa wymaga przeprowadzenia rozprawy, może bez wzywania zainteresowanych do udziału w sprawie oddalić wniosek na posiedzeniu niejawnym, jeżeli z treści wniosku wynika oczywisty brak uprawnienia wnioskodawcy.

Oddalenie wniosku o uchylenie zarejestrowanego aktu poświadczenia dziedziczenia na posiedzeniu niejawnym ze względu na oczywisty brak uprawnienia wnioskodawcy do wystąpienia z wnioskiem jest dopuszczalne zarówno wtedy, gdy ustawa przewiduje tylko uchylenie zarejestrowanego aktu poświadczenia dziedziczenia (art. 669¹ § 1, 678 k.p.c.)⁷⁰, jak i wówczas, gdy ustawa przewiduje jednocześnie orzekanie o stwierdzeniu nabycia spadku (art. 669¹ § 2, art. 679 § 4 w zw. z § 3, art. 690 § 2 k.p.c.). Tomasz Demendecki na gruncie art. 679 k.p.c. jednoznacznie wskazał na możliwość oddalenia wniosku o uchylenie zarejestrowanego aktu poświadczenia dziedziczenia w drugim przypadku⁷¹. Podsumowując, istnieje możliwość oddalenia wniosku o uchylenie zarejestrowanego aktu poświadczenia dziedziczenia na posiedzeniu niejawnym na podstawie art. 514 § 2 k.p.c., gdy ustawa nie przewiduje konieczności jednoczesnego stwierdzenia nabycia spadku. Nie jest też wykluczona *a priori*, gdy ustawa przewiduje rozpoznanie wniosku o uchylenie na rozprawie⁷².

⁶⁹ Uchwała SN z 9 grudnia 1982 r., III PZP 5/82, OSNCP 1983, nr 5/6, poz. 62; B. Dobrzański [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. 1, red. Z. Resich, W. Siedlecki, Warszawa 1975, s. 801; K. Lubiński, *Istota i charakter prawny działalności sądu w postępowaniu nieprocesowym*, Toruń 1985, s. 271; P. Rylski, T. Zembrzusi, *Rozpoznanie spraw na posiedzeniu niejawnym*, PS 2006, nr 6, s. 103 i n.; J. Jagieła [w:] *Posiedzenia sądu...*, s. 316 i n.; E. Gapska [w:] *Postępowanie nieprocesowe*, red. T. Ereciński, K. Lubiński, Warszawa 2019 („System Prawa Procesowego Cywilnego”, t. 4, cz. 1, vol. 2), s. 1315 i n.

⁷⁰ A. Stempniak [w:] *Prawo i postępowanie...*, s. 650, 716; P. Prus [w:] *Kodeks...*, s. 695.

⁷¹ T. Demendecki [w:] *Kodeks...*, s. 1137.

⁷² Na nieporozumieniu opiera się stanowisko wyrażone w orzecznictwie (uzasadnienie postanowienia SN z 30 stycznia 2015 r., III CSK 140/14, OSNC 2016, nr 2, poz. 2), zaakceptowane w doktrynie (A. Stempniak [w:] *Prawo i postępowanie...*, s. 725), że mało prawdopodobne jest oddalenie wniosku na podstawie art. 514 § 2 k.p.c.

Dyskusyjna jest kwestia dopuszczalności uchylenia zarejestrowanego aktu poświadczenia dziedziczenia na posiedzeniu niejawnym na podstawie art. 148¹ § 1 w zw. z art. 13 § 2 k.p.c., gdy ustawa przewiduje rozpoznanie sprawy na rozprawie. Zgodnie z tym przepisem sąd może bowiem rozpoznać sprawę na posiedzeniu niejawnym, gdy po złożeniu przez uczestników postępowania pism procesowych i dokumentów uzna – mając na względzie całokształt przytoczonych twierdzeń i zgłoszonych wniosków dowodowych – że przeprowadzenie rozprawy nie jest konieczne.

Rozstrzygnięcie przedstawionego problemu zależy przede wszystkim od stanowiska w kwestii dopuszczalności stosowania w postępowaniu nieprocesowym art. 148¹ k.p.c. na zasadzie art. 13 § 2 k.p.c. W doktrynie ukształtowały się zarówno poglądy opowiadające się za taką możliwością⁷³, jaki przeciwnie⁷⁴. Nie wdając się w szczegółową analizę tej problematyki, która wykracza poza niniejsze opracowanie, należy opowiedzieć się za drugim stanowi-

na posiedzeniu niejawnym o zmianę stwierdzenia nabycia spadku, a tym samym i o uchylenie zarejestrowanego aktu poświadczenia dziedziczenia w razie wszczęcia postępowania przez złożenie wniosku przez osobę należącą do kręgu spadkobierców lub mającą interes prawny w wykazaniu następstwa po spadkodawcy ze względu na podniesione na ogół we wniosku fakty wskazujące na możliwość zaistnienia sporu między uczestnikami postępowania. Przepis art. 514 § 2 k.p.c. odnosi się do sytuacji, w których z treści wniosku wynika oczywisty brak uprawnienia wnioskodawcy do wystąpienia z wnioskiem. Tymczasem w obu wypowiedziach jest mowa o wystąpieniu z wnioskiem bądź przez osobę należącą do kręgu spadkobierców, bądź przez mających interes prawny w wykazaniu następstwa po spadkodawcy, a więc osoby uprawnione. Warto również zaznaczyć, że w stanie faktycznym, którego dotyczyło przywołane wyżej postanowienie Sądu Najwyższego z 30 stycznia 2015 r., chodziło o zachowanie terminu rocznego do zgłoszenia wniosku o uchylenie lub zmianę postanowienia o stwierdzeniu nabycia spadku.

⁷³ Tak. m.in. A. Jasiecki, *Wydanie wyroku na posiedzeniu niejawnym na podstawie art. 148¹ KPC. Uwagi dotyczące nowelizacji Kodeksu postępowania cywilnego*, MoP 2016, nr 17, s. 904. Mariusz Sorysz twierdzi, że odpowiednie stosowanie art. 148¹ k.p.c. w postępowaniu nieprocesowym dotyczy wypadków, w których ustawa przewiduje rozpoznanie sprawy na rozprawie (*idem*, *Rozpoznanie sprawy na posiedzeniu niejawnym w postępowaniu cywilnym w świetle zmiany KPC z 10 lipca 2015 r.*, „Palestra” 2016, nr 9, s. 91).

⁷⁴ J. Jagieła, *Posiedzenia sądu...*, s. 318; K. Górniak, *Jawność posiedzeń sądowych w postępowaniu nieprocesowym*, PS 2017, nr 11/12, s. 61; E. Gapska [w:] *Postępowanie nieprocesowe...*, s. 1315 i n.

skiem⁷⁵. Przepisy przewidujące obligatoryjne rozpoznanie w sprawy w postępowaniu nieprocesowym na rozprawie, stanowiące wyjątek, o którym mowa w art. 514 § 1 zdanie pierwsze k.p.c., nie mogą być uchylane na podstawie innego przepisu o charakterze wyjątkowym, jakim jest art. 148¹ k.p.c. Ponadto przepis ten w postępowaniu nieprocesowym można stosować na zasadzie art. 13 § 2 k.p.c. odpowiednio, co oznacza, że sprawa musi zostać rozpoznana na rozprawie, gdyż przepis szczególny tak stanowi. A zatem na gruncie postępowania o uchylenie zarejestrowanego aktu poświadczenia dziedziczenia trzeba przyjąć, że w przypadkach, gdy sąd ze względu na konieczność jednoczesnego stwierdzenia praw do spadku powinien orzekać o uchyleniu aktu na rozprawie (art. 669¹ § 2, art. 679 § 4 w zw. z § 3, art. 690 § 2 k.p.c.), nie może oddalić wniosku na posiedzeniu niejawnym na podstawie stosowanego odpowiednio art. 148¹ § 1 w zw. z art. 13 § 2 k.p.c. Nie ma przy tym znaczenia, że po złożeniu przez uczestników postępowania pism procesowych i dokumentów sąd – mając na względzie całokształt przytoczonych twierdzeń i zgłoszonych wniosków dowodowych – uzna, iż przeprowadzenie rozprawy nie jest konieczne. Z tych samych powodów niedopuszczalne jest oddalenie wniosku o uchylenie aktu poświadczenia dziedziczenia na posiedzeniu niejawnym na podstawie art. 191¹ w zw. z art. 13 § 2 k.p.c. ze względu na jego oczywistą bezzasadność.

Postępowanie dowodowe w sprawach o uchylenie zarejestrowanego aktu poświadczenia dziedziczenia przebiega właściwie według zasad ogólnych. Odmienność polega jedynie na tym, że w większości przypadków opiera się na dowodzie z dokumentu, a niekiedy nawet ograniczy się wyłącznie do niego. Do takiej sytuacji dochodzi, jeżeli rozstrzygnięcie ograniczy się wyłącznie do uchylenia zarejestrowanego aktu poświadczenia dziedziczenia, czyli w przypadkach określonych w art. 669¹ § 1 i w art. 678 k.p.c. Wówczas postępowanie dowodowe polega jedynie na ustaleniu, że istnieje

⁷⁵ Edyta Gapska stanowczo stwierdza, że „mający zastosowanie wyłącznie w procesie – przepis art. 148¹ k.p.c., zezwalający na wydanie wyroku na posiedzeniu niejawnym” (*eadem* [w:] *Postępowanie nieprocesowe...*, s. 1316).

prawomocne postanowienie o stwierdzeniu nabycia spadku (art. 669¹ § 1 k.p.c.) oraz prawomocne postanowienie o uchyleniu postanowienia o stwierdzeniu zgonu albo uznaniu za zmarłego (art. 678 k.p.c.). Inne dowody mogą być natomiast przeprowadzone, jeżeli na skutek uchylenia zarejestrowanego aktu poświadczenia zajdzie potrzeba rozstrzygnięcia o nabyciu praw do spadku (art. 669¹ § 2, art. 679 § 3 w zw. z § 3, art. 690 § 2 k.p.c.), chociaż i w tych przypadkach może się to niekiedy ograniczyć wyłącznie do przeprowadzenia dowodów z dokumentów, przede wszystkim z akt stanu cywilnego i z testamentu, ale także opinie biegłych, przesłuchania świadków oraz uczestników postępowania.

■ ORZECZENIA I ICH ZASKARŻALNOŚĆ

W postępowaniu o uchylenie zarejestrowanego aktu poświadczenia dziedziczenia orzeczenia wydawane przez sąd i referendarza przybierają postać postanowień, które mogą mieć charakter procesowy albo merytoryczny (co do istoty sprawy). Charakter procesowy będą miały postanowienia o odrzuceniu wniosku oraz o umorzeniu postępowania o uchylenie zarejestrowanego aktu poświadczenia dziedziczenia.

Odrzucenie wniosku i umorzenie postępowania o uchylenie zarejestrowanego aktu poświadczenia dziedziczenia nastąpi według stosowanych odpowiednio (art. 13 § 2 k.p.c.) przepisów o odrzuceniu powództwa i umorzeniu postępowania w procesie. Dotyczy to również sytuacji, gdy do wniosku o uchylenie zarejestrowanego aktu poświadczenia dziedziczenia dołączono żądanie stwierdzenia nabycia spadku (art. 669¹ § 2, art. 679 § 4 w zw. z § 3 k.p.c.). Ze względu na to, że kwestie te nie są przedmiotem niniejszego opracowania, zostaną pominięte.

Postanowienia o charakterze merytorycznym mogą mieć charakter pozytywny, tj. uchylający zarejestrowany akt poświadczenia dziedziczenia lub negatywny, tj. oddalający wniosek w tym przedmiocie.

Jeżeli postępowanie zostało wszczęte z urzędu (art. 678, art. 690 § 2 k.p.c.), teoretycznie możliwe jest wydanie postanowienia stwierdzającego brak podstaw do uchylenia zarejestrowanego aktu poświadczenia dziedziczenia⁷⁶. Jest to jednak mało prawdopodobne, ponieważ wszczęcie postępowania z urzędu może nastąpić na podstawie istniejącego dokumentu, o czym była mowa w poprzednim rozdziale niniejszego opracowania pt. *Wszczęcie i przebieg postępowania*.

Postanowienie pozytywne może się ograniczyć wyłącznie do uchylenia aktu poświadczenia dziedziczenia (art. 669¹ § 1, art. 678 k.p.c.). W doktrynie istnieją jednak rozbieżności dotyczące sytuacji, gdy sąd – orzekając o uchyleniu zarejestrowanego aktu poświadczenia dziedziczenia zgodnie z art. 669¹ § 2, art. 679 § 4 w zw. z § 3, art. 690 § 2 k.p.c. – zobowiązany jest rozstrzygnąć jednocześnie o stwierdzeniu nabycia spadku. Niewątpliwie sąd wydaje w tej sprawie postanowienie, co nie przesądza jednak kwestii, czy o uchyleniu aktu i stwierdzeniu nabycia spadku orzeka jednym postanowieniem, czy w tym samym postępowaniu wydaje dwa odrębne postanowienia – jedno o uchyleniu zarejestrowanego aktu poświadczenia dziedziczenia, które stanowi prejudykat dla drugiego, i dopiero po jego uprawomocnieniu się wydaje drugie – o stwierdzeniu nabycia spadku. Gdyby przyjąć takie rozwiązanie, mielibyśmy do czynienia z sytuacją analogiczną do tej na gruncie art. 681 k.p.c. w przypadku orzekania o stwierdzeniu nabycia spadku w toku postępowania o dział spadku. Orzecznictwo i doktryna przyjmują, że te dwa rozstrzygnięcia nie mogą być zamieszczone w jednym postanowieniu, gdyż stanowią dwa odrębne rozstrzygnięcia, przy czym postanowienie

⁷⁶ Zob. uchwała SN z 18 grudnia 1969 r., III CZP 134/68, OSNCP 1969, nr 11, poz. 194, w której zostało trafnie przyjęte, że w razie wszczęcia postępowania nieprocesowego z urzędu, jeżeli sąd stwierdzi brak przesłanek uzasadniających wszczęcie postępowania, powinien dać temu wyraz w sentencji postanowienia, w którym stwierdzi brak podstaw do wydania rozstrzygnięcia, a nie umarzać postępowania. W wypadku wszczęcia postępowania o uchylenie aktu poświadczenia dziedziczenia przez sąd z urzędu (art. 669¹ § 1, art. 678, art. 690 § 2 k.p.c.) jest to mało prawdopodobne, gdyż podstawa wszczęcia postępowania z urzędu w każdym z tych przypadków będzie wynikała z istniejącego dokumentu.

o stwierdzeniu nabycia spadku, stanowiące prejudykat dla postępowania o dziale spadku, musi je poprzedzać i się uprawomocnić zanim zostanie wydane drugie, może być postanowieniem częściowym⁷⁷.

Jednak na gruncie przepisów, które przewidują, że sąd – uchylając zarejestrowany akt poświadczenia dziedziczenia – obowiązany jest wydać postanowienie o stwierdzeniu nabycia spadku (art. 669¹ § 2, art. 679 § 4 w zw. z § 3, art. 690 § 2 k.p.c.), mamy do czynienia z sytuacją odmienną. Z przepisów tych wynika, że sąd „uchyla [zarejestrowany akt poświadczenia dziedziczenia] i wydaje postanowienie o stwierdzeniu nabycia spadku” (art. 669¹ § 2 k.p.c.), „zmieniając [uchylając – uwaga J.J.] to postanowienie, stwierdzi nabycie spadku” (art. 679 § 4 w zw. z § 3 k.p.c.), „uchyla zarejestrowany akt poświadczenia dziedziczenia i orzeka w tym przedmiocie” (art. 690 § 2 k.p.c.)⁷⁸. Oznacza to, że sąd wydaje jedno postanowienie, które zawiera dwa samodzielne, odrębne, ale pozostające w ścisłym związku rozstrzygnięcia – jedno o uchyleniu zarejestrowanego aktu poświadczenia dziedziczenia, drugie o stwierdzeniu nabycia spadku.

Można zaryzykować twierdzenie, że mamy do czynienia z sytuacją, w której sąd w postanowieniu o uchyleniu zarejestrowanego aktu poświadczenia dziedziczenia obowiązany jest z urzędu zamieścić dodatkowe rozstrzygnięcie (postanowienie) o stwierdzeniu

⁷⁷ A. Stempniak [w:] *Prawo i postępowanie...*, s. 772; T. Radkiewicz [w:] *Kodeks...*, s. 679. Odmiennie o uznaniu postanowienia o stwierdzeniu nabycia spadku jako częściowego K. Markiewicz [w:] *Postępowanie nieprocesowe*, red. T. Ereciński, K. Lubiński, „System Prawa Procesowego Cywilnego”, t. 4, cz. 1, vol. 2, LEX/el 2021, rozdz. 14, pkt 3.2, uwaga 70. Jego zdaniem w sytuacjach, o których mowa w art. 681 k.p.c., z uwagi na specyfikę postępowania nieprocesowego oraz przyjmując, że postępowanie o stwierdzenie nabycia spadku stanowi pierwszą i samodzielną część tego postępowania, należy przyjąć, że postanowienie o stwierdzeniu nabycia spadku jest wydawane w ramach subpostępowania, które je kończy. Dlatego też nie może być traktowane jako postanowienie częściowe, gdyż nie jest możliwe, by wydać oba orzeczenia łącznie (dwa rozstrzygnięcia w jednym orzeczeniu). Postępowania takie nie mogą się zakończyć jednocześnie, a ponadto postanowienie o stwierdzeniu nabycia spadku nie tylko musi zostać wydane wcześniej i stanowi prejudykat w postępowaniu o dział spadku, lecz także musi być prawomocne przed działem spadku.

⁷⁸ D. Dończyk, *Notarialne...*, s. 127; A. Stempniak [w:] *Prawo i postępowanie...*, s. 652, 729, 903.

nabycia spadku. Mówiąc inaczej, sprawa o uchylenie zarejestrowanego aktu poświadczenia dziedziczenia jest sprawą, w której nie chodzi wyłącznie o uchylenie zarejestrowanego aktu poświadczenia, lecz sprawą, w której sąd w związku z taką decyzją orzeka także o spadkobranii. Orzeczenie o uchyleniu zarejestrowanego aktu poświadczenia dziedziczenia nie jest zatem, jak się niekiedy przyjmuje w doktrynie, elementem postanowienia, w którym sąd orzeka o stwierdzeniu nabycia spadku⁷⁹, lecz odrębnym, samodzielnym postanowieniem, wydawanym na skutek uchylenia zarejestrowanego aktu poświadczenia dziedziczenia.

Odrębne i samodzielne będą również postanowienia wydane w przypadku kumulacji roszczeń (art. 191 § 1 w zw. z art. 13 § 2 k.p.c.) bądź połączenia odrębnych spraw do łącznego rozpoznania (art. 219 w zw. z art. 13 § 2 k.p.c.) o zatwierdzenie oświadczenia o uchyleniu się od skutków prawnych oświadczenia o przyjęciu lub odrzuceniu spadku oraz o uchylenie zarejestrowanego aktu poświadczenia dziedziczenia i stwierdzenie nabycia spadku. Mimo dopuszczalności kumulacji roszczeń (połączenia spraw), o których mowa, sąd nie może orzec o nich jednym postanowieniem, nie może też orzec w przedmiocie zatwierdzenia oświadczenia o uchyleniu się od skutków prawnych przyjęcia lub odrzucenia spadku postanowieniem wstępnym w postępowaniu o stwierdzenie nabycia spadku, jak wynika z uzasadnienia postanowienia Sądu Najwyższego z 18 marca 2010 r., V CSK 337/09⁸⁰. Pogląd ten został słusznie zakwestionowany przez Andrzeja Stempniaka, który uznał, że w takiej sytuacji sąd może orzec o zatwierdzeniu oświadczenia o uchyleniu się od skutków prawnych oświadczenia o przyjęciu lub odrzuceniu spadku postanowieniem częściowym, natomiast o uchyleniu zarejestrowanego aktu poświadczenia dziedziczenia powinien orzec postanowieniem

⁷⁹ M. Malczyk [w:] *Kodeks...*, s. 844.

⁸⁰ LEX nr 677786.

końcowym⁸¹. Drugie postanowienie może jednak zostać wydane dopiero po uprawomocnieniu się pierwszego⁸².

Zarówno od nieprawomocnego postanowienia sądu pierwszej instancji w przedmiocie zatwierdzenia oświadczenia o uchyleniu się od skutków prawnych przyjęcia lub odrzucenia spadku, jak i w przedmiocie uchylenia zarejestrowanego aktu poświadczenia dziedziczenia i stwierdzenia nabycia spadku jako postanowień merytorycznych, przysługuje apelacja. Od prawomocnych postanowień sądu drugiej instancji kończących postępowanie w sprawie przysługuje natomiast skarga kasacyjna⁸³. Jeśli sąd orzekł w jednym postanowieniu zarówno o uchyleniu aktu poświadczenia dziedziczenia, jak i o stwierdzeniu nabycia spadku, wniesienie apelacji tylko od rozstrzygnięcia o uchyleniu zarejestrowanego aktu poświadczenia dziedziczenia oznacza zaskarżenie postanowienia w całości, a więc również części dotyczącej rozstrzygnięcia o stwierdzeniu nabycia spadku. Natomiast w wypadku wniesienia apelacji tylko od stwierdzenia nabycia spadku, jej skutek w odniesieniu do rozstrzygnięcia o uchyleniu zarejestrowanego aktu poświadczenia dziedziczenia będzie różny w zależności od tego, czy postępowanie to może być wszczęte tylko na wniosek, czy z urzędu. W pierwszym wypadku wniesiona apelacja ma być samodzielny, co oznacza że nie wpływa na prawomocność uchylenia zarejestrowanego aktu poświadczenia dziedziczenia. Tym samym postanowienie w części, w której nie zostało zaskarżone, się uprawomocni. Natomiast jeśli postępowanie zostało wszczęte z urzędu, apelacja wniesiona od stwierdzenia nabycia spadku obejmuje także uchylenie zarejestrowanego aktu poświadczenia dziedziczenia.

Analogiczne zasady obowiązują także w odniesieniu do skargi kasacyjnej. Sąd Najwyższy orzekł, że skarga kasacyjna od merytorycznych postanowień sądu drugiej instancji dotyczących uchylenia

⁸¹ A. Stempniak, *Postępowanie o zatwierdzenie uchylenia się od skutków oświadczenia o przyjęciu lub odrzuceniu spadku*, cz. 1, MoP 2013, nr 11, s. 572 i n.; *idem* [w:] *Prawo i postępowanie...*, s. 890.

⁸² Zob. uzasadnienie postanowienia SN z 7 listopada 2012 r., IV CSK 139/12, LEX nr 1274999.

⁸³ A. Stempniak [w:] *Prawo i postępowanie...*, s. 903.

zarejestrowanego aktu poświadczenia dziedziczenia i postanowienia o stwierdzeniu nabycia spadku, kończących postępowanie w sprawie, nie przysługuje jednak, jeśli opiera się wyłącznie na podstawach pozwalających uchylić akt poświadczenia dziedziczenia na mocy art. 678, 679 lub 690 § 2 k.p.c.⁸⁴

■ WPŁYW UCHYLENIA ZAREJESTROWANEGO AKTU POŚWIADCZENIA DZIEDZICZENIA ORAZ MOŻLIWOŚCI JEGO UCHYLENIA NA DOKONANIE CZYNNOŚCI NOTARIALNYCH

Uchylenie zarejestrowanego aktu poświadczenia dziedziczenia powoduje obalenie domniemania przewidzianego w art. 125 § 2 k.c., że osoba, która uzyskała poświadczenie dziedziczenia zarejestrowane w Rejestrze Spadkowym, jest spadkobiercą⁸⁵. Mówiąc inaczej, uchylenie przez sąd zarejestrowanego aktu poświadczenia dziedziczenia pozbawia go mocy wiążącej. Osoba wskazana jako spadkobierca w uchylonym akcie nie może zatem powoływać się na skuteczne *erga omnes* domniemanie wynikające z art. 1025 k.c., że jest spadkobiercą. W związku z tym, nie ulega wątpliwości, że w razie zwrócenia się do notariusza z wnioskiem o dokonanie czynności notarialnej związanej ze spadkobranstwem stwierdzonym w akcie poświadczenia dziedziczenia, który został uchylony i wykreślony z Rejestru Spadkowego, notariusz powinien odmówić dokonania czynności notarialnej na podstawie art. 81 pr. not. jako sprzecznej z prawem⁸⁶. Nie ma przy

⁸⁴ Zob. postanowienia SN z: 11 marca 1997 r., III CZP 9/97, OCNC 1997, nr 8, poz. 97; 26 marca 1997 r., II CKN 51/97, OSNC 1997, nr 12, poz. 194; 8 kwietnia 1997 r., I CZ 18/97, OSNC 1997, nr 10, poz. 146.

⁸⁵ Więcej na temat domniemania przewidzianego w art. 1025 § 2 k.c. i jego uchylenia B. Kordasiewicz [w:] *Prawo spadkowe...*, s. 599-600.

⁸⁶ Pojęcie prawa w ujęciu art. 81 pr. not. nie jest jednoznaczne. W doktrynie i orzecnictwie dominuje raczej szerokie rozumienie tego pojęcia na gruncie przywołanego wyżej przepisu (J. Swarzyński [w:] *Prawo o notariacie. Komentarz*, red. A.J. Szereda,

tym znaczenia, w jaki sposób notariusz powziął wiadomość o uchyleniu i wykreśleniu aktu poświadczenia dziedziczenia z Rejestru Spadkowego. Jeżeli fakt ten nie budzi wątpliwości, np. został potwierdzony przez stronę/strony występującą/występujące z wnioskiem o dokonanie czynności, notariusz nie ma obowiązku sprawdzenia w Rejestrze Spadkowym, czy akt poświadczenia dziedziczenia został uchylony i wykreślony z rejestru. Notariusz nie jest zobowiązany przed każdorazowym dokonaniem czynności notarialnej do sprawdzenia w Rejestrze Spadkowym, czy akt poświadczenia dziedziczenia obowiązuje, tj. nie został uchylony i wykreślony z rejestru. Powinien natomiast to uczynić, jeśli poweźmie wątpliwości co do obowiązywania aktu zarówno przed odmową dokonania, jak i przed dokonaniem czynności notarialnej. Informację o sprawdzeniu obowiązywania aktu poświadczenia dziedziczenia w Rejestrze Spadkowym oraz jego wynik należy odnotować w protokole odmowy dokonania czynności notarialnej (art. 81a pr. not.) lub w treści czynności notarialnej.

Niezależnie od sprawdzenia w Rejestrze Spadkowym, czy zarejestrowany akt poświadczenia dziedziczenia obowiązuje, notariusz przed dokonaniem czynności notarialnej powinien każdorazowo odebrać oświadczenie przynajmniej od jednej ze stron czynności, czy nie doszło do uchylenia aktu oraz czy nie toczy się postępowanie sądowe o jego uchylenie. Konieczność odebrania oświadczenia w kwestii obowiązywania aktu poświadczenia dziedziczenia wynika z tego, że wpis w Rejestrze Spadkowym nie zawsze odzwierciedla rzeczywisty stan prawny. Może się zdarzyć, że sąd uchylił akt prawomocnym postanowieniem, lecz nie został on wykreślony z Rejestru Spadkowego. Rozbieżność ta może wynikać z obowiązującej procedury wykreślenia aktu prawomocnie uchylonego przez sąd z Rejestru Spadkowego. Wprawdzie sąd zgodnie z art. 679² k.p.c. powinien niezwłocznie zawiadomić Krajową Radę Notarialną o wydaniu prawomocnego

Warszawa 2022, s. 602; uchwała SN z 18 grudnia 2023 r., III CZP 82/13, OSNC 2014, nr 10, poz. 101). W kwestii tzw. odmowy warunkowej zob. K. Maj, *O odmowie dokonania czynności notarialnej i jej uzasadnieniu*, „Krakowski Przegląd Notarialny” 2019, nr 3, s. 71.

postanowienia uchylającego zarejestrowany akt poświadczenia dziedziczenia i dołączyć odpis postanowienia. Prezes KRN ma obowiązek niezwłocznie polecić wykreślenie uchylonego aktu poświadczenia dziedziczenia z Rejestru Spadkowego. Nawet jeśli sąd zawiadomi Krajową Radę Notarialną o prawomocnym uchyleniu zarejestrowanego aktu poświadczenia dziedziczenia z wykorzystaniem Rejestru Spadkowego⁸⁷, to między uprawomocnieniem się postanowienia sądu a wykreśleniem uchylonego aktu z rejestru upłynie pewien czas. Opóźnienie może ponadto się wydłużyć w razie przesłania zawiadomienia drogą tradycyjną (za pośrednictwem operatora pocztowego) albo gdy zajdzie potrzeba poprawienia lub uzupełnienia zawiadomienia, np. z powodu braków formalnych⁸⁸.

Jak już wskazano, notariusz powinien odebrać od stron zamierzonej czynności notarialnej oświadczenie nie tylko dotyczące obowiązywania aktu poświadczenia dziedziczenia, lecz także tego, czy nie toczy się przed sądem postępowanie o jego uchylenie (art. 669¹, art. 679 k.p.c.). Wydaje się, że na równi z postępowaniem o uchylenie zarejestrowanego aktu poświadczenia dziedziczenia należy traktować postępowanie, którego następstwem może być uchylenie aktu przez sąd z urzędu, tj. postępowania o uchylenie postanowienia o uznaniu za zmarłego lub o stwierdzeniu zgonu (art. 678 k.p.c.) oraz o zatwierdzenie oświadczenia o uchyleniu się od skutków prawnych oświadczenia o przyjęciu lub odrzuceniu spadku (art. 690 § 2 k.p.c.). Jeżeli zatem akt poświadczenia dziedziczenia został sporządzony na podstawie postanowienia sądu o uznaniu za zmarłego lub stwierdzeniu zgonu albo sąd zatwierdził uchylenie się od skutków prawnych o przyjęciu lub odrzuceniu spadku przez osobę, której prawa do spadku zostały stwierdzone w zarejestrowanym akcie poświadczenia dziedziczenia, notariusz przed dokonaniem czynności notarialnej powinien odebrać od stron czynności oświadczenie, czy nie toczy się

⁸⁷ Co do możliwości zawiadomienia Krajowej Rady Notarialnej przez sąd o prawomocnym uchyleniu aktu poświadczenia dziedziczenia zob. A.J. Szereda, *Czynności...*, s. 358.

⁸⁸ *Ibidem*.

postępowanie o uchylenie tych postanowień albo o zatwierdzenie oświadczenia, o którym wyżej mowa⁸⁹. Oświadczenia te, podobnie jak oświadczenie dotyczące obowiązywania zarejestrowanego aktu poświadczenia dziedziczenia, należy zamieścić w treści czynności notarialnej, jeżeli dojdzie do jej dokonania.

Jeżeli strony oświadczą, że toczy się postępowanie o uchylenie zarejestrowanego aktu poświadczenia dziedziczenia na podstawie art. 669¹ § 1 lub 2 albo na podstawie art. 678 względnie art. 690 § 2 k.p.c. bądź notariusz poweźmie wiedzę w tej kwestii z innego źródła, powstaje pytanie o dopuszczalność dokonania czynności notarialnej. W tym stanie rzeczy dokonanie jej stanowi bowiem zagrożenie praw i słusznym interesów stron, a nawet innych osób. Na notariuszu zaś jako na osobie zaufania publicznego (art. 2 § 1 pr. not.) ciąży obowiązek czuwania nad należytym zabezpieczeniem praw i interesów stron oraz innych osób, dla których czynność ta może powodować skutki prawne (art. 80 § 2 pr. not.).

Na tle zarysowanego wyżej stanu faktycznego można rozważyć dwa rozwiązania. Pierwsze z nich zakłada, że notariusz przed dokonaniem czynności notarialnej wyjaśnia stronom skutki, jakie w sferze ich praw i obowiązków spowoduje uchylenie zarejestrowanego aktu poświadczenia dziedziczenia. Jeżeli strony mimo udzielenia im niezbędnych wyjaśnień (art. 80 § 3 pr. not.) podtrzymają wolę dokonania czynności notarialnej, notariusz nie może odmówić jej dokonania. W treści czynności powinien jednak zamieścić złożone przez strony oświadczenie o toczącym się postępowaniu o uchylenie zarejestrowanego aktu poświadczenia dziedziczenia oraz informację na temat udzielonych stronom wyjaśnieniach o skutkach uchylenia aktu przez sąd. Rozwiązanie to nawiązuje do treści art. 1025 § 2 k.p.c. statuującego domniemanie, że osoba, która uzyskała notarialne poświadczenie dziedziczenia, jest spadkobiercą. Oświadczenie to może

⁸⁹ Dalej ze względów redakcyjnych będzie mowa tylko o postępowaniu o uchylenie zarejestrowanego aktu poświadczenia dziedziczenia jako prostszym i łatwiejszym w użyciu, przy czym obejmuje ono także postępowania toczące się na podstawie art. 678 i 690 § 2 k.p.c.

zostać uchylone tylko przez sąd w wypadkach wskazanych w ustawie, co wynika z art. 669¹ k.p.c., a to zaś oznacza, że dopóki akt poświadczenia dziedziczenia nie zostanie prawomocnie uchylony, dopóty należy przyjmować związaną nim w taki sposób i w takim zakresie, jaki wynika z jego treści⁹⁰.

Przedstawione stanowisko, chociaż zgodne z literalną wykładnią art. 1025 § 2 k.c. w zw. z art. 669¹ k.p.c., razi nadmiernym formalizmem. Nie uwzględnia ono także funkcji notariusza jako osoby zaufania publicznego, realizującego zadania państwa w zakresie udzielania ochrony prawnej, obciążonego w związku z tym obowiązkiem czuwania nad należyтым zabezpieczeniem praw i interesów stron czynności notarialnej oraz innych osób, dla których czynność ta może powodować skutki prawne (art. 80 § 2 pr. not.). Nie można też pomijać szerokiego rozumienia na gruncie art. 81 pr. not. sprzeczności czynności notarialnej z prawem⁹¹. Z tego względu właściwsze wydaje się drugie rozwiązanie, zgodnie z którym notariusz powinien odmówić dokonania czynności notarialnej ze względu na toczące się postępowanie sądowe o uchylenie aktu poświadczenia dziedziczenia. Rozwiązanie to zakłada realizację przez notariusza funkcji państwa w zakresie udzielania ochrony prawnej i nałożonego na niego w związku z tym obowiązku czuwania nad należyтым zabezpieczeniem praw i słusznym interesów stron czynności notarialnej oraz innych osób, dla których czynność ta może powodować skutki prawne (art. 80 § 2 pr. not.). Dodatkowego argumentu dostarcza uzasadnienie uchwały Sądu Najwyższego z 18 grudnia 2013 r., III CZP 82/13⁹², w którym stwierdzono, że zawarte w art. 81 pr. not. określenie „sprzeczna z prawem” obejmuje także sprzeczność z zasadami

⁹⁰ Zob. postanowienie SO w Warszawie z 17 listopada 2011 r., V Ca 2304/11, Legalis nr 734088. Przyjęto w nim, że gdy sąd wieczystoksięgowy dokonuje wpisu w księdze wieczystej, jest związany treścią zarejestrowanego aktu poświadczenia dziedziczenia i nie może merytorycznie oceniać tego dokumentu, a więc akt poświadczenia dziedziczenia, który został wzruszony w trakcie postępowania, nie może stanowić podstawy do wpisu w księdze wieczystej.

⁹¹ Zob. przyp. 86.

⁹² OSNC 2014, nr 10, poz. 101.

współżycia społecznego. Notariusz odmawia dokonania czynności notarialnej z tego powodu, jeżeli sprzeczność ta wynika z treści zamierzonej czynności notarialnej lub z okoliczności jej dokonywania. Potwierdzeniem tego stanowiska jest wypowiedź Stanisława Wójcika, który wskazuje, że w pewnych okolicznościach może być niedopuszczalne dokonanie czynności notarialnej, mimo że zasadniczo byłaby ona dopuszczalna⁹³. Wydaje się, że właśnie z taką sytuacją mamy do czynienia w przypadku żądania dokonania czynności notarialnej wywodzonej z zarejestrowanego aktu poświadczenia dziedziczenia, wobec którego toczy się postępowanie o jego uchylenie. Odmowa dokonania czynności notarialnej z tej przyczyny nie wyklucza jednak jej dokonania w razie późniejszego negatywnego rozstrzygnięcia w przedmiocie uchylenia aktu (odrzuconiu, oddaleniu wniosku albo umorzeniu postępowania). Wówczas notariusz będzie mógł dokonać odmówionej wcześniej czynności notarialnej, nieobarczonej już ryzykiem wyrządzenia szkody stronom i osobom trzecim. W nawiązaniu do wypowiedzi doktryny można uznać, że odmowa dokonania czynności notarialnej ze względu na toczące się postępowanie o uchylenie zarejestrowanego aktu poświadczenia dziedziczenia jest odmową o charakterze warunkowym⁹⁴.

Kwestia odmowy dokonania czynności notarialnej pojawia się także w sytuacji, gdy zarejestrowany akt poświadczenia dziedziczenia nie został uchylony ani wykreślony z Rejestru Spadkowego, ani nie zostało wszczęte postępowanie o jego uchylenie, lecz notariusz powziął wiadomość o podstawach jego uchylenia⁹⁵. W takim przypadku pojawia się pytanie, czy notariusz powinien odmówić dokonania

⁹³ S. Wójcik, *Wpływ notariusza na powstanie stosunków cywilnoprawnych z umów* [w:] *Problematyka prawna repriwatyzacji notariatu polskiego. II Ogólnopolska Notarialna Konferencja Naukowa w Krakowie*, red. R. Szytk, Poznań-Kluczbork 1996, s. 235-236.

⁹⁴ W kwestii tzw. odmowy warunkowej zob. K. Maj, *O odmowie...*, s. 71; M.A. Nowocien [w:] *Notariat. Czynności notarialne*, red. A.J. Szereda, Warszawa 2021 („Praxis”), s. 337.

⁹⁵ Notariusz nie ma jednak obowiązku podejmowania z urzędu czynności w celu ustalenia podstaw uchylenia aktu, na który powołuje się strona/strony wnioskująca/wnioskujące o dokonanie czynności.

czynności notarialnej, czy też powinien ją przeprowadzić. Chodzi o sytuację, gdy strony pouczone o możliwości uchylenia zarejestrowanego aktu i skutkach uchylenia podtrzymają żądanie dokonania czynności.

Wydaje się, że w takim przypadku zasadą powinno być dokonanie przez notariusza czynności notarialnej. Notariusz nie ma bowiem ani kompetencji, ani możliwości ustalania istnienia przesłanek uchylenia zarejestrowanego aktu poświadczenia dziedziczenia i tym samym do rozstrzygania o jego obowiązywaniu. Zasada ta nie ma jednak charakteru bezwzględnego. Tak więc należy przyjąć, że notariusz powinien odmówić dokonania czynności, jeżeli zarejestrowany akt poświadczenia dziedziczenia został sporządzony na podstawie postanowienia o uznaniu za zmarłego albo stwierdzającego zgon, a nie ulega wątpliwości, że osoba ta żyje. Wówczas, jak już była mowa, zgodnie z art. 678 k.p.c. zarejestrowany akt poświadczenia dziedziczenia podlega uchyleniu przez sąd z urzędu w każdym czasie. Odmowa dokonania czynności nie jest jednak uzasadniona, gdy informacja o tym, że osoba uznana za zmarłą albo której zgon został stwierdzony jednak żyje, nasuwa wątpliwości albo ustalenie tej okoliczności wymagałoby przeprowadzenia dowodów w tej kwestii.

Wydaje się, że analogiczne rozwiązanie należy przyjąć w przypadkach określonych w art. 669¹ § 1 i 2 k.p.c. (kolizji postanowienia sądu o stwierdzeniu nabycia spadku z zarejestrowanym aktem poświadczenia dziedziczenia, kolizji dwóch lub więcej zarejestrowanych aktów dziedziczenia). Jak już wspomniano, w stanie prawnym obowiązującym od wejścia w życie ustawy z 10 lipca 2015 r., tj. od 8 września 2016 r. jest niemożliwe ze względu na treść art. 679² k.p.c. i art. 94h § 4 pr. not.⁹⁶ Odmowie dokonania czynności notarialnej w tym przypadku nie stoi na przeszkodzie okoliczność, że postępowania na podstawie art. 669¹ § 1 i 2 k.p.c. mogą być wszczynane

⁹⁶ Ustawa z dnia 10 lipca 2025 r. o zmianie ustawy Kodeks cywilny, ustawy Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2015 r. poz. 1311 ze zm.).

wyłącznie na wniosek, a nie z urzędu⁹⁷. Konieczność odmowy dokonania czynności notarialnej wynika z jednoczesnego obowiązywania dwóch lub więcej tytułów stwierdzających prawo do spadku (postanowienia sądu o stwierdzeniu nabycia spadku i zarejestrowanego aktu poświadczenia dziedziczenia albo kilku aktów), z których wynikają domniemania co do tego, kto jest spadkobiercą. Ponadto zgodnie z art. 669¹ § 1 i 2 k.p.c. w przypadku kolizji zarejestrowanego aktu poświadczenia dziedziczenia z prawomocnym postanowieniem o stwierdzeniu nabycia spadku albo innym zarejestrowanym aktem poświadczenia dziedziczenia uchyleniu podlegają wszystkie akty⁹⁸.

Dopuszczalność dokonania czynności notarialnej na wniosek stron powołujących się na zarejestrowany akt poświadczenia dziedziczenia wydaje się nie budzić wątpliwości w razie powzięcia przez notariusza wiadomości o podstawie uchylenia aktu przewidzianej w art. 679 § 4 w zw. z § 1 i 2 k.p.c. oraz w art. 690 § 2 k.p.c. (w szczególności w związku z uchyleniem się od skutków prawnych oświadczenia o przyjęciu lub odrzuceniu spadku, wymagającego zatwierdzenia przez sąd). Przemawia za tym nie tylko to, że postępowanie o uchylenie zarejestrowanego aktu poświadczenia dziedziczenia nie zostało wszczęte, ale też niepewność, czy w ogóle zostanie wszczęte. Przyjęcie niedopuszczalność dokonania czynności notarialnej w tych przypadkach prowadziłoby do sytuacji niepożądanej. Z jednej strony nie można bowiem byłoby dokonać czynności notarialnej ze względu na możliwość uchylenia zarejestrowanego aktu poświadczenia dziedziczenia, z drugiej zaś postępowanie o jego uchylenie mogłoby nigdy nie zostać wszczęte, co otworzyłoby drogę do sądowego stwierdzenia nabycia spadku, a w konsekwencji do dokonania czynności

⁹⁷ W kwestii złożenia wniosku o uchylenie zarejestrowanego aktu poświadczenia dziedziczenia zob. uwagi we wcześniejszym rozdziale niniejszego opracowania pt. *Wszczęcie i przebieg postępowania*.

⁹⁸ Do zaakceptowania wydaje się natomiast możliwość dokonania czynności notarialnej przez notariusza z powołaniem się na postanowienie sądu o stwierdzeniu nabycia spadku mimo obowiązywania zarejestrowanego aktu poświadczenia dziedziczenia po tym samym spadkodawcy. Wówczas uchyleniu będzie bowiem podlegał zawsze zarejestrowany akt poświadczenia dziedziczenia.

notarialnych dotyczących majątku spadkowego. Wprawdzie uprawnienie do wystąpienia z wnioskiem o uchylenie zarejestrowanego aktu poświadczenia zarówno na podstawie art. 679, jak i art. 690 § 2 k.p.c. wygasa z upływem roku od dnia, w którym osoba zainteresowana uzyskała taką możliwość, co wyklucza uchylenie zarejestrowanego aktu poświadczenia dziedziczenia, trudno jednak znaleźć argumenty przemawiające za odłożeniem dokonania czynności notarialnej do upływu rzeczzonego terminu. Trzeba jednak podkreślić, że notariusz przed dokonaniem czynności powinien pouczyć strony o możliwości uchylenia zarejestrowanego aktu poświadczenia dziedziczenia i jego skutkach oraz odebrać zapewnienie, że akt nie został uchylony, ani nie zostało wszczęte postępowanie o jego uchylenie. Informacje o pouczeniu oraz treść oświadczenia powinny zostać odnotowane w akcie notarialnym.

ZARYS TREŚCI

POSTĘPOWANIE W SPRAWACH O UCHYLENIE ZAREJESTROWANEGO AKTU POŚWIADCZENIA DZIEDZICZENIA

Notarialne poświadczenie dziedziczenia stanowi alternatywny wobec sądowego stwierdzenia nabycia spadku środek stwierdzenia nabycia praw do spadku, mający w założeniu odciążyć sądy od rozpoznawania takich spraw. Z tego powodu zarejestrowany akt poświadczenia dziedziczenia ma skutki prawomocnego postanowienia o stwierdzeniu nabycia spadku (art. 95j pr. not.). Ustawodawca dostrzegł możliwości kolizji tego aktu z postanowieniem sądu o stwierdzeniu nabycia spadku oraz wadliwość samego aktu, dlatego przewidział, że ich rozstrzygnięcie nastąpi wyłącznie przez sąd w drodze uchylenia zarejestrowanego aktu poświadczenia dziedziczenia, a w razie potrzeby przez stwierdzenie nabycia spadku.

Niniejsze opracowanie przedstawia przebieg postępowania sądowego o uchylenie zarejestrowanego aktu poświadczenia dziedziczenia, ze szczególnym uwzględnieniem przypadków, w których może dojść do orzekania

o uchyleniu zarejestrowanego aktu poświadczenia. Ponieważ omówienie całego przebiegu postępowania wykracza poza ramy artykułu, skupiono się na kluczowych instytucjach oraz kwestiach mogących rodzić problemy zarówno w teorii, jak i w praktyce.

Przedstawiono również problematykę odmowy dokonania czynności notarialnych po uchyleniu zarejestrowanego aktu poświadczenia dziedziczenia i po wszczęciu postępowania o jego uchylenie oraz obowiązki notariusza w takich przypadkach, działającego jako osoba zaufania publicznego (art. 2 § 1 pr. not.) i realizującego zadania państwa w zakresie udzielania ochrony prawnej.

SŁOWA KLUCZOWE – akt poświadczenia dziedziczenia, uczestnicy postępowania, właściwość sądu, wszczęcie i przebieg postępowania, postanowienie o uchyleniu zarejestrowanego aktu poświadczenia dziedziczenia, środki zaskarżenia

ABSTRACT

PROCEEDINGS TO REVOKE A REGISTERED DEED ON CERTIFICATION OF AN INHERITANCE

A notarial certificate of inheritance is an alternative means of establishing inheritance rights to a court's declaration of inheritance, which is intended to relieve the courts of having to deal with such cases. For this reason, a registered certificate of inheritance has the effect of a legally binding decision on the acquisition of inheritance (Section 95j of the Act on Notaries). The legislator recognised the possibility of a conflict arising between this act and a court decision on the acquisition of inheritance, and the invalidity of the act itself. It therefore provided that such a conflict would be resolved

exclusively by the court revoking the registered certificate of inheritance and, if necessary, by declaring the acquisition of inheritance.

This paper presents the course of court proceedings to revoke a registered certificate of inheritance, with particular emphasis on cases in which a decision to revoke the registered certificate may be made. As it is not possible to cover the entire procedure in one article, the focus is on the key institutions and problematic issues in theory and practice.

The problems of a refusal to perform notarial acts after the revocation of a registered certificate of inheritance, and after the initiation of proceedings to revoke it. The paper also presents the duties of a notary in such cases, acting as a person of public trust (Article 2 § 1 of the Notary Act) and performing the tasks of the state in the provision of legal protection.

KEY WORDS – deed of certification of inheritance, participants in the proceedings, jurisdiction of the court, initiation and course of the proceedings, decision to revoke a registered deed of certification of inheritance, remedies

JÓZEF JAGIEŁA – doktor habilitowany nauk prawnych, profesor Uniwersytetu Łódzkiego w Katedrze Postępowania Cywilnego II na Wydziale Prawa i Administracji; ORCID: 0000-0001-9103-5185

JÓZEF JAGIEŁA – Professor at the University of Lodz in the Department of Civil Procedure II at the Faculty of Law and Administration; ORCID: 0000-0001-9103-5185

GRZEGORZ WOLAK

Jurysdykcja sądów polskich w sprawach o spadek po obywatelach polskich, gdy w skład spadku wchodzi nieruchomość położona na Białorusi. Glosa do postanowienia Sądu Najwyższego z 28 marca 2024 r., II CSKP 552/23

■ WPROWADZENIE

W tezie glosowanego postanowienia z 28 marca 2024 r., II CSKP 552/23¹ Sąd Najwyższy uznał, że: „Jurysdykcji sądów polskich w sprawach spadkowych po obywatelach polskich nie wyklucza to, że w skład spadku wchodzi nieruchomość położona na terytorium Białorusi. Nie oznacza to jednak, że wydane przez sąd polski postanowienie o stwierdzeniu nabycia spadku po obywatelu polskim będzie skuteczne również wobec nieruchomości położonej poza granicami Polski”.

¹ OSNC 2024, nr 9, poz. 94.

Zostało ono wydane w sprawie z wniosku H.L. z udziałem W.W., R.W., G.W., P.W. i M.W. o stwierdzenie nabycia spadku po A.S. Sąd pierwszej instancji, za aprobatą sądu odwoławczego, odrzucił wnioszek ze względu na brak jurysdykcji krajowej sądu polskiego. Sąd Najwyższy na skutek skargi kasacyjnej H.L. od postanowienia Sądu Okręgowego w Gorzowie Wielkopolskim z 14 stycznia 2021 r., V Cz 283/20 orzekł kasatoryjnie i przekazał sprawę Sądowi Rejonowemu dla m.st. Warszawy w Warszawie do ponownego rozpoznania.

Teza glosowanego postanowienia jest prawidłowa i zasługuje na aprobatę. Także wydanie orzeczenia kasatoryjnego było w pełni zasadne. Problematyka jurysdykcji w sprawach o spadek rzadko w ostatnich latach jest przedmiotem wypowiedzi Sądu Najwyższego. Z tego powodu warto omówić ten judykat.

■ STAN FAKTYCZNY

Spadkodawca A.S. był obywatelem polskim. Zmarł w grudniu 1939 r., ostatnio stale zamieszkiwał w Brześciu nad Bugiem. W skład spadku po nim wchodzi w zasadzie wyłącznie nieruchomość znajdująca się w Brześciu nad Bugiem. Miasto to zostało zaanektowane przez ZSRR po 17 września 1939 r. W wyniku traktatu Ribbentrop–Mołotow z 28 września 1939 r. doszło do zmiany przebiegu przedwojennych granic. Zmiany te objęły także miejscowość Brześć nad Bugiem. Zostały one usankcjonowane dopiero umową z 16 sierpnia 1945 r. zawartą pomiędzy Polską a ZSRR.

■ STANOWISKO SĄDÓW

Sąd Rejonowy w Strzelcach Krajeńskich postanowieniem z 7 sierpnia 2020 r. odrzucił wniosek H.L. o stwierdzenie nabycia spadku po A.S. zmarłym w grudniu 1939 r., ostatnio stale zamieszkałym w Brześciu nad Bugiem. Zważył, że ostatnie miejsce zamieszkania spadkodawcy

znajdowało się na terytorium Białorusi, a także w tym państwie położona jest nieruchomość wchodząca w skład spadku po A.S.

Zdaniem tego sądu podstawą do oceny jurysdykcji krajowej sądu polskiego jest art. 45 ust. 2 umowy o pomocy prawnej i stosunkach prawnych w sprawach cywilnych, rodzinnych, pracowniczych i karnych zawartej 26 października 1994 r. w Mińsku², która weszła w życie 30 lipca 1995 r. W jego ocenie ratyfikowane umowy międzynarodowe mają pierwszeństwo przed ustawami, a zatem przepis tej umowy międzynarodowej, a nie art. 1108 § 1 k.p.c., ma zastosowanie dla ustalenia istnienia jurysdykcji krajowej sądów polskich. Zgodnie natomiast z art. 45 ust. 2 tej umowy międzynarodowej w sprawach spadkowych dotyczących mienia nieruchomego właściwe są sądy państwa, na którego terenie znajduje się nieruchomość wchodząca w skład spadku. Skoro zatem nieruchomość znajduje się w Brześciu nad Bugiem, który obecnie leży na terytorium Białorusi, to właściwe w sprawie stwierdzenia nabycia spadku są sądy białoruskie.

Z takim stanowiskiem zgodził się Sąd Okręgowy w Gorzowie Wielkopolskim, który postanowieniem z 14 stycznia 2021 r. oddalił zażalenie wnioskodawczyni na postanowienie o odrzuceniu wniosku. Uznał, że w skład spadku po A.S. wchodzi nieruchomość, która w chwili śmierci spadkodawcy położona była na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej. Dopiero 5 lutego 1946 r. na podstawie ratyfikowanej umowy z 16 sierpnia 1945 r. zawartej pomiędzy Polską Rzeczpospolitą Ludową a ZSRR nieruchomość ta znalazła się w granicach ZSRR, a obecnie położna jest na terytorium Białorusi. Sąd okręgowy wskazał, że chociaż w dacie otwarcia spadku nieruchomość wchodząca w jego skład znajdowała się na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, to w dacie wszczęcia niniejszego postępowania znajdowała się na terytorium Białorusi. To z kolei, w świetle regulacji umowy bilateralnej, zawierającej normy szczególne względem norm Kodeksu

² Umowa między Rzeczpospolitą Polską a Republiką Białoruś o pomocy prawnej i stosunkach prawnych w sprawach cywilnych, rodzinnych, pracowniczych i karnych, sporządzona w Mińsku dnia 26 października 1994 r. (Dz.U. z 1995 r. Nr 128, poz. 619), dalej: umowa międzynarodowa.

postępowania cywilnego, nakazuje przyjąć brak jurysdykcji krajowej sądów polskich. Uznał również, że w sprawie nie ma podstaw do przyjęcia jurysdykcji krajowej na mocy art. 1099¹ k.p.c., ponieważ nie wykazano, aby przeprowadzenie postępowania spadkowego przed sądami państwa obcego (Republiki Białoruś) było niemożliwe albo nie można było wymagać jego przeprowadzenia.

W skardze kasacyjnej wnioskodawczyni zarzuciła m.in. naruszenie art. 1108 § 1 k.p.c. w zw. z art. 45 ust. 2 umowy pomiędzy Rzeczpospolitą a Republiką Białoruś z 26 października 1994 r. o pomocy prawnej i stosunkach prawnych w sprawach cywilnych, rodzinnych, pracowniczych i karnych przez przyjęcie, że w niniejszej sprawie jurysdykcję mają sądy białoruskie, gdyż w skład masy spadkowej wchodzi nieruchomości położona na terenie Republiki Białoruś, mimo że sądy pierwszej i drugiej instancji nie przeprowadziły w tym zakresie postępowania dowodowego. Wnosiła o uchylenie zaskarżonego postanowienia oraz poprzedzającego go postanowienia Sądu Rejonowego w Strzelcach Krajeńskich, zniesienie postępowania w obu instancjach i przekazanie sprawy Sądowi Rejonowemu dla m.st. Warszawy (ewentualnie Sądowi Rejonowemu w Strzelcach Krajeńskich) do ponownego rozpoznania.

Sąd Najwyższy uznał ten zarzut skargi kasacyjnej za zasadny.

■ OCENA STANOWISKA SĄDU NAJWYŻSZEGO

W ocenie glosatora Sąd Najwyższy prawidłowo uznał, że sądy obu instancji naruszyły art. 1108 § 1 k.p.c. w zw. z art. 45 ust. 2 umowy pomiędzy Rzeczpospolitą Polską a Republiką Białoruś z 26 października 1994 r. o pomocy prawnej i stosunkach prawnych w sprawach cywilnych, rodzinnych, pracowniczych i karnych przez przyjęcie, iż sam fakt, że w skład spadku wchodzi nieruchomości położona obecnie na terenie Białorusi wyklucza jurysdykcję sądu polskiego w sprawie o stwierdzenie nabycia spadku po obywatelu polskim.

Kognicja sądu w sprawie o stwierdzenie nabycia spadku jest rozległa³. W tego rodzaju postępowaniu na sądzie ciąży w szerokim zakresie obowiązek działania z urzędu. Zgodnie z art. 670 § 1 zdanie pierwsze k.p.c. sąd spadku bada z urzędu, kto jest spadkobiercą. Natomiast treść postanowienia spadkowego została określona w art. 677 § 1¹ k.p.c. Zgodnie z nim postanowienie o stwierdzeniu nabycia spadku zawiera:

1. Imię i nazwisko spadkodawcy, imiona jego rodziców oraz jego numer PESEL, jeżeli został nadany, datę i miejsce zgonu albo znalezienia zwłok spadkodawcy oraz ostatnie miejsce jego zwykłego pobytu;
2. Dane wszystkich spadkobierców, którym spadek przypadł – ich imię albo imiona, nazwisko, imiona rodziców oraz datę i miejsce urodzenia osób fizycznych, a w wypadku osób prawnych – nazwę i siedzibę;
3. Tytuł powołania do spadku i wysokość udziałów w spadku, a w razie dziedziczenia testamentowego – informacje o formie testamentu oraz protokole otwarcia i ogłoszenia testamentu;
4. Sposób przyjęcia spadku;
5. Dane spadkobierców dziedziczących gospodarstwo rolne podlegające dziedziczeniu z ustawy oraz wysokość ich udziałów w nim.

Sąd Najwyższy niejako przeoczył, że do treści postanowienia spadkowego odnosi się aktualnie także § 2 tego przepisu. Stanowi on, że „w postanowieniu o stwierdzeniu nabycia spadku sąd stwierdza także nabycie przedmiotu zapisu windykacyjnego, wymieniając osobę, dla której spadkodawca uczynił zapis windykacyjny, oraz przedmiot tego zapisu. Przepis § 1¹ pkt 2 stosuje się odpowiednio”. Jak słusznie stwierdził Sąd Najwyższy, treść ta nie obejmuje wyszczególnienia praw i obowiązków majątkowych spadkodawcy, które przeszły z chwilą jego śmierci na spadkobierców. W przeszłości w odniesieniu

³ Zob. np. G. Wolak, *O kognicji sądu w postępowaniu o stwierdzenie nabycia spadku*, cz. 1, „Przegląd Prawno-Ekonomiczny” 2014, nr 4, s. 58–73; cz. 2, „Przegląd Prawno-Ekonomiczny” 2015, nr 1, s. 36–53; *idem*, *O obowiązku sądu ustalenia z urzędu kręgu spadkobierców. Rozważania na kanwie postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 16 listopada 2016 r., I CSK 807/15*, „Rejent” 2017, nr 5, s. 58–76.

do spadków otwartych przed 14 lutego 2001 r.⁴ istniał wyjątek polegający na odrębnym stwierdzeniu nabycia spadku w zakresie gospodarstwa rolnego, jednak bez określenia tego gospodarstwa. W praktyce sądy wskazywały miejsce położenia gospodarstwa rolnego wchodzącego w skład spadku.

Sąd spadku z urzędu ma obowiązek badać w pierwszej kolejności istnienie jurysdykcji krajowej w sprawie o stwierdzenie nabycia spadku⁵. W myśl art. 1099 § 1 k.p.c. sąd bierze pod uwagę jurysdykcję krajową z urzędu w każdym stanie sprawy. W sytuacji gdy stwierdzi jej brak, powinien wydać postanowienie o odrzuceniu pozwu (w procesie) lub wniosku (w postępowaniu nieprocesowym). Takie postanowienie, jako kończące postępowanie, podlega zaskarżeniu zażaleniem. Rozpoznanie przez sąd polski sprawy z naruszeniem przepisów o jurysdykcji krajowej oznaczać będzie nieważność postępowania (art. 1099 § 2 k.p.c.).

Pojęcie jurysdykcji oznacza właściwość organu określonego państwa do rozpoznania określonej sprawy⁶ bądź kompetencję sądów danego państwa do rozpoznawania spraw cywilnych⁷. Istnienie jurysdykcji nie przesądza o tym, jakie prawo należy w sprawie stosować; tę kwestię reguluje prawo prywatne międzynarodowe⁸. Jurysdykcja jest zaliczana do bezwzględnych przesłanek procesowych i przesądza o dopuszczalności postępowania cywilnego; skutki jej braku określone są w art. 1099 k.p.c.⁹ W sytuacji gdy sąd lub inny organ stwierdzi, że wpłynęła sprawa z elementem zagranicznym, powinien w pierwszej kolejności rozstrzygnąć, czy jest w ogóle właściwy do jej rozpoznania (czy ma w tej sprawie jurysdykcję), czy też właściwy

⁴ Zob. wyrok TK z 31 stycznia 2001 r., P 4/99, OTK 2001, nr 1, poz. 5.

⁵ Zob. np. G. Wolak, *O kognicji...*, cz. 2, s. 41–49.

⁶ Zob. J. Gołaczyński, *Prawo prywatne międzynarodowe*, Warszawa 2011, s. 64.

⁷ Zob. M.P. Wójcik [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz aktualizowany*, t. 2: Art. 730–1217, red. A. Jakubecki, LEX/el. 2019, komentarz do art. 1097 k.p.c., pkt 4.

⁸ Zob. uzasadnienie wyroku SN z 15 maja 2008 r., I CSK 541/07, OSNC 2009, nr 9, poz. 125.

⁹ Zob. M.P. Wójcik [w:] *Kodeks...*, komentarz do art. 1097 k.p.c., pkt 4.

do jej rozpoznania jest organ innego państwa¹⁰. Jurysdykcja krajowa została uregulowana w art. 1097–1115¹ k.p.c. odnoszących się zarówno do procesu, jak i postępowania nieprocesowego. Jurysdykcja krajowa oznacza ogólną właściwość sądów lub innych organów danego państwa do rozpoznania i rozstrzygania spraw cywilnych, a także do dokonywania innych czynności, które należą do postępowania cywilnego. Nie przesądza ona o właściwości ściśle określonego sądu czy też organu w danym państwie¹¹. Każde państwo samodzielnie, za pośrednictwem tzw. norm jurysdykcyjnych, ustala kompetencje swoich organów do rozpoznania określonej sprawy. W związku z tym, że każde państwo w swoim wewnętrznym porządku prawnym tworzy takie normy, może niekiedy dojść do ich kolizji. Są to tzw. konflikty jurysdykcyjne powodujące wątpliwości w zakresie wzajemnych relacji między orzeczeniami w sprawie powiązanej z innym obszarem państwowym, skuteczności orzeczeń zagranicznych wydanych w danym państwie¹². Aby zapobiegać tym konfliktom, państwa regulują swoją jurysdykcję za pomocą jednolitych norm jurysdykcyjnych tworzonych w umowach międzynarodowych czy przepisach unijnych¹³. Jurysdykcja krajowa własnych sądów lub innych organów ma najczęściej charakter jurysdykcji fakultatywnej. Rzadko się zdarza, że przepisy jurysdykcyjne danego państwa stanowią, iż tylko organy tego państwa są właściwie do rozpoznania określonej sprawy. Mamy wtedy do czynienia z jurysdykcją wyłączną, która dotyczy szczególnych sytuacji, w których powiązanie sprawy z obszarem tego państwa

¹⁰ Zob. J. Gołaczyński, *Prawo...*, s. 64.

¹¹ Zob. T. Ereciński [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. 6: *Międzynarodowe postępowanie cywilne. Sąd polubowny (arbitrażowy)*, red. T. Ereciński, Warszawa 2017, komentarz do art. 1097 k.p.c., pkt 5.

¹² Zob. J. Gołaczyński, *Prawo...*, s. 65.

¹³ Przykładem jest np. Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1215/2012 z dnia 12 grudnia 2012 r. w sprawie jurysdykcji i uznawania orzeczeń sądowych oraz ich wykonywania w sprawach cywilnych i handlowych (Dz.U. UE z 2012 r., L 351.1) oraz Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 650/2012 z dnia 4 lipca 2012 r. w sprawie jurysdykcji, prawa właściwego, uznawania i wykonywania orzeczeń, przyjmowania i wykonywania dokumentów urzędowych dotyczących dziedziczenia oraz w sprawie ustanowienia europejskiego poświadczenia spadkowego (Dz.U. UE z 2012 r., L 201.107).

ma istotne znaczenie (np. sprawy o prawa stanu czy też dotyczące nieruchomości położonej w tym państwie).

W nauce i judykaturze uznaje się, że postanowienie wydane przez sąd w sprawie o stwierdzenie nabycia spadku powinno obejmować cały spadek i wszystkich spadkobierców. To zaś oznacza, że sąd nie może stwierdzić nabycia spadku względem części majątku spadkowego albo tylko w stosunku do niektórych spadkobierców¹⁴. Potwierdził to Sąd Najwyższy w postanowieniu z 23 czerwca 1967 r., III CR 104/67¹⁵, wskazując, że „stwierdzenie nabycia spadku względem części majątku spadkowego albo tylko w stosunku do niektórych spadkobierców jest niedopuszczalne”. Od zasady tej, o czym mowa dalej, możliwe są jednak wyjątki właśnie ze względu na ograniczony zasięg jurysdykcji sądu polskiego. Trafnie zwrócono na to uwagę w głosowanym postanowieniu.

Zgodnie z art. 1108 k.p.c. w brzmieniu obowiązującym od 1 lipca 2009 r. (nadanym Ustawą z dnia 5 grudnia 2008 r. o zmianie ustawy Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw¹⁶), do jurysdykcji krajowej należą sprawy spadkowe, jeżeli spadkodawca w chwili śmierci był obywatelem polskim lub miał miejsce zamieszkania bądź miejsce zwykłego pobytu w Rzeczypospolitej Polskiej (§ 1), do jurysdykcji krajowej należą również sprawy spadkowe, jeżeli majątek spadkowy albo jego znaczna część znajduje się w Rzeczypospolitej (§ 2)¹⁷. Przepis ten nie zawiera klasyfikacji czy chociażby przykładowego wyliczenia spraw spadkowych. W nauce najczęściej się przyjmuje, że sprawami spadkowymi w rozumieniu art. 1108 k.p.c. są sprawy uregulowane w art. 633–691 k.p.c.¹⁸ Czasami wskazuje się na sprawy

¹⁴ G. Wolak, *O kognicji...*, cz. 1, s. 63.

¹⁵ OSNCP 1968, nr 2, poz. 24.

¹⁶ Dz.U. z 2008 r. Nr 234, poz. 1571.

¹⁷ Od chwili wejścia w życie przepisów Kodeksu postępowania cywilnego aż do 30 czerwca 2009 r. przepis art. 1108 k.p.c. brzmiał następująco: „§ 1. Do jurysdykcji krajowej należą sprawy spadkowe, jeżeli spadkodawca w chwili śmierci miał obywatelstwo polskie lub, nie posiadając żadnego obywatelstwa, zamieszkiwał w Polsce. § 2. Jurysdykcja krajowa jest wyłączna, jeżeli śmierć obywatela polskiego nastąpiła w Polsce”.

¹⁸ Zob. np. D. Olczak-Dąbrowska [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Art. 506–1217*, t. 2, red. T. Szanciło, Warszawa 2023, komentarz do art. 1108 k.p.c.,

uregulowane w art. 627–691 k.p.c.¹⁹ Jest nią zatem także stwierdzenie nabycia spadku (art. 669 k.p.c.)²⁰. W artykule 1108 k.p.c. posłużono się trzema rodzajami łączników jurysdykcyjnych:

1. Obywatelstwo polskie spadkodawcy w chwili jego śmierci;
2. Miejsce zamieszkania lub miejsce zwykłego pobytu cudzoziemca lub bezpaństwowca w Polsce w chwili śmierci (łączniki podmiotowe);
3. Położenie w Polsce majątku spadkowego lub znacznej jego części (łącznik przedmiotowy).

Łączniki te wyznaczają fakultatywną²¹ jurysdykcję sądów polskich w sprawach z zakresu prawa spadkowego rozpoznawanych w postępowaniu nieprocesowym²².

pkt 1; J. Kudła [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, red. P. Rylski, red. cz. 3A. Olsz, Warszawa 2024, komentarz do art. 1108 k.p.c., pkt 1.

¹⁹ Zob. np. P. Prus [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. 2, red. M. Manowska, LEX/el. 2020, komentarz do art. 1108 k.p.c., pkt 1.

²⁰ Zob. np. G. Wolak, *O kognicji...*, cz. 2, s. 43; postanowienie SN z 30 listopada 2007 r., IV CSK 256/07, LEX nr 488973 z tezą: „Do zakresu pojęcia spraw spadkowych należy niewątpliwie sprawa o stwierdzenie nabycia spadku. Wobec powyższego obowiązkiem Sądu *a quo*, przy podzieleniu zapatrywania o braku jurysdykcji krajowej, jest jednoznaczne przyjęcie, że spadkodawca obywatelstwa polskiego nie ma”.

²¹ W literaturze podano w wątpliwość słuszność rezygnacji z jurysdykcji krajowej o charakterze wyłącznym w odniesieniu do spraw spadkowych po obywatelach polskich. Wątpliwość tę uznano za uzasadnioną zwłaszcza w świetle porównania regulacji art. 1108 k.p.c. z regulacją jurysdykcji w sprawach dotyczących ubezwłasnowolnienia (art. 1106¹ § 2) i przysposobienia (art. 1106⁴ § 3). W tych dwóch ostatnich rodzajach spraw jurysdykcja krajowa polskich sądów jest wyłączna wówczas, gdy sprawa dotyczy obywateli polskich mających miejsce zamieszkania i zwykłego pobytu w Polsce. Argumentuje się, że taka sama konstrukcja powinna zostać przyjęta w odniesieniu do spraw spadkowych. W konsekwencji jurysdykcja krajowa w sprawie, w której spadkodawca w chwili śmierci był obywatelem polskim mającym miejsce zamieszkania i zwykłego pobytu w Polsce i w której wszyscy spadkobiercy są obywatelami polskimi, powinna mieć charakter wyłączny (J. Ciszewski [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. 5: *Międzynarodowe postępowanie cywilne. Sąd polubowny (arbitrażowy)*, red. T. Ereciński, Warszawa 2012, komentarz do art. 1108 k.p.c., pkt 24; A. Hrycaj [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. 5: *Art. 1096–1217*, red. T. Wiśniewski, Warszawa 2021, komentarz do art. 1108 k.p.c., pkt 6).

²² 4 lipca 2012 r. Parlament Europejski i Rada (UE) przyjęły rozporządzenie nr 650/2012 w sprawie jurysdykcji, prawa właściwego, uznawania i wykonywania orzeczeń, przyjmowania i wykonywania dokumentów urzędowych dotyczących dziedziczenia oraz w sprawie ustanowienia europejskiego poświadczenia

Jak zauważa się w piśmiennictwie, art. 1108 k.p.c. oparty jest na alternatywnym zbiegu tych łączników, z których wszystkie są równorzędne. Ergo wystarczające jest zaistnienie okoliczności odpowiadających któremukolwiek z łączników, aby przyjąć, że sprawa należy do jurysdykcji sądów polskich²³. Dla istnienia jurysdykcji sądów polskich nie ma znaczenia, czy zgon spadkodawcy nastąpił w Polsce. Artykuł 1108 § 1 k.p.c. posługuje się subokreślnikiem temporalnym. Wskazuje moment śmierci spadkodawcy jako chwilę, według której należy oceniać istnienie łącznika jurysdykcyjnego. Oznacza to, że zarówno obywatelstwo polskie spadkodawcy, jak i miejsce zamieszkania lub zwykłego pobytu cudzoziemca będącego spadkodawcą należy oceniać według stanu z chwili śmierci. W artykule 1108 § 2 k.p.c. ustawodawca nie posłużył się już takim subokreślnikiem temporalnym, co stanowi podstawę sporu o to, według jakiej chwili należy oceniać, czy majątek spadkowy lub znaczna jego część znajduje się w Polsce. Już *prima facie* możliwe są dwa rozwią-

spadkowego (Dz.Urz. UE z 2012 r., L 201, s. 107 ze sprostowaniem). Aktualnie jest ono wiążące wobec wszystkich państw członkowskich UE z wyjątkiem Danii (motyw 83 rozporządzenia nr 650/2012). Rozporządzenie, z wyjątkiem art. 77–81, stosuje się od 17 sierpnia 2015 r. (art. 84 rozporządzenia nr 650/2012). Zgodnie z art. 4 tego rozporządzenia jurysdykcję do orzekania o ogóle spraw dotyczących spadku mają sądy tego państwa członkowskiego, w którym zmarły miał miejsce zwykłego pobytu w chwili śmierci (jurysdykcja ogólna). Ponadto rozporządzenie reguluje jurysdykcję w przypadku wyboru prawa (art. 7), jurysdykcję opartą na wdaniu się w spór (art. 9) oraz jurysdykcję konieczną (art. 11). W zakresie jurysdykcji w postępowaniu nieprocesowym przepisy rozporządzenia nr 650/2012 wyłączyły zatem w istotnym zakresie zastosowanie art. 1108 § 1, art. 1108 § 2 i art. 1110² k.p.c. Artykuł 1108 k.p.c. reguluje bowiem jurysdykcję jedynie w takim zakresie, jaki nie jest uregulowany w przepisach rozporządzenia nr 650/2012. Będzie to dotyczyło sytuacji, gdy zmarły w chwili śmierci nie miał zwykłego pobytu w żadnym państwie członkowskim, jeżeli nie dokonał wyboru prawa ojczystego, jeżeli w żadnym państwie członkowskim nie znajdują się składniki majątku zmarłego oraz jeżeli brak jest podstaw do ustanowienia jurysdykcji koniecznej (A. Hrycaj [w:] *Kodeks...*, komentarz do art. 1108 k.p.c., pkt 3). Rozporządzenie nr 650/2012 stosuje się do dziedziczenia po osobach zmarłych 17 sierpnia 2015 r. lub później (art. 83 ust. 1 rozporządzenia nr 650/2012). Nawet gdyby spadek po A.S. otworzył się po tej dacie, nie miałyby ono zastosowania w sprawie, ponieważ Białoruś nie jest państwem członkowskim UE.

²³ Zob. M.P. Wójcik [w:] *Kodeks...*, komentarz do art. 1108 k.p.c., pkt 1.

zania tego problemu: albo przyjęcie chwili śmierci spadkodawcy, albo – na ogólnych zasadach – chwili wszczęcia postępowania (art. 1097 § 1 k.p.c.).

Zdaniem np. Jerzego Ciszewskiego²⁴ subokreślnik temporalny zawarty w art. 1108 § 1 k.p.c. powinien mieć zastosowanie również do normy jurysdykcyjnej opisanej w art. 1108 § 2 k.p.c., co oznacza, że ustalanie miejsca, w którym znajduje się majątek spadkowy, powinno odnosić się do chwili śmierci spadkodawcy. Odwołał się on w tym zakresie do uzasadnienia postanowienia Sądu Najwyższego z 5 sierpnia 1999 r., II CKN 444/99²⁵, w którym przyjęto, że o tym, czy ruchomy majątek spadkowy pozostaje w Polsce, decyduje stan istniejący w chwili otwarcia spadku.

W nauce wyrażono także odmienne stanowisko²⁶. Anna Hrycaj²⁷ uważa, że art. 1108 § 2 k.p.c. w przeciwieństwie do § 1 tego przepisu nie posługuje się subokreślnikiem temporalnym i nie ma powodów, aby przypuszczać, iż jest to „przeoczenie” ustawodawcy. Wręcz przeciwnie, wydaje się, że był to zabieg świadomy, którego celem było przyjęcie właściwości międzynarodowej sądów polskich tylko wówczas, gdy majątek spadkowy w chwili wszczęcia postępowania znajduje się na terenie Polski. Autorka podkreśla również, że przyjęcie jurysdykcji krajowej sądów polskich w sprawie dotyczącej ruchomości, jakie wchodzi w skład spadku po cudzoziemcu, który w chwili śmierci nie miał miejsca zamieszkania ani miejsca zwykłego pobytu w Polsce i jakie w chwili wszczęcia postępowania nie znajdują się już na terytorium Polski, tylko z tego powodu, że znajdowały się w Polsce w chwili śmierci spadkodawcy, wydaje się mieć nikłe podstawy aksjologiczne.

²⁴ Zob. J. Ciszewski [w:] *Kodeks...*, Warszawa 2012, s. 215 oraz Warszawa 2017, komentarz do art. 1108 k.p.c., pkt 11.

²⁵ OSNC 2000, nr 2, poz. 41.

²⁶ Zob. A. Hrycaj [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. 5: *Artykuły 1096–1217*, red. H. Dolecki, T. Wiśniewski, LEX 2013, komentarz do art. 1108 k.p.c., pkt 13; G. Wolak, *O kognicji...*, cz. 2, s. 44

²⁷ Zob. A. Hrycaj [w:] *Kodeks...*, LEX 2013, komentarz do art. 1108 k.p.c., pkt 13.

Natomiast stanowisko Jerzego Ciszewskiego²⁸, że w razie ustalenia, iż znaczna część majątku spadkodawcy znajduje się w Polsce, jurysdykcja krajowa sądów polskich na podstawie art. 1108 § 2 k.p.c. dotyczy całego majątku spadkowego, a więc również majątku znajdującego się za granicą (oczywiście z wyłączeniem nieruchomości), wydaje się trafne.

Artykuł 1108 k.p.c. nie jest jedynym przepisem dotyczącym jurysdykcji krajowej w sprawach spadkowych. Jeżeli w skład spadku po obywatelu polskim wchodzi nieruchomość, to w zakresie odnoszącym się do tej nieruchomości jurysdykcja krajowa nie będzie określana na podstawie art. 1108 k.p.c., lecz na podstawie art. 1110² k.p.c. Artykuł 1110² k.p.c. reguluje jurysdykcję w zakresie, w którym rozstrzygnięcie dotyczy praw rzeczowych lub posiadania nieruchomości położonej w Rzeczypospolitej Polskiej. Co więcej, sprawy o stwierdzenie nabycia spadku w zakresie wchodzących do spadku praw rzeczowych na terenie Polski podlegają wyłącznej jurysdykcji sądów polskich²⁹. Zatem regulacja art. 1108 § 2 k.p.c. dotyczy wyłącznie majątku ruchomego. W odniesieniu do nieruchomości podstawą jurysdykcji sądów polskich jest art. 1110² k.p.c.

Przepis art. 1110² k.p.c. dotyczy zarówno spraw należących do jurysdykcji krajowej na podstawie art. 1108 k.p.c., jak i tych spraw spadkowych, w odniesieniu do których brak jest podstaw do przyjęcia jurysdykcji krajowej według łączników zawartych w art. 1108 k.p.c. W konsekwencji do wyłącznej jurysdykcji krajowej należy sprawa spadkowa w zakresie wchodzących do spadku praw rzeczowych

²⁸ Zob. J. Ciszewski [w:] *Kodeks...*, Warszawa 2009, s. 212.

²⁹ Zob. np. postanowienia SN z 9 sierpnia 2000 r., I CKN 804/00, LEX nr 51836 oraz z 22 lutego 1966 r., III CR 395/65, LEX nr 420. Do 1 lipca 2009 r. (zob. przyp. 5) odpowiednikiem przepisu art. 1110² k.p.c. był art. 1102 k.p.c., który odnosił się do procesu i postępowania nieprocesowego i miał następujące brzmienie: „§ 1. Do wyłącznej jurysdykcji krajowej należą sprawy o prawa rzeczowe i o posiadanie nieruchomości położonej w Polsce, jak również ze stosunku najmu lub dzierżawy takiej nieruchomości, z wyjątkiem spraw o czynsz. Wyłączność ta obejmuje także inne sprawy w takim zakresie, w jakim rozstrzygnięcie dotyczy nieruchomości położonej w Polsce. § 2. Rozpoznaniu przez sądy polskie nie podlegają sprawy o prawa rzeczowe na nieruchomości i o posiadanie nieruchomości położonej za granicą”.

do nieruchomości znajdujących się na terenie Polski, nawet jeżeli spadkodawca był cudzoziemcem, nie miał w Polsce miejsca zamieszkania ani miejsca zwykłego pobytu, a majątek spadkowy niemal w całości położony jest za granicą (z wyjątkiem wspomnianych nieruchomości, które jednak nie stanowią znacznej części majątku)³⁰. Z tego powodu w postanowieniu Sądu Najwyższego z 6 sierpnia 2014 r., I CSK 483/13 przyjęto, że orzeczenie sądu zagranicznego w przedmiocie stwierdzenia nabycia spadku zostanie przez sądy polskie uznane częściowo, tzn. z wyłączeniem praw rzeczowych na nieruchomościach położonych w Polsce (art. 1146 § 1 pkt 2 k.p.c.)³¹.

Co istotne, w kontekście głosowanego orzeczenia art. 1108 k.p.c. ma zastosowanie do spraw, które nie są objęte zakresem regulacji umów dwustronnych zawartych przez Polskę z innymi państwami, określających właściwe normy jurysdykcyjne³². W sprawach spadkowych dotyczących nieruchomości regulacje tych umów bilateralnych na ogół posługują się łącznikiem miejsca położenia nieruchomości³³.

³⁰ Tak trafnie M.P. Wójcik [w:] *Komentarz...*, komentarz do art. 1108 k.p.c., pkt 3.

³¹ LEX nr 2640104.

³² Z kolei stosunek rozporządzenia nr 650/2012 do obowiązujących umów międzynarodowych został określony w art. 75 ust. 1 i 2 rozporządzenia nr 650/2012. W stosunkach między państwami członkowskimi rozporządzenie ma pierwszeństwo przed umowami międzynarodowymi zawartymi między tymi państwami, m.in. w zakresie jurysdykcji (art. 75 ust. 2 rozporządzenia nr 650/2012). Na mocy tego przepisu rozporządzenie nr 650/2012 ma pierwszeństwo przed umowami dwustronnymi zawartymi przez Polskę z Austrią, Bułgarią, była Czechosłowacją (wobec Czech i Słowacji), Estonią, była Jugosławią (wobec Chorwacji i Słowenii), Litwą, Łotwą, Rumunią i Węgrami. Natomiast pozostają w mocy umowy zawarte z państwami nieczłonkowskimi, tj. Białorusią, była Jugosławią (wobec Bośni i Hercegowiny, Czarnogóry, Macedonii i Serbii), Koreą Północną, Kubą, Rosją, Ukrainą i Wietnamem (J. Pazdan, *Doniesie dla notariuszy nowości w międzynarodowym prawie spadkowym*, „Rejent” 2012, nr 12, s. 124; A. Wysocka-Bar, *Prawo właściwe dla dziedziczenia według unijnego rozporządzenia dotyczącego spraw spadkowych*, „Kwartalnik Praw Prywatnego” 2012, z. 4, s. 946–947; J. Ciszewski [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. 6: *Międzynarodowe postępowanie cywilne. Sąd polubowny (arbitrażowy)*, red. T. Ereciński, Warszawa 2017, komentarz do art. 1108 k.p.c., pkt 18).

³³ Zob. art. 39 ust. 1 umowy z Austrią podpisanej w Wiedniu 11 grudnia 1963 r.; art. 37 ust. 2 umowy z Bułgarią podpisanej w Warszawie 4 grudnia 1961 r.; art. 43 ust. 2 umowy z Czechosłowacją podpisanej w Warszawie 21 grudnia 1987 r.; art. 44 ust. 2 umowy z Estonią sporządzonej w Tallinie 27 listopada 1998 r.; art. 42 umowy z Jugosławią podpisanej w Warszawie 6 lutego 1960 r.; art. 25 ust. 4 umowy z Koreą

Z kolei w sprawach spadkowych dotyczących ruchomości umowy te na ogół stanowią, że jurysdykcja krajowa należy do organów tego państwa, którego obywatelem był spadkodawca w chwili śmierci³⁴. Jak zauważono, w glosowanym judykacie zasadą, wynikającą z art. 1108 § 1 k.p.c., jest to, że do jurysdykcji krajowej należą sprawy spadkowe, jeżeli spadkodawca w chwili śmierci był obywatelem polskim lub miał miejsce zamieszkania bądź miejsce zwykłego pobytu w Rzeczypospolitej Polskiej. Słusznie stwierdza dalej Sąd Najwyższy, że jurysdykcja ta została ograniczona, a nie wyłączona w umowie o pomocy prawnej i stosunkach prawnych w sprawach cywilnych, rodzinnych, pracowniczych i karnych z 26 października 1994 r., zawartej pomiędzy Rzeczpospolitą Polską a Republiką Białoruś. Zgodnie z art. 45 ust. 2 tej umowy sądy białoruskie mają jurysdykcję w sprawach spadkowych dotyczących mienia nieruchomego, nie zaś ogólnie w każdej sprawie spadkowej, jeśli w skład spadku wchodzi nieruchomość. Inaczej byłoby wtedy, gdyby umowa przewidywała, że w przypadku gdy w skład spadku wchodzi nieruchomość, sądy białoruskie posiadają jurysdykcję dotyczącą całości spadku. Jednakże takie postanowienia nie występują w umowach o pomocy prawnej w sprawach cywilnych zawartych przez Polskę z innymi państwami. Odstępstwa dotyczą spadku obejmującego ruchomości. Na przykład na wniosek

Północną podpisaną w Phenianie 28 września 1986 r.; art. 36 ust. 2 umowy z Kubą podpisaną w Hawanie 18 listopada 1982 r.; art. 43 ust. 2 umowy z Litwą sporządzoną w Warszawie 26 stycznia 1993 r.; art. 45 ust. 2 umowy z Łotwą sporządzoną w Rydze 23 lutego 1994 r.; art. 42 ust. 2 umowy z Rosją sporządzoną w Warszawie 16 września 1996 r.; art. 39 ust. 2 umowy z Rumunią podpisaną w Bukareszcie 25 stycznia 1962 r.; art. 41 ust. 2 umowy z Ukrainą sporządzoną w Kijowie 24 maja 1993 r.; art. 50 ust. 2 umowy z Węgrami podpisaną w Budapeszcie 6 marca 1959 r.; art. 43 ust. 2 umowy z Wietnamem sporządzoną w Warszawie 22 marca 1993 r. Na gruncie tych umów bilateralnych sądy polskie nie będą mieć jurysdykcji w sprawie spadku obejmującego nieruchomości położone w państwie obcym – stronie umowy z Polską. Będą ją natomiast mieć wobec pozostałej części spadku.

³⁴ Zob. art. 40 ust. 1 umowy z Austrią; art. 37 ust. 1 umowy z Bułgarią; art. 43 ust. 1 umowy z Czechosłowacją; art. 44 ust. 1 umowy z Estonią; art. 43 ust. 1 umowy z Jugosławią; art. 25 ust. 4 umowy z Koreą Północną; art. 36 ust. 1 umowy z Kubą; art. 43 ust. 1 umowy z Litwą; art. 45 ust. 1 umowy z Łotwą; art. 42 ust. 1 umowy z Rosją; art. 39 ust. 1 umowy z Rumunią; art. 41 ust. 1 umowy z Ukrainą; art. 50 ust. 1 umowy z Węgrami; art. 43 ust. 1 umowy z Wietnamem.

spadkobiercy postępowanie spadkowe – za zgodą wszystkich znanych spadkobierców – przeprowadzają organy tej umawiającej się strony, na której terytorium znajduje się cały majątek ruchomy wchodzący w skład spadku (zob. np. art. 50 ust. 1 umowy z Węgrami podpisanej w Budapeszcie 6 marca 1959 r.).

Słuszna jest konkluzja Sądu Najwyższego, że jurysdykcji sądów polskich w sprawach spadkowych po obywatelach polskich nie wyklucza to, iż w skład spadku wchodzi nieruchomości położona na terytorium Białorusi. To, że sąd polski ma jurysdykcję, nie przesądza jednak w powyższej sytuacji o tym, czy wydane przez ten sąd postanowienie o stwierdzeniu nabycia spadku po obywatelu polskim będzie skuteczne również wobec nieruchomości położonej poza granicami Polski. W konsekwencji w świetle art. 45 ust. 2 tej umowy masa spadkowa po A.S. ulega podziałowi na dwie części: jedną stanowi majątek nieruchomy (mienie nieruchome) znajdujący się na Białorusi, drugą zaś pozostały majątek spadkowy. Co do pierwszej części uzasadniona jest wyłącznie jurysdykcja sądu białoruskiego (nie ma tu jurysdykcji przemiennej sądu polskiego). Co do drugiej zaś części występuje fakultatywna jurysdykcja sądu polskiego. Trafna jest konkluzja Sądu Najwyższego, że odrzucenie wniosku o stwierdzenie nabycia spadku po A.S. z tego tylko względu, że w skład spadku wchodzi nieruchomości położona na terytorium Białorusi, było sprzeczne z art. 1108 § 1 k.p.c. w zw. z art. 45 ust. 2 umowy pomiędzy Rzeczpospolitą Polską a Republiką Białoruś z 26 października 1994 r. o pomocy prawnej i stosunkach prawnych w sprawach cywilnych, rodzinnych, pracowniczych i karnych.

Pogląd ten nawiązuje do stanowiska wyrażonego już wcześniej w doktrynie³⁵ i orzecznictwie³⁶. Zgodnie z nim, wprowadzie zasadą

³⁵ Zob. J. Ciszewski [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. 5: *Międzynarodowe postępowanie cywilne. Sąd polubowny (arbitrażowy)*, red. T. Ereciński, Warszawa 2012, komentarz do art. 1108 k.p.c., pkt 9; A. Hrycaj [w:] *Kodeks...*, komentarz do art. 1110² k.p.c., pkt 4; D. Olczak-Dąbrowska [w:] *Kodeks...*, komentarz do art. 1108 k.p.c., nb 2; J. Kudła [w:] *Kodeks...*, komentarz do art. 1108 k.p.c., pkt 13.

³⁶ Zob. uchwała SN z 31 maja 1975 r., III CZP 78/75, OSNCP 1976, nr 2, poz. 33 oraz z 2 kwietnia 1982 r., III CZP 8/82, OSNCP 1982, nr 10, poz. 142.

jest to, że stwierdzenie nabycia spadku powinno dotyczyć całego spadku i że ograniczenie się do stwierdzenia nabycia spadku względem części majątku spadkowego jest niedopuszczalne, to jednak silniejszą zasadą jest to, iż sądy polskie mogą orzekać jedynie w granicach jurysdykcji. W uchwale z 2 kwietnia 1982 r., III CZP 8/82³⁷ Sąd Najwyższy trafnie uznał, że zasada, w myśl której wymienienie spadkobierców dziedziczących cały spadek według zasad ogólnych i spadkobierców dziedziczących gospodarstwo rolne powinno być zawarte w jednym postanowieniu o stwierdzeniu nabycia spadku (art. 1066 k.c. i art. 677 k.p.c.), nie ma zastosowania w sytuacji, gdy jurysdykcja sądu polskiego obejmuje jedynie część majątku spadkowego po cudzoziemcu zmarłym za granicą, a mianowicie położone w Polsce gospodarstwo rolne. W takiej sytuacji sąd ogranicza rozstrzygnięcie w przedmiocie nabycia spadku do tej części majątku spadkowego. W uzasadnieniu tego judykatu wskazał, że silniejszą od zasady wyrażonej w art. 677 k.p.c. jest niewątpliwie ta, że sądy polskie mogą orzekać jedynie w granicach jurysdykcji krajowej. Jurysdykcja krajowa w sprawach o stwierdzenie nabycia spadku po cudzoziemcu obejmuje – co wynika z porównania przepisów art. 1108 § 1 i art. 1102 § 1 k.p.c. – tylko wchodzące w skład masy spadkowej gospodarstwo rolne (lub inny majątek nieruchomy) położone na terenie Polski³⁸. W konsekwencji masa spadkowa po cudzoziemcu ulega podziałowi na dwie części: jedną stanowi gospodarstwo rolne (lub inny majątek nieruchomy) położone w Polsce, drugą zaś pozostały majątek spadkowy. Tylko co do pierwszej części uzasadniona jest jurysdykcja, i to wyłączna, sądu polskiego. Oznacza to, że jedynie w tym zakresie sąd polski może stwierdzić nabycie spadku.

Jacek Kudła stoi na stanowisku, że przepisy prawa polskiego mogą mieć zastosowanie wyłącznie do nieruchomości położonych na terytorium Polski. Jurysdykcja sądów polskich na gruncie przepisów Kodeksu postępowania cywilnego jest wyłączna w zakresie, w jakim

³⁷ OSNC 1982, nr 10, poz. 142.

³⁸ SN wskazał m.in. na uchwałę z 28 maja 1969 r., III CZP 23/69, OSNC 1970, nr 1, poz. 3 oraz postanowienie SN z 8 marca 1970 r., I CR 3/70, LEX nr 6687.

sprawa spadkowa dotyczy nieruchomości położonej w Polsce. Jurysdykcja wyłączna nie istnieje w części, w jakiej sprawa spadkowa dotyczy nieruchomości położonej za granicą (w tym zakresie ma charakter niewyłączny). *Ad casu* może się okazać, że sąd polski ma jurysdykcję do niektórych składników spadku, np. do nieruchomości położonej w Polsce, ale nie ma jurysdykcji wyłącznej do innych składników spadku, np. do nieruchomości położonej poza terytorium Polski. Autor ten zauważa, że jeżeli jednak sąd polski ma jurysdykcję w sprawie spadkowej na innej podstawie niż tylko jurysdykcja dotycząca praw rzeczowych na nieruchomościach, to (abstrahując od regulacji unijnych) może orzekać co do składników majątku ruchomego położonego w innym państwie, choć jurysdykcja w tym zakresie będzie miała charakter niewyłączny. Inną kwestią w ocenie Jacka Kudły jest natomiast orzekanie o majątku nieruchomym położonym w innym państwie. Mimo że formalnie zasada byłaby podobna jak w przypadku ruchomości – sąd polski miałby formalnie jurysdykcję krajową, oraz pomimo faktu, że ustawodawca nie uwzględnił w obecnie obowiązujących przepisach, w tym art. 1103³⁹ k.p.c., tego „negatywnego” aspektu jurysdykcji wyłącznej dotyczącej nieruchomości, to jednak przyjmuje się, że sąd polski – szanując suwerenność innych państw – nie będzie orzekał w tego typu sprawach, tj. dotyczących nieruchomości na terytorium innego kraju³⁹.

Zdaniem Dagmary Olczak-Dąbrowskiej⁴⁰ w sentencji postanowienia o stwierdzeniu nabycia spadku po obywatelu polskim sąd powinien zamieścić zastrzeżenie, że orzeczenie nie dotyczy nieruchomości położonej za granicą. Może to na przykład przyjąć taką formę: „Stwierdza, że spadek po X.Y., zmarłym 4 maja 2018 r., ostatnio stale zamieszkałym w W., na podstawie ustawy nabyła córka A.B., z wyłączeniem praw rzeczowych na nieruchomości położonej za granicą”. Z kolei w przypadku cudzoziemca, stwierdzając nabycie

³⁹ Zob. J. Kudła [w:] *Kodeks...*, komentarz do art. 1108 k.p.c., pkt 13.

⁴⁰ Zob. D. Olczak-Dąbrowska [w:] *Kodeks...*, komentarz do art. 1108 k.p.c., nb 2.

spadku obejmującego nieruchomość położoną w Polsce, sąd w postanowieniu winien wskazać, że nabycie spadku odnosi się tylko do tego składnika majątkowego. Sentencja takiego postanowienia może zostać zdaniem autorki sformułowana np. tak: „Stwierdza, że spadek po X.Y. w zakresie praw rzeczowych na nieruchomości położonych w Polsce, zmarłym 4 maja 2018 r., ostatnio stale zamieszkałym w W., na podstawie ustawy nabył syn A.B. w całości”.

Gdyby nie obowiązywała umowa pomiędzy Rzeczpospolitą Polską a Republiką Białoruś z 26 października 1994 r. o pomocy prawnej i stosunkach prawnych w sprawach cywilnych, rodzinnych, pracowniczych i karnych, sąd polski byłby uprawniony, by orzec o dziedziczeniu spadku po A.S., gdyż w dacie śmierci miał on obywatelstwo polskie, ale z wyłączeniem spadkowego mienia nieruchomego znajdującego się na Białorusi. A więc sytuacja wyglądałaby tak samo, jak przy obowiązywaniu tej umowy bilateralnej.

■ PODSUMOWANIE

Tylko *prima facie* może się wydawać słuszna teza, że art. 45 ust. 2 umowy pomiędzy Rzeczpospolitą Polską a Republiką Białoruś z 26 października 1994 r. o pomocy prawnej i stosunkach prawnych w sprawach cywilnych, rodzinnych, pracowniczych i karnych wyłącza jurysdykcję sądów polskich w sprawach o spadek, w skład którego wchodzi nieruchomość położona na Białorusi. W rzeczywistości w okolicznościach głosowanej sprawy mamy jednak do czynienia z sytuacją, w której sąd polski nie będzie miał jurysdykcji do przeprowadzenia sprawy o spadek po A.S. jedynie w zakresie wchodzącego w skład spadku mienia nieruchomego położonego w Brześciu nad Bugiem. W pozostałym zakresie jurysdykcja ta będzie mu już przysługiwała. To, że spadkowy majątek nieruchomy znajdujący się na Białorusi wyczerpuje spadek po zmarłym, jest już inną kwestią. Oznacza to, że rozstrzygnięcie o nabyciu spadku w części obejmującej nieruchomość spadkodawcy znajdującą się na Białorusi należy

do jurysdykcji sądów białoruskich. Zainteresowani będą musieli złożyć wniosek o stwierdzenie nabycie spadku w tej części do sądu tego państwa.

ZARYS TREŚCI

W glosie do postanowienia Sądu Najwyższego z 28 marca 2024 r., II CSKP 552/23 wyrażono aprobatę dla poglądu, że jurysdykcji sądów polskich w sprawach spadkowych po obywatelach polskich nie wyklucza to, że w skład spadku wchodzi nieruchomość położona na terytorium Białorusi. Jak trafnie przy tym zauważył Sąd Najwyższy, nie oznacza to jednak, że wydane przez sąd polski postanowienie o stwierdzeniu nabycia spadku po obywatelu polskim będzie skuteczne również wobec nieruchomości położonej poza granicami Polski.

SŁOWA KLUCZOWE – sprawa o stwierdzenie nabycia spadku po obywatelu polskim, spadek, jurysdykcja krajowa, nieruchomość położona na terytorium Białorusi

ABSTRACT

JURISDICTION OF POLISH COURTS IN INHERITANCE MATTERS CONCERNING POLISH CITIZENS WHERE THE INHERITANCE INCLUDES REAL ESTATE LOCATED IN BELARUS. GLOSS ON THE DECISION OF THE SUPREME COURT OF 28 MARCH 2024, II CSKP 552/23

The commentary to the Supreme Court's decision of 28 March 2024, II CSKP 552/23 expressed approval of the view that the jurisdiction of Polish courts in inheritance cases after Polish citizens is not excluded by the

fact that the inheritance includes real estate located in Belarus. As the Supreme Court correctly noted, this does not mean, however, that a decision issued by a Polish court confirming the acquisition of inheritance after a Polish citizen will also be effective with respect to real estate located outside the borders of Poland.

KEYWORDS – case for confirming the acquisition of inheritance after a Polish citizen, inheritance, domestic jurisdiction, real estate located in Belarus

GRZEGORZ WOLAK – doktor habilitowany nauk prawnych, profesor WSPiA Rzeszowskiej Szkoły Wyższej z siedzibą w Rzeszowie, sędzia Sądu Okręgowego w Tarnobrzegu; ORCID: 0000-0003-3636-8440

GRZEGORZ WOLAK – Associate Professor of Juridical Sciences, Professor at the Rzeszów School of Law and Administration, judge at the Regional Court in Tarnobrzeg. ORCID 0000-0003-3636-8440

TOMASZ KOT

Stosunki majątkowe małżeńskie po angielsku

Prawo angielskie cieszy się w świecie niesłabnącym zainteresowaniem. Intryguje obraz angielskiego sędziego, noszącego staroświecką togę i perukę z końskiego włosia, wydającego orzeczenia kształtujące prawo. Prawdę mówiąc, obraz ten jest już nieaktualny. Prezes Sądu Najwyższego Wielkiej Brytanii, lord Phillips of Worth Matravers w 2007 r. zadecydował, że tylko sędziowie orzekający w sprawach karnych zachowują dawny strój. Zainteresowanie budzi także sam system *Common Law*, oparty na sądowych precedensach, zrozumiałych tylko dla miejscowych prawników. Wywodzi się on z prawa anglosaskiego i normańskiego, które w istocie miały swoje korzenie w prawie starofrancuskim. Jego charakter kształtowały małżeńskie doświadczenia Henryka VIII. Jednocześnie system ten pozostał nieknięty przez oświeceniową rewolucję kodyfikacyjną.

Dlatego każda okazja jest dobra, by rozjaśnić zagadnienia związane z prawem angielskim, a w tym przypadku kwestie dotyczące regulacji małżeńskich stosunków majątkowych¹. Zwłaszcza że samo

¹ Krajowa Rada Notarialna przy współpracy Rady Notariatów Unii Europejskiej (CNUE) zorganizowała 21 września 2020 r. webinarium „Rozporządzenie o stosunkach majątkowych małżeńskich (EU 2016/1103), rozporządzenie o majątkowych skutkach zarejestrowanych związków partnerskich (EU 2016/1104)”, podczas

to pojęcie jest obce prawu angielskiemu. Z kontynentalnej perspektywy staramy się powiązać znane nam koncepcje, takie jak reżim majątkowy małżeński czy umowa majątkowa małżeńska, z instytucjami prawa angielskiego, które często należą do prawa rzeczowego, spadkowego lub umów.

Niniejsze opracowanie opiera się na zaktualizowanym wystąpieniu Nigela Ready’ego pt. „Małżeńskie stosunki majątkowe i zarejestrowane związki partnerskie w prawie prywatnym międzynarodowym: Nowe rozporządzenia UE 1103/2016 i 1104/2016, system Common Law i stosunki z krajami UE”, które wygłosił w Turynie 1 lutego 2019 r. dla notariuszy turyńskiej izby notarialnej. Nigel Ready² to emerytowany londyński *scrivener notary*, autor licznych publikacji na temat międzynarodowego obrotu prawnego, w tym ostatnich wydań *Brooke’s Notary* – kompendium angielskich notariuszy z zakresu praktyki notarialnej w różnych państwach świata. Nigel Ready od lat aktywnie uczestniczy w pracach Międzynarodowej Unii Notariatu (UINL).

Okazją do turyńskiego wystąpienia było wejście w życie 29 stycznia 2019 r. Rozporządzenia Rady (UE) 2016/1103 z dnia 24 czerwca 2016 r. wdrażającego wzmocnioną współpracę w dziedzinie jurysdykcji, prawa właściwego oraz uznawania i wykonywania orzeczeń w sprawach dotyczących małżeńskich ustrojów majątkowych³ oraz Rozporządzenia Rady (UE) 2016/1104 z dnia 24 czerwca 2016 r. wdrażającego wzmocnioną współpracę w dziedzinie jurysdykcji, prawa właściwego oraz uznawania i wykonywania orzeczeń w sprawach dotyczących skutków majątkowych zarejestrowanych związków

którego kwestie angielskiego małżeńskiego prawa majątkowego przedstawiła Lucy Gould, adwokat z kancelarii Stewarts, specjalizująca się w prawie rodzinnym. Task Force Civil Law-Common Law, grupa ekspertów powołana przez Międzynarodową Unię Notariatu zorganizowała 25 października 2018 r. w Budapeszcie seminarium pt. „Stosunki majątkowe małżeńskie w odniesieniu do rozporządzenia UE 2016/1103/1104”, na którym przedstawiono te zagadnienia z punktu widzenia krajów anglosaskich.

² Nigel Ready, <https://cheeswrights.com/partners/nigel-ready/>, dostęp 30 grudnia 2024 r.

³ Dz.U. UE z 2016 r., L 183.1.

partnerskich⁴. Polska nie przystąpiła do tej formy wzmocnionej współpracy⁵. Fakt uwspólnotowienia reguł jurysdykcyjnych i kolizyjnych jest wartością samą w sobie, dlatego należy wykorzystać każdą okazję, by przypomnieć o tych regulacjach.

Nigel Ready zauważył, że Zjednoczone Królestwo składa się z trzech systemów prawnych – Anglii i Walii, Szkocji (systemie opartym w dużej mierze na prawie cywilnym, to jest na prawie rzymskim) oraz Irlandii Północnej. Jego wystąpienie dotyczyło jednak wyłącznie prawa Anglii i Walii. Londyński *scrivener notary* podkreślił, że Zjednoczone Królestwo pozostanie poza zakresem działania nowych europejskich rozporządzeń w sprawie małżeńskich stosunków majątkowych i skutków majątkowych zarejestrowanych związków partnerskich, podobnie jak się to dzieje w przypadku rozporządzenia w sprawie dziedziczenia. Niemniej jednak ich zakres stosowania jest uniwersalny w prawie prywatnym międzynarodowym. Oznacza to, że jeśli w grę wchodzi stosunki majątkowe między małżonkami lub partnerami, a także kwestie dziedziczenia, np. pary mającej miejsce zwykłego pobytu w Anglii i posiadającej drugi dom we Włoszech, włoski notariusz będzie musiał wziąć pod uwagę elementy prawa Anglii i Walii, tj. *Common Law*. Jak wiadomo, możliwość wyboru prawa (*professio juris*), przewidziana w rozporządzeniach, jest ograniczona w przypadku takiej pary, w której żaden z małżonków nie posiada obywatelstwa włoskiego, wybór np. reżimu włoskiej wspólności nie jest możliwy.

Tradycyjna definicja małżeństwa w prawie angielskim brzmi: „dobrowolny związek na całe życie mężczyzny i kobiety z wyłączeniem wszystkich innych osób”. Od 2013 r. instytucja ta obejmuje również pary tej samej płci. Mają one również możliwość sformalizowania swojego związku w formie „partnerstwa cywilnego” lub „zarejestrowanego związku”. Gdy w 2004 r. weszła w życie ustawa

⁴ Dz.U. UE z 2016 r., L 183.30.

⁵ We współpracy w zakresie rozporządzeń uczestniczą: Austria, Belgia, Bułgaria, Chorwacja, Czechy, Cypr, Finlandia, Francja, Grecja, Hiszpania, Holandia, Luksemburg, Malta, Niemcy, Portugalia, Słowenia, Szwecja i Włochy.

o partnerstwie cywilnym (*Civil Partnership Act*), ta ścieżka była dostępna wyłącznie dla par jedнопłciowych. Jednak po orzeczeniu angielskiego Sądu Najwyższego, że jest to sprzeczne z Europejską Konwencją Praw Człowieka, wprowadzono zmiany i od końca 2019 r. związki takie mogą zawierać także kobieta i mężczyzna. Należy również zauważyć, że osoby transseksualne mogą zawrzeć związek małżeński zgodnie ze swoją uzgodnioną płcią, a nie płcią przypisaną przy urodzeniu.

Jeśli chodzi o relacje majątkowe między małżonkami, należy podkreślić, że w Anglii i Walii małżeństwo nie wywołuje żadnych skutków w sferze majątkowej – identycznie jest w przypadku partnerów w zarejestrowanych związkach partnerskich. Koncepcja ustroju małżeńskiego, a zatem wspólnoty znanej w systemach prawa cywilnego, nie istnieje w angielskim systemie prawnym. Ustawa o własności z 1925 r. stanowi: „dla wszystkich skutków dotyczących nabycia własności [...] męża i żonę uważa się za dwie osoby”⁶.

Nie zawsze jednak tak było. Do końca XIX w. małżeństwo skutkowało przeniesieniem całego majątku żony na męża. W świetle prawa żona niemal przestawała istnieć i w ówczesnym języku określano ją jako całkowicie podporządkowaną swojemu „mężowi, baronowi lub lordowi”. Bez jego zgody nie mogła rozporządzać swoim majątkiem ani za życia, ani *mortis causa*. W reakcji na tę sytuację arystokratyczne i zamożne rodziny tworzyły trusty, aby chronić majątek córek i zapewnić im niezależne źródło dochodu, niepodlegające zarządowi męża. Z biegiem czasu sytuacja uległa diametralnej zmianie.

Jeśli chodzi o relacje z osobami trzecimi, każdy z małżonków jest odpowiedzialny za swoje własne długi i zobowiązania, a wierzyciel może wszcząć postępowanie egzekucyjne wyłącznie w stosunku do majątku małżonka, któremu można przypisać niezaspokojony dług lub zobowiązanie.

⁶ Law of Property Act 2025, ust. 37: A husband and wife shall, for all purposes of acquisition of any interest in property, under a disposition made or coming into operation after the commencement of this Act, be treated as two persons.

W praktyce jednak większość angielskich par nabywa swój małżeński dom na zasadach współwłasności. W systemie angielskim istnieją dwa rodzaje współwłasności: *tenancy in common*, tj. *pro-indiviso*, czyli współwłasności ułamkowej, gdzie każdy z małżonków może rozporządzać swoim udziałem bez zgody drugiego, oraz bardziej typowym *joint tenancy*, czyli współwłasności łącznej, w której w razie śmierci jednego z małżonków jego udział przypada małżonkowi przeżywającemu. W ten sposób udział zmarłego małżonka pozostaje poza spadkiem. W rzeczywistości brytyjskie pary kupujące drugie domy we Francji często korzystały z tzw. klauzuli *tontine* (*la tontine*), która powoduje takie same skutki⁷.

Wreszcie podczas omawiania kwestii praw majątkowych par w Anglii i Walii nie można pominąć instytucji trustów. Jedne są tworzone, inne zaś dorozumiane, tj. powstają z mocy prawa w pewnych okolicznościach. Na przykład „konstruktywny trust” może zostać ustanowiony na rzecz jednego z małżonków, gdy drugi jest wyłącznym właścicielem – w sensie prawnym – małżeńskiego domu. W takich okolicznościach małżonek, który nie jest właścicielem domu, może dochodzić praw do nieruchomości, a nawet zakazać jej przeniesienia lub ustanowienia obciążeń bez swojej zgody.

Jeżeli chodzi o prawo prywatne międzynarodowe, tradycyjnie uważano, że skutki majątkowe małżeństwa podlegają prawu miejsca zamieszkania małżonka w chwili zawarcia związku. Nigel Ready zaznacza, że pojęcie „miejsce zamieszkania” używane w *Common Law* ma szczególne znaczenie, które wykracza poza pojęcie „zwykłego pobytu” używane w unijnych rozporządzeniach. W skrócie można powiedzieć, że „miejsce zamieszkania” oznacza prawny środek ciężkości danej osoby, czyli centrum interesów życiowych danej osoby. W kontekście pary można mówić o „małżeńskim miejscu zamieszkania”,

⁷ *Tontine*, zwana także „klauzulą przyrostu”, jest umową między kilkoma osobami wspólnie nabywającymi jakieś dobra lub wspólnie inwestującymi kapitał w ten sposób, że każdy z nich ma prawo do korzystania ze wspólnie nabytego dobra lub zainwestowanych środków, ale po śmierci zainteresowanego jego udział przyrasta pozostałym. Za pomysłodawcę tego systemu uważa się siedemnastowiecznego bankiera florenckiego Lorenzo de Tonti, od którego nazwiska pochodzi sama tontyna.

czyli miejscu, z którym para ma najściślejszy związek, a dziś to głównie na tym pojęciu sądy angielskie opierają swoje decyzje. Mimo że orzecznictwo angielskie pozostawia pewne wątpliwości, wydaje się, że zasada ta ma zastosowanie zarówno do majątku ruchomego, jak i nieruchomego, przynajmniej w odniesieniu do nieruchomości położonych w Anglii i Walii. Jednak w przypadku nieruchomości położonych za granicą istnieje rozbieżność między orzecznictwem a opiniami naukowców, tj. między zastosowaniem preferowanego przez doktrynę *lex domicilii* (prawo miejsca zamieszkania) a stosowanego tradycyjnie przez sądy angielskie *lex rei sitae* (prawo miejsca położenia nieruchomości)⁸.

Na przykładzie drugiego domu we Włoszech, należącego do brytyjskiej pary, brak zdecydowanego stanowiska w wyżej podnoszonej kwestii może prowadzić do niepewności co do właściwego ustroju małżeńskiego. Wbrew rozporządzeniu w przypadku małżeństw lub związków zawartych przed 29 stycznia 2019 r., przepisy włoskiego prawa prywatnego międzynarodowego zawarte we włoskiej ustawie 218/1995, reformującej włoską ustawę prawo prywatne międzynarodowe, pozwalają w pewnych okolicznościach na odesłanie do prawa włoskiego (tj. *lex situs*).

Jeśli chodzi o ważność konwencji małżeńskich i paktów przed- lub pozamałżeńskich, sytuacja jest równie zagmatwana. Po pierwsze, należy zauważyć, że w sprawach o separację, rozwód lub unieważnienie małżeństwa angielski sąd zawsze będzie stosował *lex fori*, które przyznaje sędziemu najszersze uprawnienia dyskrecyjne i pozwala mu

⁸ Np.: „W sprawie *Slutsker v Haron Investments Ltd* Sąd Apelacyjny podkreślił, że podczas gdy stanowisko wobec praw własności małżeńskiej w stosunku do nieruchomości jest niejasne, sąd pierwszej instancji orzekł, że prawo miejsca zamieszkania małżonków powinno odnosić się do praw własności małżeńskiej odnoszących się do nieruchomości w braku umowy lub co najmniej porozumienia, w przypadku sporu pomiędzy małżonkami lub stronami wywodzącymi swe prawa do nieruchomości, a nie do ich wartości. Sąd zadowolili się procedowaniem na tej podstawie, dowodząc, że to jest poprawne; ale pozostawił pytanie otwarte, czy prawo do miejsca zamieszkania małżonków powinno się odnosić do wszystkich spraw, na przyszłe decyzje w razie, kiedy wpływa to na wynik sprawy” (C. of Mapesbury, J. Harris, *Dicey, Morris & Collins on the Conflict of Laws* wyd. 16, London 2024, akapit 18-030).

w imię „sprawiedliwości” np. nakazać przeniesienie majątku, w tym nieruchomości, z jednego małżonka na drugiego lub jego sprzedaż.

Zasada „sprawiedliwości” została zdefiniowana przez sędziego lorda Nichollsa w następujący sposób: „Istnieje zasada o uniwersalnym zastosowaniu, którą można bezpiecznie sformułować. Dążąc do osiągnięcia sprawiedliwego wyniku, nie można dyskryminować męża i żony oraz ich ról. Zazwyczaj mąż i żona dzielą się zarabianiem pieniędzy, utrzymaniem domu i opieką nad dziećmi. Tradycyjnie mąż zarabiał pieniądze, a żona zajmowała się domem i dziećmi. Ten tradycyjny podział pracy nie odpowiada współczesnym realiom. Często oboje rodzice pracują. Czasami żona jest źródłem dochodu, a mąż zarządza domem i opiekuje się dziećmi w ciągu dnia. Niezależnie jednak od tego, jaki podział pracy zostanie wybrany przez małżonków lub narzucony przez okoliczności, sprawiedliwość wymaga, aby podział ten nie naruszał ani nie dawał przewagi żadnemu z małżonków”⁹.

Niedawno w spornej sprawie rozwodowej przed londyńskim sądem dotyczącej znanego rosyjskiego oligarchy sędzia nakazał zajęcie jachtu zacumowanego w Dubaju, aby zaspokoić roszczenia żony. Jednakże w przypadku „międzynarodowych par”, które prowadzą sprawę rozwodową przed londyńskim sądem, sędzia nie jest zobowiązany do uwzględnienia małżeńskiego ustroju majątkowego małżonków ani nawet żadnych konwencji czy paktów małżeńskich. W przeszłości w orzecznictwie angielskich sądów pakty między małżonkami, które miały na celu uregulowanie ich spraw majątkowych w przypadku rozwodu lub separacji, były uważane za sprzeczne z porządkiem publicznym.

Jednakże w słynnym sporze pomiędzy małżonkami Radmacher i Granatino angielski Sąd Najwyższy zdecydował, że takie pakty są jednak dopuszczalne, ale tylko pod pewnymi warunkami¹⁰.

⁹ Judgments – White White v. White (Conjoined Appeals), <https://publications.parliament.uk/pa/ld199900/ldjudgmt/jd001026/white-1.htm>, dostęp 30 grudnia 2024 r.

¹⁰ Radmacher (formerly Granatino) (Respondent) v Granatino (Appellant), <https://www.supremecourt.uk/cases/uksc-2009-0031>, dostęp 30 grudnia 2024 r.

Sprawa dotyczyła żony – obywatelki Niemiec oraz męża – obywatela Francji. Oboje zawarli przed niemieckim notariuszem intercyzę, w której oświadczyli, że wyłączają niemiecki system wspólności i zrzekają się wszelkich roszczeń majątkowych wobec siebie w razie przyszłego rozvodu. Po latach para się rozwiodła, a Królewski Trybunał Sprawiedliwości utrzymał umowę w mocy. Uznał, że została ona zawarta świadomie i dobrowolnie przez małżonków. Podkreślił, że w momencie podpisywania w pełni rozumieli konsekwencje umowy i świadomie ustanowili zasadę, że takie umowy mogą być wiążące w pewnych okolicznościach, choć sąd ma prawo ich nie uwzględnić, jeżeli naruszają one podstawową zasadę „sprawiedliwości”. W świetle tego precedensu angielska Komisja Prawna, niezależny organ zajmujący się przeglądem prawa, przeprowadziła badanie dotyczące majątku małżeńskiego, koncentrując się w szczególności na ważności umów przedmażeńskich i tych zawartych po ślubie. Komisja proponowała wprowadzenie do systemu prawnego Anglii i Walii „kwalifikowanej umowy majątkowej” pozwalającej parze na wcześniejsze ustalenie konsekwencji finansowych ewentualnej separacji, rozvodu lub unieważnienia małżeństwa¹¹. Warunki ważności takich umów powinny obejmować następujące zasady:

1. Umowa musi spełniać wymogi niezbędne do zawarcia wiążącej umowy;
2. Umowa musi zostać zawarta w formie aktu notarialnego, tj. z zachowaniem maksymalnych wymogów formalnych. W dokumencie tym oboje małżonkowie oświadczają, że rozumieją charakter umowy jako „kwalifikowanej umowy majątkowej”, co pozbawia sąd możliwości wprowadzenia innych ustaleń finansowych;
3. Umowa musi zostać zawarta nie później niż 28 dni przed ślubem lub zawarciem związku partnerskiego;

¹¹ *Matrimonial Property, Needs and Agreements*, <https://lawcom.gov.uk/project/matrimonial-property-needs-and-agreements/> dostęp 30 grudnia 2024 r.

4. Strony muszą w pełni i zgodnie z prawdą prawidłowo ujawnić swoją sytuację finansową przed zawarciem umowy;
5. Każda ze stron musi otrzymać niezależną poradę prawną przed zawarciem umowy.

Proces legislacyjny dotyczący tej reformy wciąż trwa, a opóźnienia są prawdopodobnie związane z brexitem, który pochłonął znaczną część uwagi legislatorów. Nigel Ready zauważył, że jego celem było podkreślenie ogromnych różnic w prawie rodzinnym między dwoma wielkimi systemami prawnymi: prawem cywilnym i *Common Law*. Na koniec warto sobie zadać pytanie, czy oba systemy nie zmierzają do tego samego celu, a mianowicie wzajemnej ochrony praw majątkowych par i sprawiedliwego podziału majątku w przypadku rozkładu pożycia małżeńskiego?

* * *

Uprzejmie dziękuję Panu Nigelowi Ready'emu za wyrażenie zgody na wykorzystanie jego wystąpienia.

— **TOMASZ KOT** – notariusz w Krakowie; ORCID 0009-0005-0863-749X

KLAUDIA NAJDOWSKA

Notariat warszawski na przełomie 2024 i 2025 roku

Dzień Otwarty Notariatu

23 listopada 2024 r. w 37 lokalizacjach i w 36 miastach odbyła się jubileuszowa 15. edycja Dnia Otwartego Notariatu. Notariusze w całej Polsce ponownie udzielili osobiście odpowiedzi na ponad 3 tys. pytań, a także podczas przeszło 270 godzin dyżurów telefonicznych oraz online. W Warszawie notariusze stacjonarnie dyżurowali w godzinach 10.00–16.00 w Galerii Wileńskiej oraz w Domu Mody Klif.

Tematem tegorocznej edycji było unikanie konfliktów majątkowych w rodzinie. Najczęściej pytano o kwestie związane z testamentami, dziedziczeniem oraz bezpiecznymi metodami przekazywania i zabezpieczania majątku, w tym w formie umów o dożywocie, darowizny czy renty.

Wydarzenie zyskało rozgłos medialny. Dzięki 2 tys. publikacji w prasie, radiu czy telewizji informacja o Dniu Otwartym Notariatu dotarła do 32,5 mln odbiorców. Odnotowano ponadto 12,5 mln wyświetleń reklam na portalach internetowych oraz 4,3 mln wyświetleń w mediach społecznościowych. Przygotowano również 22 nowe filmy na kanale YouTube oraz kampanię na TikToku, która uzyskała 960 tys. wyświetleń. ►

Materiały edukacyjne, w tym ponad 30 broszur informacyjnych i ponad 100 filmów edukacyjnych na YouTube, można nadal znaleźć na stronie www.porozmawiajznotariuszem.pl. Materiały można również przekazywać klientom, aby pomóc im lepiej zrozumieć istotę czynności notarialnych oraz wynikające z nich skutki prawne.

Warszawscy notariusze udzielają porad podczas 15. edycji Dnia Otwartego Notariatu

Notariat z WOŚP

Notariusze w całej Polsce, w tym z naszej izby, zagraли wspólnie z Wielką Orkiestrą Świątecznej Pomocy. Zaangażowali się w działania stacjonarne związane z 33. Finałem WOŚP, m.in. udzielali porad w ramach akcji „Porozmawiaj z notariuszem” w Opolu (Izba Notarialna we Wrocławiu) oraz brali udział w biegu „Policz się z cukrzycą”. Środki zebrane z pakietów startowych przeznaczone są na zakup pomp insulinowych dla kobiet w ciąży. Na starcie (i mecie) w Warszawie zameldowało się prawie 30 aplikantów notarialnych i notariuszy naszej izby.

Na platformie Allegro na koncie Krajowej Rady Notarialnej prowadzono aukcje charytatywne, w których można było wylicytować

m.in. możliwość zapalenia znicza olimpijskiego podczas XXI Olimpiady w Nowym Targu w dniach 5–8 czerwca 2025 r., a także pobyt na olimpiadzie. W ramach prywatnej inicjatywy ponad 200 notariuszy z całego kraju wylicytowało scenariusz „Wesela” Wojciecha Smarzowskiego, aby symbolicznie sprzeciwić się wizerunkowi notariusza przedstawionemu w tym filmie.

Notarialni sportowcy – uczestnicy biegu „Policz się z cukrzycą” podczas 33. Finału WOŚP

Zwolnienie z opłacania składek ZUS

Od 1 listopada 2024 r. mikroprzedsiębiorcy (zatrudniający do dziewięciu osób) mogą złożyć wniosek o zwolnienie z opłacania składki ZUS na własne ubezpieczenia społeczne za jeden wybrany miesiąc w roku. Ulga nie dotyczy składek opłacanych za pracowników czy zleceniobiorców i nie obejmuje składki zdrowotnej. Składki objęte zwolnieniem wliczają się do przyszłej emerytury lub renty i nie trzeba od nich płacić podatku, gdyż ulga stanowi pomoc *de minimis*. Wniosek składa się tylko elektronicznie na platformie ZUS PUE z miesięcznym wyprzedzeniem. Trzeba w nim napisać o innych formach ►

pomocy publicznej, z których przedsiębiorca korzystał w ostatnich latach (np. składając wniosek o zwolnienie z opłacania składki ZUS za jeden miesiąc w roku 2025, należy wskazać wysokość uzyskanej pomocy w ramach zwolnienia ze składki w roku 2024). ■

E-doręczenia

Od 1 stycznia 2025 r. każdy notariusz wykonujący zawód, zgodnie z art. 9 ust. 1 Ustawy z dnia 18 listopada 2020 r. o doręczeniach elektronicznych oraz komunikatem Ministerstwa Cyfryzacji z 12 lipca 2024 r., zobowiązany jest do posiadania adresu do doręczeń. Proces zakładania skrzynki jest dwuetapowy i obejmuje złożenie wniosku o jej założenie, a w odpowiedzi na decyzję o założeniu skrzynki, jej aktywację. Dopiero przejście obu tych etapów czyni zadość wymogom ustawowym. ■

Kalendarz wydarzeń na rok 2025

Izba Notarialna w Warszawie przesłała pocztą elektroniczną kalendarz wydarzeń na 2025 r. Bal Notariusza zaplanowano na 1 marca, a walne zgromadzenie notariuszy naszej Izby na 29 marca. Konferencja szkoleniowa dla wizytatorów i sędziów Sądu Dyscyplinarnego odbędzie się w dniach 10–12 kwietnia w Olsztynie, a dla wszystkich notariuszy w dniach 11–14 września w Ostródzie. Kilka dni później, w dniach 19–20 września 2025 r., zawodnicy po raz kolejny zmierzą się w ogólnopolskim turnieju tenisa „Notarialny Wielki Szlem”. Olimpiadę Notarialną w Nowym Targu zaplanowano na 5–8 czerwca 2025 r. Kalendarz będzie sukcesywnie uzupełniany. ■

Konferencje szkoleniowe

W listopadzie 2024 r. not. Krzysztof Buk (Warszawa) przeprowadził szkolenie stacjonarne „Porozmawiajmy o GIIF”. Spotkania odbywały się w niewielkich grupach, co pozwoliło na swobodne zadawanie pytań, wymianę poglądów oraz zdobycie praktycznej wiedzy. Oprócz wartości merytorycznej szkolenie miało także walor integracyjny.

Uczestnicy konferencji „90 lat aktu notarialnego w Polsce”, 2 grudnia 2024 r.

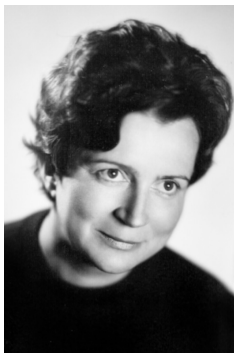
29 listopada 2024 r. w Auli Starego BUW-u odbyła się ogólnopolska konferencja naukowa „Rygor notariusza. Egzekucja komornicza. Prawnik w egzekucji długów”, współorganizowana przez Izbę Notarialną w Warszawie. Nagranie z konferencji jest dostępne pod adresem: <https://www.youtube.com/live/mHTZ7Uro-cQ>.

2 grudnia 2024 r. Krajowa Rada Notarialna zorganizowała w Polskiej Akademii Nauk ogólnopolską konferencję naukową „90 lat aktu notarialnego w Polsce – 20 lat polskiego notariatu w UE. Doświadczenia i perspektywy”, w której wzięli udział notariusze i przedstawiciele doktryny.

29 stycznia 2025 r. przeprowadzono szkolenie online za pomocą systemu konferencji pt. „Doskonalenie praktyki notarialnej w postępowaniu wieczystoksięgowym”, które poprowadziła doktor nauk prawnych, starszy referendarz orzekająca w X Wydziale Ksiąg Wieczystych Sądu Rejonowego dla Warszawy-Mokotowa w Warszawie – Mirosława Pytlewska. Nagranie ze szkolenia zostało zamieszczone w Extranecie (Plikownia/Materiały szkoleniowe/Wykłady – szkolenia). ■

In memoriam

9 listopada 2024 r. zmarła emerytowana notariusz z Płocka **Maria Świecka**. Karierę zawodową rozpoczęła jako sędzia (nominacja na sędziego w 1962 r.), a następnie na własną prośbę została ►

odwołana ze stanowiska sędziego i powołana na notariusza PBN w Płocku w 1970 r. 1 czerwca 1992 r. otworzyła kancelarię notarialną w Płocku (wówczas właściwość miejscowa Izby Notarialnej w Warszawie), a w latach 1991–1993 była członkiem Rady Izby Notarialnej w Warszawie I kadencji. Przez wiele lat pełniła funkcję wizytatora. Bliscy wspominają ją jako osobę niezwykle aktywną w środowisku, życzliwą i uczynną.

Nigdy nie odmawiała pomocy. Uczyła młodzież, szkoliła aplikantów i asesorów, wprowadzała ich w zawód i otaczała opieką. Wszystkim będzie brakowało jej wsparcia.

5 grudnia 2024 r. zmarła emerytowana notariusz **Małgorzata Morełowska-Mamińska**. Karierę zawodową rozpoczynała w sądownictwie, m.in. w latach 1971–1975 pełniła funkcję wiceprezesa oraz przewodniczącej Wydziału Cywilnego Sądu Powiatowego w Łukowie, w latach 1979–1983 funkcję przewodniczącej Wydziału Cywilnego Sądu Wojewódzkiego w Siedlcach, a następnie orzekała w Naczelnym Sądzie Administra-

cyjnym. W marcu 1994 r. została powołana na notariusza, a dwa miesiące później uruchomiła kancelarię w Warszawie. W związku z osiągnięciem w 2012 r. ustawowego limitu wieku została odwołana ze stanowiska notariusza. Doktor nauk prawnych, przez wiele lat była członkiem zespołu redakcyjnego „Nowego Przeglądu Notarialnego” oraz wizytatorem, a w latach 2014–2017 członkiem zespołu wizytacyjnego. Bliscy wspominają ją jako znakomitego prawnika, kompetentnego i profesjonalnego notariusza, a przede wszystkim jako nieocenioną koleżankę, osobę niezwykle uczynną i życzliwą, dobrego i serdecznego człowieka. Jej odejście pozostawiło w nas pustkę.

8 grudnia 2024 r. zmarła emerytowana notariusz **Bogumiła Gańko**. Po ukończeniu aplikacji notarialnej, a następnie zdaniu egzaminu zawodowego w 1999 r. została powołana na asesora notarialnego w 2000 r., a w 2004 r. na notariusza. Zawód ten wykonywała do 30 września 2017 r., kiedy to minister sprawiedliwości odwołał ją z powodu ukończenia 70. roku życia. Bardzo istotne miejsce w jej życiu zajmowała rodzina, której poświęcała niemal cały czas wolny.

14 stycznia 2025 r., w wieku zaledwie 43 lat, zmarł nagle notariusz w Warszawie **Paweł Kurciński**. Po odbyciu aplikacji w Warszawie w 2010 r. został powołany na asesora notarialnego, a dwa lata później na notariusza. Początkowo prowadził w Warszawie kancelarię indywidualnie, a następnie w formie spółki. Bliscy wspominają go jako wspańskiego człowieka, niezwykle uczynnego, ciepłego i otwartego, który z każdym potrafił nawiązać kontakt. Oddany rodzinie i zakochany w swoich dzieciach. Ciekawy świata – podróżował w Himalaje i odbył pełną przygód wyprawę samochodem po Norwegii. Kochał sport, wielokrotnie uczestniczył w olimpiadach notarialnych i zdobywał miejsca na podium. Był szanowany przez klientów, którzy cenili jego profesjonalizm i duże poczucie humoru. Wszyscy, którzy go znali, wciąż nie mogą uwierzyć, że już nigdy nie odbiorą od niego telefonu. Pozostaje wierzyć w słowa wielkiego fizyka, że śmierć jest jedynie drzwiami do innego wymiaru. ■

| **KLAUDIA NAJDOWSKA** – notariusz w Warszawie.

Wywiad z notariuszem Dariuszem Sałajczykiem

Impulsem do spotkania z Panem był spacer varsavianistyczno-prawniczy „Śladami warszawskiego notariatu, hipoteki i sądownictwa w latach 1808–1945”, zorganizowany 20 października 2024 roku przez Zarząd Oddziału Warszawskiego Stowarzyszenia Notariuszy Rzeczypospolitej Polskiej, którego jest Pan prezesem. Skąd pomysł na takie

wydarzenie? Czy nie obawiał się Pan, że tematyka może nie przyciągnąć zbyt wielu entuzjastów? Czy planowane są kolejne edycje?

Celem działania Stowarzyszenia Notariuszy Rzeczypospolitej Polskiej jest między innymi integracja środowiska notariuszy, a Oddział Warszawski stara się realizować ten cel, wykorzystując dziedzictwo historyczne i architekturę stolicy. Ubiegłoroczne udostępnienie szerokiej publiczności wnętrz pałacu Krasińskich dało

możliwość zaplanowania spójnej trasy obejmującej budynki, które we wspomnianym przez Panią okresie służyły wymiarowi sprawiedliwości, w tym wydziałom hipotecznym sądów i notariuszom. Oprócz pałacu Krasińskich odwiedziliśmy m.in. pałac Paca i budynek Hipoteki. Wędrówkę zakończyliśmy przy tzw. sądach na Lesznie, jak nazywano przed wojną budynek obecnego Sądu Okręgowego w Warszawie przy ulicy Solidarności 127. Kolejność zwiedzanych obiektów nie była przypadkowa – nawiązywała do chronologii przemian wymiaru sprawiedliwości na ziemiach byłego zaboru rosyjskiego, wyznaczonej przez obowiązywanie kolejnych ustaw notarialnych: francuskiej, rosyjskiej i polskiej. Informacje przekazywane przez prowadzącego spacer, licencjonowanego przewodnika warszawskiego, na temat dziejów i architektury poszczególnych gmachów, były wzbogacane uwagami na temat praktyki notarialnej i funkcjonowania notariatu oraz hipoteki. Uczestnikom spaceru udostępniliśmy autentyczne wypisy aktów notarialnych, sporządzonych w każdej z omawianych epok, wizerunki ówczesnych notariuszy oraz inne materiały ikonograficzne. Naszym głównym celem było przybliżenie zebranym fragmentu miasta stanowiącego przez blisko 150 lat centrum społeczności prawniczej. To tutaj toczyło się życie zawodowe i towarzyskie, które w szczególności koncentrowało się w kawiarniach przy ulicy Miodowej, chętnie odwiedzanych przez prawników.

Przyznaję, że obawiałem się, iż tematyka spotkania okaże się niszowa, jesienna aura również nie zachęcała do wędrówek po mieście, a i czas na zgłoszenie udziału był dość krótki. Na szczęście chętnych nie zabrakło. Nagrodą dla uczestników okazała się piękna słoneczna pogoda, która towarzyszyła nam przez całe cztery godziny spaceru.

Ponieważ formuła łączenia wiedzy varsavianistycznej z historią notariatu znakomicie się sprawdziła, mam pomysły na jej kontynuację podczas następnego spaceru, ale szczegóły pozostawię w tajemnicy. Zainteresowanym polecam regularne odwiedzanie podstrony Oddziału Warszawskiego na stronie internetowej Stowarzyszenia oraz śledzenie korespondencji mailowej przesyłanej przez SNRP.

Jak narodziła się Pana miłość do Warszawy, jej zabytków i historii?

Urodziłem się w Białymstoku, ale od 8. roku życia mieszkam w Warszawie. Tu skończyłem liceum, studia, aplikację notarialną i odbyłem asesurę oraz prowadzę kancelarię notarialną z notariuszem Markiem Zielińskim, a więc siłą rzeczy miasto to jest mi bliskie. Ponadto od lat hobbystycznie zgłębiam dzieje stołecznej architektury.

Jest Pan pasjonatem historii, zwłaszcza historii notariatu. Z dostępnych źródeł wynika, że pierwsze wzmianki o notariuszach na ziemiach polskich pochodzą już ze średniowiecza. Zawód notariusza ma więc długą tradycję i nie jest wytworem współczesnym. Czy mógłby Pan pokrótce przybliżyć czytelnikom jego historię? Co Pana zdaniem sprawia, że notariusze na przestrzeni wieków odgrywają istotną rolę i wciąż są potrzebni społeczeństwu?

Trudno streścić tak obszerny temat w kilku zdaniach. Zainteresowanym polecam prace Pani profesor Doroty Malec, w szczególności pomnikowe dzieło *Dzieje notariatu polskiego*. Z pewnością można jednak wskazać na przełomowy moment w dziejach instytucji notarialnej na naszych ziemiach. Jest nim wejście w życie na obszarze Księstwa Warszawskiego w maju 1808 roku francuskiej ustawy notarialnej (Organizacja notariatu) z 16 marca 1803 roku. Dopiero od tej chwili możemy mówić o polskim notariacie w znanym nam współczesnym modelu, zwanym notariatem łacińskim. Wcześniej istnie-li co prawda notariusze apostołscy, ale działali niemal wyłącznie w obrębie Kościoła katolickiego, a ich dokumenty nie miały mocy urzędowej poza instytucjami kościelnymi. Z kolei obrót nieruchomości rejestrowano w księgach sądowych lub miejskich. Urzędników przechowujących te księgi, dokonujących w nich wpisów i wydających z nich ekstrakty zwano pisarzami, pisarzami ziemskimi, regentami czy *notarius civitatis*. Nie sposób jednak porównywać ich zakres obowiązków z zakresem czynności wykonywanych przez

współczesnych notariuszy. Dawni pisarze nie musieli mieć wykształcenia prawniczego, mogli poddzierżawiać swój urząd osobom trzecim, a ponadto moc urzędowa wpisów w księgach sądowych nie wynikała z uprawnień tych urzędników. W literaturze można nawet znaleźć wzmiankę, że pisarzem ziemskim mianowano kiedyś osobę niepiśmienną.

Jeśli chodzi o społeczną użyteczność notariatu, to jej przykłady znajdujemy już w średniowieczu, ale nie na ziemiach polskich, lecz na obszarze basenu Morza Śródziemnego. W wiekach XI–XIII wraz z dynamicznym rozwojem handlu między miastami północnowłoskimi zaistniała potrzeba uzyskiwania dokumentu gwarantującego kupcom, że ich wierzytelności zostaną uznane i wyegzekwowane przed organami sądowymi innych miast. Taką urzędową moc mogły mieć dokumenty pochodzące od władz miejskich. Początkowo dokumenty te wydawane były przez urzędników miejskich, ale ci traktowali te czynności jako uciążliwe i nie wykonywali ich sprawnie. Dlatego władze zaczęły nadawać uprawnienia do kreowania dokumentów urzędowych powołanym przez siebie notariuszom publicznym. System okazał się na tyle potrzebny, że wkrótce upowszechnił się na południu Europy. Do dziś w archiwach hiszpańskich, francuskich, maltańskich czy włoskich można znaleźć olbrzymie zbiory średniowiecznych i nowożytnych dokumentów notarialnych dotyczących wszelkich kontraktów: od umów o pracę z robotnikami rolnymi po międzynarodowe kontrakty dotyczące morskiego przewozu towarów. A przecież nie istniał wówczas przymus notarialny. Klienci z własnej woli korzystali z instytucji notariatu, gdyż gwarantowała im możliwość uzyskania pewnego dowodu istnienia prawa podmiotowego, precyzyjnego i zgodnego z prawem określenia treści stosunku prawnego oraz możliwości szybkiego dochodzenia roszczeń. Potrzeba uzyskania wiarygodnych i zgodnych z prawem dowodów jest niezmienna nawet dziś.

W czasach napoleońskich, gdy notariat przyjął formę zwaną notariatem łacińskim, obywatele zyskali instytucję pozwalającą im na uregulowanie stosunków umownych w sposób bezstronny, zgodny

z prawem i dobrymi obyczajami. Myślę, że i aktualnie notariat odpowiada na najgłębsze społeczne potrzeby związane z bezpieczeństwem obrotu, zwłaszcza w czasach gdy media bez przerwy donoszą o oszustwach, szalbierczych inwestycjach itd.

Jeśli chodzi o współczesny stan prawny w Polsce, to nie muszę chyba przypominać, ile darmowych obowiązków, a obciążonych ryzykiem odpowiedzialności cywilnej, karnej i dyscyplinarnej, wykonują notariusze w interesie społeczeństwa. Należą do nich m.in. pobór podatków, przysyłanie dokumentów i informacji do sądów i organów administracji, dokonywanie wpisów w rejestrach notarialnych, a także przechowywanie przez 10 lat sporządzonych dokumentów. Wszystko to stanowi dodatek do podstawowych zadań notarialnych i moim zdaniem w znacznym stopniu odpowiada potrzebom społeczeństwa. Szkoda tylko, że społeczeństwo i władze wydają się o tym nie pamiętać.

W przestrzeni publicznej funkcjonuje kilka określeń notariusza, w tym rejent i sędzia. Klienci czasami pytają, jakie jest prawidłowe nazewnictwo. Są ciekawi, skąd określenie rejent, sędzia.

Urzędowa nazwa naszego zawodu zmieniała się w czasie. Pierwotnie funkcjonował tytuł notariusz, wprowadzony w 1808 roku na mocy wspomnianej wyżej francuskiej ustawy notarialnej. Po upadku Napoleona władze Królestwa Polskiego starały się symbolicznie nawiązać do nomenklatury przedrozbiorowej i wraz z wejściem w życie w 1818 roku Prawa o ustaleniu własności dóbr nieruchomości, o przywilejach i hipotekach, przemianowały notariusza na „rejenta”. Ten stan utrzymał się do 1876 roku, gdy wraz z rusyfikacją całego wymiaru sprawiedliwości wprowadzono na terenie Kongresówki rosyjską ustawę notarialną z 1866 roku. Ustawa ta posługiwała się rosyjskim słowem *notarius* (нота́рыс), a więc formalnie znowu wróciliśmy do notariusza. W 1915 roku po ostatecznym wycofaniu się Rosjan z Warszawy przywrócono język polski jako urzędowy, a tym samym zaczęto używać (również

w pieczęciach urzędowych i aktach prawnych) określenia zawodu sprzed russyfikacji, czyli rejent. Ostatecznie 3 lipca 1918 roku Rada Regencyjna Królestwa Polskiego wydała dekret – Przepisy tymczasowe o notariacie, w którym nakazała używać nazwy notariusz. Anegdota mówi, że przyczyną tej decyzji była obawa członków Rady Regencyjnej, tj. regentów, iż będzie się ich mylić z rejentami. Od tego czasu we wszystkich aktach prawnych do dziś używa się nazwy notariusz. Natomiast słowo „rejent” stało się tytułem grzecznościowym, którym zwracamy się do notariusza. Jeśli chodzi o stosowanie grzecznościowego tytułu „sędzia” wobec notariuszy, nie mam szczegółowych informacji na ten temat. Można jednak przypuszczać, że tradycja ta wiąże się z okresem po II wojnie światowej, gdy notariuszy powoływano niekiedy do jednoczesnego wykonywania obowiązków sędziego.

Gdyby miał Pan wskazać kluczowe postacie dla powstania i rozwoju notariatu w Polsce, kogo by Pan wymienił?

Na wstępie trzeba zaznaczyć, że do 1934 roku nie istniał na terenie byłej Kongresówki samorząd notarialny. W związku z tym notariusze mogli wyróżniać się jedynie poprzez swoją indywidualną praktykę zawodową oraz działalność publiczną niezwiązaną bezpośrednio z notariatem, a nie na niwie pracy samorządowej.

Bez wątpienia ojcem notariatu łacińskiego w Polsce jest Jan Wincenty Bandtkie-Stężyński (1783–1846). Cieszył się niekwestionowanym autorytetem w skali całego kraju. Wyróżniał się w dziedzinie edukacji prawniczej jako dyrektor Szkoły Prawa i Administracji w Warszawie – instytucji poprzedzającej Uniwersytet Warszawski – a później jako pierwszy w historii dziekan Wydziału Prawa i Administracji tej uczelni. W ramach działalności naukowej stworzył pionierskie prace na temat historii prawa, w tym historii notariatu. Był jednym z pierwszych notariuszy mianowanych w Księstwie Warszawskim i to z uprawnieniami do dokonywania czynności na terenie całego państwa. Przede wszystkim uchodził za wielkiego zwolennika, propagatora i obrońcę notariatu w modelu francuskim.

W swojej praktyce zawodowej zasłynął wręcz legendarną uczciwością oraz przywiązaniem do przestrzegania prawa. Trzeba podkreślić, że wzorcowy sposób wykonywania zawodu notariusza przez Jana Wincentego Bandtkiego-Stężyńskiego i innych rejentów z okresu obowiązywania francuskiej ustawy notarialnej, przyczynił się do ugruntowania w naszym społeczeństwie głębokiego szacunku dla instytucji notariatu.

Po upadku powstania styczniowego władze zaborcze utrudniały Polakom zajmowanie istotnych stanowisk publicznych. W tych warunkach notariuszom pozostawała praca organiczna w swych lokalnych społecznościach. Wybitnym notariuszem tej doby był Stanisław Zawadzki (1824–1891). Jako właściciel dóbr kutnowskich podniósł z ruiny olbrzymie, złożone z dziewięciu folwarków, gospodarstwo rolno-przemysłowe, zapewnił swoim robotnikom darmową opiekę medyczną oraz funkcjonowanie dwóch szkół elementarnych. Jednocześnie cały czas wzorcowo wykonywał w Warszawie zawód notariusza. Dzięki temu zyskał tak wysoką pozycję w środowisku prawniczym, że – jak pisano – „nie było w kraju ważniejszego stosunku prawnego, nie było ważniejszego przedsięwzięcia przemysłowego, handlowego lub finansowego, które by się nie oparły o światłe zdanie, wytrawny sąd i niezmordowaną działalność Stanisława Zawadzkiego. Był to wzór urzędnika przy czynnościach dobrej woli”. Opublikował bardzo ceniony zbiór prawa cywilnego, zawierający sporządzone przez niego nowe tłumaczenie francuskiej ustawy notarialnej.

W okresie międzywojennym ważną postacią polskiego notariatu był Zygmunt Hübner (1879–1966). Pierwotnie piastował stanowisko wiceministra spraw wewnętrznych i przyczynił się m.in. do utworzenia Korpusu Ochrony Pogranicza. Po zakończeniu kariery politycznej został notariuszem w Warszawie. Jego zdolności organizacyjne oraz doświadczenie polityczne zostały wykorzystane przez środowisko notarialne. Powołano go na prezesa Zrzeszenia Notariuszów i Pisarzy Hipotecznych, czyli stowarzyszenia, które od 1917 roku starało się – z powodu braku samorządu

zawodowego – reprezentować notariat wobec władz. Po wejściu w życie zunifikowanego Prawa o notariacie w 1934 roku i utworzeniu Izby Notarialnej w Warszawie został jej pierwszym prezesem i pełnił tę funkcję jeszcze kilkakrotnie. Za jego prezesury notariat utrwalił swoją pozycję jako nieodzowny element życia społecznego, przetrwał trudny czas kryzysu ekonomicznego oraz nagonki medialnej zarzucającej notariuszom pobieranie astronomicznych wynagrodzeń. O oddaniu notariusza Hübnera notariatowi niech świadczy to, że po wojnie kontynuował pracę w warszawskiej Hipotece aż do 82. roku życia.

Warto również zauważyć, że w sprzyjającym rozwojowi notariatu okresie II RP szeregi notariuszy zasilili grono osób z doświadczeniem na stanowiskach ministerialnych lub parlamentarnych, m.in. Julian Siennicki, Stanisław Jurkiewicz, Antoni Żychliński, Stefan Smólski, Stefan Piechocki, Zygmunt Nowicki, Piotr Eydziatt-Zubowicz czy Walery Roman.

Notariusz zgodnie z ustawą Prawo o notariacie w ramach swoich uprawnień działa jako osoba zaufania publicznego, korzystając z ochrony przysługującej funkcjonariuszom publicznym. Czynności dokonane przez notariusza, zgodnie z prawem, mają charakter dokumentu urzędowego. Poza tym podczas wykonywania swoich obowiązków notariusz używa pieczęci z wizerunkiem orła. W praktyce pełni więc rolę quasi-urzędnika, reprezentując państwo, a jednocześnie funkcjonuje na rynku jak każdy inny przedsiębiorca. Co istotne, notariusz nie otrzymuje żadnej pomocy finansowej ze strony państwa na prowadzenie i wyposażenie biura ani na zatrudnianie pracowników. Czy taki mieszany model funkcjonowania notariusza jest, Pana zdaniem, właściwy?

Moim zdaniem obecne rozważania na temat hybrydowego charakteru naszego zawodu straciły aktualność. Wraz z uchYLENIEM w 2004 roku przepisu art. 24a Prawa o notariacie notariusz stał się po prostu przedsiębiorcą. I jest tak traktowany przez ustawodawcę,

sądy, organy ochrony konkurencji i klientów. Spójrzmy na to z perspektywy historycznej. Gdy w 1934 roku uchwalono zunifikowane Prawo o notariacie, dla władzy publicznej było oczywiste, że notariusz nie może zachowywać się jak kupiec (jak wówczas ustawowo określano przedsiębiorcę). Etyka kupiecka, uznająca zysk własny za najwyższe dobro i akceptująca bezwzględną rywalizację rynkową, była przeciwieństwem postawy wymaganej od bezstronnego prawnika, powołanego do przestrzegania prawa i zapewniania uczciwości kontraktowej. Dlatego ustawodawca przedwojenny zadbał o stworzenie spójnego systemu chroniącego notariuszy przed przymusem podejmowania działań charakterystycznych dla kupców. Stąd zasada *numerus clausus* kancelarii notarialnych czy zasada traktowania przepisów o taksie notarialnej jako stawek stałych. Co więcej, Ministerstwo Sprawiedliwości i sądy wspierały samorząd notarialny w walce o egzekwowanie tych regulacji.

Domyślam się, że tradycje wynikające z tego logicznego systemu, zainspirowały twórców Kodeksu Etyki Zawodowej Notariusza, w którym dodatkowo uszczegółowiono ograniczenia ciążące na rejentach. Niestety, w 2004 roku ustawodawca zadecydował, że notariusze będą przedsiębiorcami. Deregulacja umożliwiła nieograniczony wzrost liczby kancelarii. Te nowe warunki wykonywania zawodu nie znalazły jednak żadnego odzwierciedlenia w Kodeksie Etyki Zawodowej Notariusza czy w Prawie o notariacie. Nie uchylono zakazów wykonywania dodatkowej działalności, nie uwolniono taksy notarialnej, nie umożliwiono zakładania spółek kapitałowych przez notariuszy bądź zawiązywania spółek notariuszy z przedstawicielami innych zawodów, np. księgowymi lub rzeczoznawcami. Notariusze stali się więc przedsiębiorcami, ale spętanymi ograniczeniami nieznanymi innym przedsiębiorcom. Można by rzec obrazowo: przedsiębiorcami „specjalnej” troski, poddany prawom dżungli. Moim zdaniem doprowadzi to z czasem do degradacji naszego zawodu. Społeczeństwo korzysta z zalet notariatu łacińskiego (ograniczenie stawek, przymus dokonania czynności notarialnej, brak ograniczenia odpowiedzialności) bez

konieczności zapewnienia notariuszom choćby minimalnego bezpieczeństwa ekonomicznego. Widać to wyraźnie na przykładzie niektórych stawek maksymalnych taksy notarialnej, które nie były podwyższane od 20 lat, przez co stały się groteskowe i budzą niechęć politowanie lub pogardę ze strony klientów.

Moim zdaniem umożliwienie rejentom korzystania ze wszystkich praw przysługujących innym przedsiębiorcom byłoby nie tylko przejawem uczciwości wobec notariuszy, lecz także szybko uzmysłowiłoby decydentom, dlaczego przed wojną zdecydowano się chronić notariat przed zasadami wolnego rynku. Czasem trzeba zmienić wszystko, aby wszystko pozostało po staremu.

Jest Pan notariuszem od 2009 roku, czyli od ponad 16 lat. W tym czasie notariat przeszedł istotną ewolucję, szczególnie pod kątem cyfryzacji. Proszę opowiedzieć, co z Pana perspektywy udało się osiągnąć, a czego się nie udało zrealizować? Jakie widzi Pan możliwości rozwoju notariatu, mając na uwadze zaawansowane prace nad sztuczną inteligencją?

W tym czasie rozwinął się system rejestrów notarialnych, co uważam za duży sukces. Szkoda, że nasz samorząd rozbudowywał ten system zazwyczaj tylko w reakcji na narzucane nam inicjatywy ustawodawcze. Chlubny wyjątek stanowi rejestr testamentów i elementy systemu związane z zarządaniem sukcesyjnym.

Co do utraconych szans. Jest wiele przykładów na świecie, z których można by skorzystać i zaimplementować je do polskiego systemu prawnego. Wzorem może być notariat francuski, który przeprowadził cyfryzację tak sprawnie, że od kilku lat ponad 90 procent aktów notarialnych ma formę wyłącznie elektroniczną. Jeśli nawet znaczące różnice w zamożności nie pozwalają nam na bieżąco dotrzymać kroku liderom cyfryzacji, to nie możemy czuć się zwolnieni z obowiązku monitorowania postępów informatyzacji w innych notariatach i wdrażania sprawdzonych za granicą rozwiązań. W przeciwnym razie staniemy się skansenem notarialnym, nieatrakcyjnym dla klientów i międzynarodowego otoczenia biznesowego.

W mojej ocenie historyczną, straconą szansą było nieuchwalenie przepisów umożliwiających dokonywanie wpisów w księgach wieczystych przez notariuszy. Gdyby proponowana zmiana weszła w życie, miałaby fundamentalne znaczenie dla statusu polskiego notariusza. Krytycy tego rozwiązania uważali, że byłby to powrót do państwowych biur notarialnych, w których księgi wieczyste prowadzili notariusze mający status urzędnika państwowego. Proszę jednak zwrócić uwagę na to, że w praktyce księgi wieczyste są dziś prowadzone przez referendarzy sądowych, a zatem właśnie urzędników państwowych. Innymi słowy, mimo zmian w nazewnictwie księgi wieczyste dalej prowadzą urzędnicy nieponoszący odpowiedzialności majątkowej za swoje czynności. Dopiero przekazanie tych kompetencji notariuszom stanowiłoby prawdziwą reformę, zapewniającą społeczeństwu szybkie i odpowiedzialne prowadzenie ksiąg wieczystych. Krytycy omawianego projektu wskazywali też na niewłaściwie skonstruowane przepisy dotyczące odpowiedzialności dyscyplinarnej, że mogłyby one być wykorzystywane uznaniowo do celów politycznych. Jak nietrafne były to obawy, pokazały ostatnie wybory.

Jeśli chodzi o sztuczną inteligencję, to uważam, że powinna zostać wykorzystana przez nasz samorząd jako element współczesnego programu komputerowego, przeznaczonego do obsługi kancelarii notarialnej. Potrzeba wprowadzenia takiego rozwiązania staje się coraz bardziej pilna. Jest połowa drugiej dekady XXI wieku, a notariusze i ich pracownicy wciąż muszą wprowadzać do systemów informatycznych dane ręcznie i to często te same kilkukrotnie.

Jakie oczekiwania, a może życzenia wobec notariatu ma Pan w 2025 roku?

Chciałbym życzyć nam wszystkim, aby wśród członków władz samorządu notarialnego uaktywniły się osoby otwarte na zmiany, odważne, takie, które przygotowują projekty ustaw i przedstawią je decydentom we właściwym momencie. Osoby, które zdobędą się na odwagę wzięcia odpowiedzialności za swoje decyzje, nie będą

ograniczać się do administrowania notariatem, a wyznaczają cele i podejmią działania, aby je osiągnąć. Uwzględnią nie tylko interes społeczny, lecz także interes notariuszy.

Czy poza historią ma Pan inne hobby? Jak spędza Pan czas wolny?

Oprócz historii interesuję się muzyką poważną i sztukami plastycznymi pierwszej połowy XX wieku. Jak najwięcej czasu staram się spędzać z rodziną.

Dziękuję za pasjonującą rozmowę.

Wywiad przeprowadziła EWELINA WACHOWSKA-GIERS –
notariusz w Warszawie.

Wybrane orzeczenia Sądu Najwyższego (27 marca – 29 października 2024 roku)

HIPOTEKA

III CZP 25/24 – uchwała z 23 października 2024 r.

Termin upadku zabezpieczenia hipotecznego na nieruchomości dłużnika (art. 754¹ § 1 k.p.c.) nie biegnie, gdy na podstawie art. 312 ust. 4 Prawa restrukturyzacyjnego niedopuszczalne jest skierowanie egzekucji do majątku dłużnika.

KSIĘGI WIECZYZSTE

III CZ 414/22 – postanowienie z 15 maja 2024 r.

Zgodnie z przepisem § 10 ust. 1 pkt 3 Rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 17 września 2001 r. w sprawie prowadzenia ksiąg wieczystych i zbiorów dokumentów wpis powinien zawierać dane o podstawie wpisu. Z regulacji tej wynika, że podstawa wpisu jest elementem konstrukcyjnym wpisu, czyli integralną częścią orzeczenia wieczystoksięgowego, tak jak treść wpisu. Stąd też zaskarżenie podstawy wpisu oznacza zaskarżenie wpisu jako orzeczenia wieczystoksięgowego, tak jak zaskarżenie treści wpisu.

LOKALE

II CSKP 1296/22 – wyrok z 25 czerwca 2024 r.

1. Piwnice w nieruchomości wielobudynkowej stanowią jeden zbiór pomieszczeń przynależnych, możliwych do przyporządkowania

dowolnemu lokalowi mieszkalnemu na takich samych zasadach jak garaże i komórki lokatorskie.

2. Artykuł 42 ust. 3 u.s.m. określa obowiązkową treść uchwały określającej przedmiot odrębnej własności lokali i nie jest prawidłowe stwierdzenie nieważności takiej uchwały tylko co do niektórych elementów.

NIERUCHOMOŚCI ROLNE

II CSKP 2001/22 – wyrok z 29 maja 2024 r.

Zgodnie z art. 2 ust. 1 Ustawy z dnia 11 kwietnia 2003 r. o kształtowaniu ustroju rolnego – jedynie przeznaczenie nieruchomości w całości na cele inne niż rolne w planie zagospodarowania przestrzennego wyłącza ją spod reżimu tej ustawy.

III CZP 10/24 – uchwała z 29 października 2024 r.

W przypadku nabycia nieruchomości rolnej w wyniku orzeczenia organu administracji publicznej wydanego w postępowaniu egzekucyjnym w administracji (postanowienia o przyznaniu własności) termin do złożenia oświadczenia o nabyciu tej nieruchomości, o którym mowa w art. 4 ust. 1 Ustawy z dnia 11 kwietnia 2003 r. o kształtowaniu ustroju rolnego, nie rozpoczyna biegu, jeżeli doręczone Krajowemu Ośrodkowi Wsparcia Rolnictwa przez organ administracji zawiadomienie nie spełnia wymagań wynikających z art. 4 ust. 5 tej ustawy w zw. z art. 598 § 1 k.c.

POSTĘPOWANIE UPADŁOŚCIOWE

II CSKP 1544/22 – wyrok z 9 maja 2024 r.

W przypadku ustanowienia zarządcy przymusowego w postępowaniu w przedmiocie ogłoszenia upadłości art. 818 § 1 zdanie pierwsze k.p.c. i art. 174 § 1 pkt 5 k.p.c. nie mają zastosowania.

SKARGA PAULIAŃSKA

II CSKP 1761/22 – wyrok z 19 czerwca 2024 r.

1. Nie jest wykluczone odrębne dochodzenie ochrony pauliańskiej w stosunku do tej samej czynności prawnej przez syndyka masy upadłości oraz jednego z wierzycieli upadłego dłużnika.

2. Przesłanką dochodzenia ochrony pauliańskiej nie jest pozytywna prognoza co do tego, czy wierzyciel zaspokoi się z przedmiotu czynności fraudacyjnej.

3. Możliwe jest skuteczne zaskarżenie skargą pauliańską czynności ekwiwalentnej, nawet jeżeli tylko pośrednio w jej wyniku dłużnik staje się niewypłacalny lub niewypłacalny w wyższym stopniu.

SŁUŻEBNOŚĆ PRZESYŁU

III CZP 24/24 – uchwała z 16 października 2024 r.

Nie jest dopuszczalne obciążenie służebnością przesyłu gruntów pokrytych śródlądowymi wodami płynącymi.

ZACHOWEK

II CSKP 2091/22 – wyrok z 27 marca 2024 r.

Rozstrzygnięcie, że powództwo o zachówek jest usprawiedliwione co do zasady, wyklucza jego oddalenie w całości na podstawie art. 5 k.c.

III CZ 35/24 – postanowienie z 6 maja 2024 r.

Ustalenie przez sąd pierwszej instancji, iż nie zachodzą przesłanki do uwzględnienia roszczenia o zachówek, uprawniało ten sąd do zaniechania przeprowadzania dowodu z opinii biegłych sądowych na okoliczność wysokości należnego zachowku i nie może być uznane, w okolicznościach sprawy, za nierozpoznanie jej istoty w rozumieniu art. 386 § 4 k.p.c.

ANNA MAZGAJSKA – wybór i opracowanie.

Zmiany w prawie

(7 listopada – 23 grudnia 2024 roku)

EGZAMIN NOTARIALNY

Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 20 listopada 2024 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie wysokości opłaty egzaminacyjnej za udział w egzaminie notarialnym (Dz.U. poz. 1724)

Na mocy powyższego rozporządzenia zmieniono brzmienie § 1, zgodnie z którym opłata egzaminacyjna za udział w egzaminie notarialnym jest równa 70% minimalnego wynagrodzenia za pracę, ustalonego na podstawie przepisów Ustawy z dnia 10 października 2002 r. o minimalnym wynagrodzeniu za pracę (Dz.U. z 2020 r. poz. 2207 oraz z 2023 r. poz. 1667), obowiązującego w dniu przeprowadzenia egzaminu.

Weszło w życie 1 grudnia 2024 r.

EWIDENCJA GRUNTÓW I BUDYNKÓW

Rozporządzenie Ministra Rozwoju i Technologii z dnia 19 grudnia 2024 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie ewidencji gruntów i budynków (Dz.U. poz. 1954)

W Rozporządzeniu Ministra Rozwoju, Pracy i Technologii z dnia 27 lipca 2021 r. w sprawie ewidencji gruntów i budynków wprowadzono m.in. zmiany dotyczące sposobu aktualizacji ewidencji (§ 29a), kartoteki budynków lub lokali (§ 36a). Zmianie uległa treść

ZMIANY W PRAWIE

załącznika nr 1 (Zaliczanie gruntów do poszczególnych użytków gruntowych) oraz załącznika nr 6 (Specyfikacja pojęciowego modelu danych ewidencji gruntów i budynków – EGiB).

Weszło w życie 31 grudnia 2024 r.

HIPOTEKI

Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 12 listopada 2024 r. uchylające rozporządzenie w sprawie wyższej wagi ryzyka dla ekspozycji zabezpieczonych hipotekami na nieruchomościach (Dz.U. poz. 1723)

Na mocy powyższego rozporządzenia utraciło moc Rozporządzenie Ministra Rozwoju i Finansów z dnia 25 maja 2017 r. w sprawie wyższej wagi ryzyka dla ekspozycji zabezpieczonych hipotekami na nieruchomościach (Dz.U. z 2023 r. poz. 1751 i 2047).

Weszło w życie 1 stycznia 2025 r.

ORDYNACJA PODATKOWA

Obwieszczenie Marszałka Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 23 grudnia 2024 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu ustawy Ordynacja podatkowa (Dz.U. z 2025 r. poz. 111)

OSZCZĘDZANIE NA CELE MIESZKANIOWE

Obwieszczenie Marszałka Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 7 listopada 2024 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu ustawy o pomocy państwa w oszczędzaniu na cele mieszkaniowe (Dz.U. poz. 1704)

PODATEK OD SPADKÓW I DAROWIZN

Obwieszczenie Marszałka Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 6 grudnia 2024 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu ustawy o podatku od spadków i darowizn (Dz.U. poz. 1837)

PODATEK ROLNY, PODATKI LOKALNE, OPŁATA SKARBOWA

Ustawa z dnia 19 listopada 2024 r. o zmianie ustawy o podatku rolnym, ustawy o podatkach i opłatach lokalnych oraz ustawy o opłacie skarbowej (Dz.U. poz. 1757)

Powyższą ustawą dokonano zmian w ustawach: z dnia 15 listopada 1984 r. o podatku rolnym, z dnia 12 stycznia 1991 r. o podatkach i opłatach lokalnych oraz z dnia 16 listopada 2006 r. o opłacie skarbowej.

Celem nowelizacji było m.in. wyeliminowanie wątpliwości interpretacyjnych przez doprecyzowanie obowiązujących przepisów i tym samym zapewnienie prawidłowego ich stosowania.

Wprowadzono nowe definicje pojęć: „budowla” oraz „budynek” na potrzeby opodatkowania podatkiem od nieruchomości. Doprecyzowano zasady opodatkowania podatkiem od nieruchomości garaży w budynkach mieszkalnych oraz zakres zwolnienia z podatku od nieruchomości budowli infrastruktury portowej. Zmieniono zakres zwolnienia z podatku od nieruchomości obiektów infrastruktury kolejowej oraz zasady korzystania ze zwolnień podmiotowych w podatku rolnym, a także wprowadzono zmiany o charakterze dostosowującym do aktualnie obowiązujących przepisów unijnych w sprawie zasad stosowania ulg dotyczących inwestycji w gospodarstwach rolnych, których warunki muszą spełniać polskie przepisy dotyczące stosowania ulgi inwestycyjnej w podatku rolnym.

Ponadto w Ustawie z dnia 16 listopada 2006 r. o opłacie skarbowej wprowadzono zmiany dotyczące przekazywania wpływów z opłaty skarbowej właściwemu organowi podatkowemu przy zmianie organu właściwego w sprawie z zakresu administracji publicznej lub podmiotu wykonującego zadania z zakresu administracji publicznej oraz ustalania właściwości organu podatkowego w przypadku złożenia dokumentu stwierdzającego udzielenie pełnomocnictwa, lub prokury w formie elektronicznej za pośrednictwem systemu teleinformatycznego (na przykład w e-Urzędzie Skarbowym). Dokonano zmiany w załączniku do tej ustawy będącej konsekwencją zmian

ZMIANY W PRAWIE

wprowadzonych Ustawą z dnia 16 czerwca 2023 r. o zmianie ustawy Prawo geologiczne i górnicze oraz niektórych innych ustaw i zmiany dotyczącej ustalenia stawki opłaty skarbowej od stwierdzenia posiadania kadry oraz środków umożliwiających prowadzenie szkoleń osób wykonujących czynności w ruchu zakładu górniczego.

Weszła w życie 1 stycznia 2025 r.

PRZEKSZTAŁCENIE PRAWA UŻYTKOWANIA WIECZYSTEGO W PRAWO WŁASNOŚCI

Obwieszczenie Marszałka Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 23 grudnia 2024 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu ustawy o przekształceniu prawa użytkowania wieczystego gruntów zabudowanych na cele mieszkaniowe w prawo własności tych gruntów (Dz.U. z 2025 r. poz. 6)

| ANNA MAZGAJSKA – wybór i opracowanie.

Wykaz skrótów

Źródła prawa

- k.c. – Kodeks cywilny
- k.p.c. – Kodeks postępowania cywilnego
- pr. not. – Prawo o notariacie
- u.s.m. – ustaw o spółdzielniach mieszkaniowych

Czasopisma

- MoP – „Monitor Prawniczy”
- OSNC – „Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Cywilna”
- OSNCP – „Orzecznictwo Sądu Najwyższego Izby Cywilnej, Pracy i Ubezpieczeń Społecznych”
- OTK – „Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego”
- PS – „Przegląd Sądowy”

Pozostałe skróty i skrótowce

- CNUE – Conseil des Notariats de l’Union Européenne
(Rada Notariatów Unii Europejskiej)
- Dz.U. – Dziennik Ustaw
- EFTA – European Free Trade Association
(Europejskie Stowarzyszenie Wolnego Handlu)
- EGiB – Ewidencja Gruntów i Budynków
- EOG – Europejski Obszar Gospodarczy
- GIIF – Generalny Inspektor Informacji Finansowej
- KRN – Krajowa Rada Notarialna
- MSWiA – Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji

WYKAZ SKRÓTÓW

PBN	– państwowe biuro notarialne
PUE	– Platforma Usług Elektronicznych
RP	– Rzeczpospolita Polska
SN	– Sąd Najwyższy
SNRP	– Stowarzyszenie Notariuszy Rzeczypospolitej Polskiej
SO	– sąd okręgowy
TK	– Trybunał Konstytucyjny
UE	– Unia Europejska
UINL	– Union Internacional del Notariado Latino (Międzynarodowa Unia Notariatu Łacińskiego)
USA	– United States of America (Stany Zjednoczone Ameryki)
WOŚP	– Wielka Orkiestra Świątecznej Pomocy
WSPiA	– Wyższa Szkoła Prawa i Administracji w Rzeszowie
ZSRR	– Związek Socjalistycznych Republik Radzieckich
ZUS	– Zakład Ubezpieczeń Społecznych

PRZEGŁĄD NOTARJALNY

CENTRALNY ORGAN NOTARJATU POLSKIEGO

WYDAWANY PRZEZ IZBĘ NOTARJALNĄ OKRĘGU SĄDU APELACYJNEGO W WARSZAWIE
PRZY WSPÓŁUDZIALE WSZYSTKICH IZB NOTARJALNYCH W PAŃSTWIE

DWUTYGODNIK POŚWIĘCONY SPRAWOM ZAWODOWYM I ZAGADNIENIOM
PRAWNYM Z DZIEDZINY TEORJI I PRAKTYKI NOTARJATU

Nr. 5.

WARSZAWA, MARZEC – 1, 1934 r.

Rok XIII.

